נוסח ההגדה ב: אפילו כולנו חכמים עד היא שעמדה

סיכום השיעור

סיכום פון דער חברותא-לערנונג: רמב"ם הלכות חמץ ומצה, פרק ז — דער הגדה

א) „אפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה — מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „אפילו כולנו חכמים, כולנו נבונים, כולנו יודעים את התורה — מצוה עלינו לספר ביציאת מצרים, וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח."

פשט: די מצוה פון סיפור יציאת מצרים גילט פאר אלעמען, אפילו פאר גרויסע חכמים וואס ווייסן שוין אלעס. און ווער עס איז מרבה דעריין, איז משובח.

חידושים און הסברות:

1. **דער עיקר פון די מצוה איז „מדור לדור":** די מצוה פון סיפור יציאת מצרים איז בעיקר געמאכט פאר די נעקסטע דורות — פאר די וואס ווייסן נישט. דער פסוק „כי ישאלך בנך מחר" — „מחר" מיינט נישט מארגן, נאר „לדורות" (ווי דער מדרש זאגט), ווייל „כי לא היית שם" — דאס קינד איז נישט געווען דערביי. דאס איז דער „פאראדיגמאטישער קעיס" — דער נארמאלער פאל. דער מעכאניזם דערפאר איז אז מ'זאגט עס איינמאל א יאר, יעדע פסח.

2. **„אפילו כולנו חכמים" — א „לא פלוג" פרינציפ, נישט א באזונדערע מצוה:** ווען דער וואס הערט ווייסט שוין — איז ער א „יוצא מן הכלל." אבער אזוי ווי ביי יעדע מצוה אין דער וועלט, ווען דער טעם המצוה טרעפט נישט צו אויף א ספעציפישן פאל, מאכט מען נישט א ספעציעלע נוסח פאר אים. מ'פארט ווייטער מיט דעם נארמאלן מהלך. דאס איז א **„כלל גדול בתורה"** — יעדע מצוה האט איר עיקר ציור (דער נארמאלער פאל), און ווען עס קומט פאר אן עדזש-קעיס, פארשטערט דאס נישט דעם כלל. ביישפילן: מ'בעט פאר רעגן אפילו ווען איינער דארף נישט פונקט רעגן; לולב איז געמאכט געווארן מיט א באשטימטע צורה, אפילו ווען דער ספעציפישער טעם טרעפט נישט צו. מ'דארף נישט אנקומען צו קיין טיפע תירוצים (ווי כח השכחה, אדער אריינברענגען אין הארץ, אדער דורכמאכן א מדה) כדי צו פארענטפערן פארוואס מ'זאגט עס יעדעס יאר.

3. **„אפילו כולנו חכמים" — ווי שארף איז עס באמת?** „וויפיל אזעלכע חכמים זענען דא, פליז?" — ס'איז נישטא אזויפיל חכמים אז דער גאנצער סדר זאל זיך ענדערן. אויב טאקע „כולנו חכמים" — אלע וואלטן געווען חכמים — וואלט טאקע נישט געווען קיין הלכה (ווייל דער טעם וואלט נישט געווען נוגע). אבער דאס איז נישט די מציאות, און דערפאר בלייבט דער סדר ווי ער איז.

4. **די הוה אמינא אז חכמים זאלן זיין פטור — תלוי אין דער מחלוקת צי סיפור יציאת מצרים איז דאורייתא:** אויב סיפור יציאת מצרים איז נישט א מצוה דאורייתא (נאר א דרבנן'דיגע תקנה), פארשטייט מען גוט די הוה אמינא: חכמים וואס ווייסן שוין אלעס, פארוואס דארפן זיי נאכאמאל זאגן? אבער לויט דעם רמב"ם'ס שיטה אז סיפור יציאת מצרים איז א געהעריגע מצוה דאורייתא, איז שווער צו פארשטיין וואס איז די הוה אמינא — א מצוה דאורייתא גילט דאך פאר אלעמען! דער תירוץ (פון **ר' אברהם חדידה**): דערפאר ברענגט מען גלייך דערנאך דעם פסוק „למען תזכור" — ווייל **זכירה** איז עפעס וואס מ'דארף טון אפילו מ'האט שוין געדענקט נעכטן. אויב סיפור מיינט אויך זכירה, דאן איז קלאר אז אפילו חכמים דארפן עס טון יעדעס יאר מחדש.

ב) „וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח" — לספר אדער הלכות?

דער רמב"ם'ס ווערטער: „וכל המרבה לספר ביציאת מצרים הרי זה משובח."

פשט: ווער עס איז מרבה אין סיפור יציאת מצרים, איז משובח.

חידושים און הסברות:

1. **נוסח-חילוק — „לספר" אדער „הלכות הפסח":** עס זענען דא פארשידענע נוסחאות. די **תוספתא פסחים** זאגט „חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח" — נישט סתם סיפור, נאר לערנען הלכות הפסח. דאס שטעלט אוועק א מחלוקת: צו „מרבה לספר" מיינט פארציילן די מעשה, אדער לערנען הלכות הפסח.

2. **דער רמב"ם'ס שיטה — ליטעראלי דערציילן:** דער רמב"ם רעדט כל הזמן וועגן סיפור כפשוטו — ליטעראלי דערציילן די מעשה פון יציאת מצרים. ער ברענגט נישט די שיטה אז „כל המרבה לספר" שליסט אריין לערנען הלכות הפסח. דאס איז דער רמב"ם'ס חידוש — ער האט מחליט געווען אז „לספר" מיינט ליטעראלי דערציילן. דאס איז נישט מוכרח פון דער לשון אליין — „להרבות" קען אויך מיינען לערנען הלכות.

3. **הלכות הפסח אלס חלק פון דער מעשה:** אין דער תורה אליין (פרשת בא) שטייען אלע הלכות הפסח אינמיטן די מעשה פון יציאת מצרים — וואס ווייזט אז הלכות פסח איז א „פארט פון די מעשה." ביי פסח מצרים זענען די הלכות געווען **פאר דעם נס** — דאס הייסט, די הלכות זענען אינטעגראל צום סיפור. דער וואס האלט „הלכות הפסח" האלט אז דאס גופא איז דער סיפור יציאת מצרים.

4. **„כל אחד לפי ענינו":** איינער איז בהגדה (סיפור), איינער איז בהלכה, אוןביידע זענען א קיום פון דער מצוה.

5. **דער מדרש/גמרא וועגן „בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי תלמוד" (גמרא סנהדרין):** „אם בעל מקרא הוא — יעסוק בתורה נביאים וכתובים; אם בעל משנה הוא — יעסוק במשנה הלכות ואגדות; אם בעל תלמוד הוא — יעסוק בהלכות פסח בפסח, עצרת בעצרת, חג בחג." דאס מיינט אז עס ווענדט זיך אין דעם לעוועל פון דעם לערנער: **בעל מקרא** = עוסק אין פסוקים; **בעל משנה** = קען פארליינען א משנה, א הלכה, אן אגדה; **בעל תלמוד** = איינער וואס איז **מחדש** — ער גייט אריין אין דער טיפקייט פון הלכות פסח.

6. **„כל המרבה" — וואס מיינט „מרבה"?** א חידוש: די פשוט'ע טייטש (מדויק פון רמב"ם) איז אז ס'איז דא פארשידענע **נוסחאות** אין דער הגדה — א לענגערע און א קורצערע. מ'איז יוצא מיט אפאר ווערטער, אבער ווער עס וויל א לענגערע נוסח, איז דאס משובח. דער **ערוגת הבושם** זאגט אז „כל המרבה" מיינט מ'דארף **מחדש זיין** א דבר, נישט נאר איבערזאגן וואס מ'ווייסט שוין — אזוי ווי א בעל דרשן. א קעגנזאץ: „הרי זה משובח" מיינט דווקא וואס דו ווייסט פאר זיכער וואס איז געשען — מ'קען נישט צולייגן נייע זאכן וואס מ'ווייסט נישט.

7. **[דערמאנט בדרך אגב:] דער בעלזער רב'ס/באברדיטשובער'ס תורה:** „כל המרבה ביציאת מצרים" — מ'איז מרבה אין דער ארויסגיין פון מצרים גופא, מ'גייט ארויס פון מצרים יעדעס יאר פסח, נאכאמאל און נאכאמאל. מ'דארף זיך „מתמרח זיין" (ארײנלעבן) אין דעם ארויסגיין פון מצרים.

8. **[דיגרעסיע: שבת הגדול דרשה — פלפול אדער הלכות למעשה?]** דער שולחן ערוך / מגן אברהם זאגט אז ביי שבת הגדול דרשה זאל מען זאגן הלכות והנהגות הצריכות למעשה, נישט א פלפול. דער ענטפער: יעדער

נוטה לפי ערכו — אין א בית המדרש פון תלמידי חכמים זאגט מען א פלפול; אין א בית המדרש פון פשוט'ע מענטשן זאגט מען הלכות למעשה. ביי ליל הסדר אליין איז שוין צו שפעט צו זאגן הלכות פסח למעשה.

ג) באמערקונג וועגן דעם רמב"ם'ס נוסח אין דער הגדה

חידוש: דער אבודרהם ווערט דערמאנט בנוגע דעם רמב"ם'ס נוסח. דער רמב"ם האט נישט אליין געשריבן די גאנצע הגדה-נוסח מחדש, נאר ער האט זיך געהאלטן צו א באשטימטן חותם/נוסח, מיט אפשר קליינע שינויים. א שפאסיגע באמערקונג: „ס'קען פשוט זיין אז ער האט ממש געגאנגען צו און געפרעגט זיין מאמע פאר די סידור."

ד) „מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון שהיו מסובין בבני ברק... והיו מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה עד שבאו תלמידיהם ואמרו להם הגיע זמן קריאת שמע של שחרית."

פשט: א גרופע חכמים זענען געזעסן אין בני ברק און האבן זיך פארנומען מיט סיפור יציאת מצרים די גאנצע נאכט ביז די תלמידים זענען געקומען זאגן אז ס'איז צייט פאר קריאת שמע של שחרית.

חידושים און הסברות:

1) ווער איז געווען דער בעל הבית אין בני ברק?

דער טעקסט זאגט נישט ביי וועמען זיי זענען געווען — נישט ווי אנדערע מעשיות וואו מ'זאגט „בבית דין" אדער ביי וועמענס הויז. מ'פרעגט צי ס'איז געווען רבי טרפון'ס הויז אדער אן אנדערער, אבער קיין קלארע מקור ווערט נישט געפונען.

2) וואס האבן זיי געלערנט — סיפור, הלכות, אדער סודות?

- די **מכילתא** ווערט ציטירט: „לא שהיו חבורה של חכמים דוקא עוסקים בהלכות פסח, אלא שאין לומדין אלא עדות" — זיי האבן נישט נאר הלכות פסח געלערנט, נאר „עדות" (עדות פון יציאת מצרים).

- לויט דעם **רמב"ם'ס גירסא** וואו ס'שטייט „אמר להם רבי אלעזר בן עזריה" (נישט „אמר רבי אלעזר בן עזריה"), איז משמע אז זיי האבן געלערנט הלכות, ווייל ער האט עס צו זיי געזאגט אין א לערן-קאנטעקסט.

- **ר' יחזקאל לעווינשטיין (דער פאנעוועזשער משגיח)** האט געזאגט אז מ'קען זען אז זיי זענען עוסק געווען אין מעשה מרכבה — אבער דאס ווערט אפגעשטעלט: די פשטות פון דער הגדה איז אז מ'פארציילט סיפור יציאת מצרים, נישט קיין הלכות און נישט קיין סודות.

- דער מדרש ברענגט אז מ'קען לערנען הלכות, אגדה, אדער סודות — אלע זענען א חלק פון סיפור יציאת מצרים.

- א חידוש: אפשר האבן זיי זיך א גאנצע נאכט געקאכט אין דער **סוגיא** פון סיפור יציאת מצרים ביינאכט — צי ביינאכט דארף מען מזכיר זיין יציאת מצרים. עס קען זיין אז די סוגיא האט געדויערט א גאנצע נאכט מיט ראיות אהין און צוריק, און חז"ל האבן געמאכט א „שארט ווערזשאן."

3) ר' אליעזר, ר' יהושע, ר' טרפון, ר' אלעזר בן עזריה — בעלי הלכה; ר' עקיבא — עוסק אין קבלה

ר' אליעזר, ר' יהושע, ר' טרפון, ר' אלעזר בן עזריה זענען לכאורה **בעלי הלכה**, בעת **ר' עקיבא** איז געווען עוסק אין קבלה (ער איז דער „רבי פון קבלה"). דאס שטימט מיט דער חילוק פון בעלי משנה/בעלי תלמוד.

קשיא: אויב ר' עקיבא און די אנדערע זענען געווען עוסק אין סיפור יציאת מצרים (ווי דער רמב"ם פארשטייט עס — ליטעראלי דערציילן), דאן זענען זיי נישט געווען עוסק אין תלמוד. דאס שטימט נישט מיט דעם מאמר „אם בעל תלמוד הוא יעסוק בהלכות פסח." **תירוץ-פארשלאג:** אפשר מיינט „סיפור" און „הלכות" די זעלבע זאך — ווען מ'גייט אריין אין סיפור יציאת מצרים, פארשטייט מען **פארוואס** די הלכה איז אזוי, און מ'גייט אריין אין **חמישים שערי בינה** פון יציאת מצרים.

4) סדר פון די חכמים — פארוואס קומט רבי עקיבא צום סוף?

דער **תולדות יעקב יוסף** פרעגט: רבי עקיבא איז געווען דער **גדול הדור**, גרעסער ווי אלע אנדערע, ווי ס'שטייט אין תוספות. פארוואס ווערט ער אויסגערעכנט צום סוף? דער תירוץ (פון תוספות): **רבי אלעזר בן עזריה** איז געווען א **בעל מיוחס** („עשירי לעזרא") און א עשיר, דערפאר ווערט ער פריער דערמאנט. אבער די קשיא בלייבט פארוואס רבי יהושע און רבי אליעזר קומען אויך פאר רבי עקיבא.

5) צוויי ענליכע מעשיות

עס זענען דא צוויי ענליכע מעשיות: (א) די מעשה פון חכמים אין בני ברק וואו „באו תלמידיהם ואמרו רבותינו הגיע זמן קריאת שמע של שחרית", (ב) אן אנדערע מעשה וואו „באו לפנינו ואנחנו הולכים לבית המדרש." דאס זענען צוויי באזונדערע מעשיות.

6) [דיגרעסיע: בר כוכבא און בני ברק]

רבי עקיבא האט געהאלטן אז בן כוזיבא (בר כוכבא) איז משיח. עס ווערט סוגעסטעד אז די חכמים אין בני ברק זענען דארט געווען ווייל עס איז געווען לעבן דער גרעניץ, שייך צו דער מרידה פון בר כוכבא. דאס בלייבט אן אפענע שאלה.

ה) „כל הלילה" — ביז ווען גייט די מצוה פון סיפור?

חידושים און הסברות:

1) דער צוזאמענהאנג מיט דער מחלוקת רבי עקיבא און רבי אלעזר בן עזריה

די שאלה צו מ'דארף זיין עוסק **כל הלילה** אדער נאר **עד חצות** איז תלוי אין דער באקאנטער מחלוקת: **רבי אלעזר בן עזריה** האלט דער חיוב פון אכילת פסח (און ממילא מצה) איז נאר ביז חצות; **רבי עקיבא** האלט ביז אינדערפרי.

2) מחלוקת גירסאות אין תוספתא

די הגהות מיימוניות ברענגט א תוספתא „חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח כל הלילה". אבער ס'איז א מחלוקת אין גירסאות: דער **רבנו יונה** ברענגט די תוספתא נאר אז „חייב אדם לעסוק אפילו בניו ובני ביתו" — אבער ער זאגט נישט „כל הלילה" אלס חיוב. ער ברענגט בלויז די מעשה אז זיי האבן עס געטון א גאנצע נאכט, אבער דאס איז נישט א חיוב. אנדערע ראשונים זענען גורס „כל הלילה" אין דער תוספתא גופא.

3) דער ראש'ס מערקווירדיגע פירוש

דער **ראש** האט געהאט די גירסא „כל הלילה" אבער ער האט עס מפרש געווען אז „כל הלילה" מיינט **ביז מ'שלאפט איין** — נישט ממש א גאנצע נאכט. דאס איז א זייער אומגעווינטלעכע פירוש.

4) דער רמב"ם'ס שווייגן

דער **רמב"ם זאגט בכלל נישט** אז מ'איז מחויב א גאנצע נאכט. ער זאגט נישט אז „כל המרבה" מיינט מ'טאר נישט גיין שלאפן. ער ברענגט נישט קיין חיוב פון „כל הלילה".

5) דער מהר"ל'ס קשיא

דער **מהר"ל** פרעגט: וויאזוי האבן די חכמים זיך געמעגט מצער זיין מיט וואך בלייבן? ס'איז דאך **יום טוב**, און מ'דארף האבן שמחת יום טוב, נישט צער!

6) „כל הלילה" מיינט בלויז דעם זמן פון די מצוה

ס'ווערט פארגעלייגט אז „כל הלילה" מיינט נישט א חיוב צו זיין וואך, נאר אז **דער זמן פון סיפור יציאת מצרים שטרעקט זיך אויס די גאנצע נאכט** — אזוי ווי יעדע מצוה וואס איר זמן איז ביינאכט (ווי די משנה אין מגילה

זאגט „כל דבר הנעשה בלילה"). דאס הייסט, אויב מ'האט נישט אנגעקומען בשעת'ן סדר, קען מען נאך ביז צופרי מקיים זיין.

7) די מעשה איז נישט קיין ראיה פאר א חיוב

פון דעם וואס עפעס איז איינמאל געשען, קען מען נישט מאכן א חיוב. ס'איז געווען צוויי מעשיות — אבער דאס ווייזט בלויז אז עס איז א מעלה, נישט א חיוב. די מעשיות זענען **לשבחן של חכמים** — צו ווייזן ווי שטארק זיי זענען ארייגעטון געווען אין סיפור יציאת מצרים, אז זיי האבן נישט אמאל באמערקט אז ס'איז שוין טאג. **עס שטייט נישט אין שולחן ערוך** אז מ'איז מחויב צו זיין אויף א גאנצע נאכט!

8) „עד שבאו תלמידיהם" — דער עיקר פון די מעשה

דער עיקר חידוש פון די מעשה איז נישט אז מ'איז מחויב א גאנצע נאכט, נאר אז **זיי זענען אזוי ארייגעטון געווען אז זיי האבן נישט באמערקט אז ס'איז שוין צייט פאר קריאת שמע.** ס'שטייט נישט „נמשכו ביציאת מצרים" — ס'שטייט אז תלמידים האבן זיי געדארפט זאגן. דאס איז דער שבח.

9) זמן קריאת שמע של שחרית — ווען איז דאס?

„הגיע זמן קריאת שמע של שחרית" איז ביי **נץ החמה** (ווי ותיקין), וואס איז שפעטער ווי קריאת הגבר. **רבינו אברהם בן הרמב"ם** ווערט דערמאנט בנוגע „קריאת הגבר."

10) פראקטישע באמערקונג

א נאכט פון פסח (וואס איז אין ניסן) איז אייגנטלעך נישט אזוי לאנג — בלויז עטלעכע שעה. מענטשן מיינען ס'איז לאנג ווייל מ'איז מיד, אבער אין אמת'ן איז ס'קירצער ווי מ'מיינט.

11) פארוואס האבן די תלמידים געזאגט מ'דארף זאגן קריאת שמע?

אויב די חכמים זענען עוסק געווען כל הלילה אין הלכות פסח — וואס איז דאך אויך א דערמאנונג פון יציאת מצרים — פארוואס דארף מען נאך באזונדער קריאת שמע? **דער תירוץ:** קריאת שמע איז א **מצוה דאורייתא באזונדער**, און מ'איז נישט פטור דערפון דורך עוסק במצוה פטור מן המצוה. ווי די גמרא זאגט אז ר' שמעון וחבריו זענען פטור געווען פון **תפילה** (ווייל תורתן אומנותן), אבער **נישט פון קריאת שמע** — קריאת שמע בלייבט א חיוב אפילו פאר דעם וואס לערנט.

ו) „אמר להם רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות..."

דער רמב"ם'ס ווערטער: „אמר להם רבי אלעזר בן עזריה: הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא: 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך' — 'ימי חייך' הימים, 'כל ימי חייך' להביא את הלילות. וחכמים אומרים: 'ימי חייך' העולם הזה, 'כל ימי חייך' להביא לימות המשיח."

פשט: ר' אלעזר בן עזריה זאגט אז ער האט נישט געקענט באווייזן אז מ'דארף דערמאנען יציאת מצרים ביינאכט, ביז בן זומא האט עס געדרשנ'ט פון „כל ימי חייך". חכמים חולקים און זאגן אז „כל" קומט צולייגן ימות המשיח.

חידושים און הסברות:

1) דאס איז נישט סיפור יציאת מצרים — דאס איז זכירת יציאת מצרים

דאס רעדט **נישט** פון סיפור יציאת מצרים (די מצוה פון ליל פסח), נאר פון **זכירת יציאת מצרים בכל יום ויום** — א באזונדערע מצוה. דער רמב"ם ברענגט אין **הלכות קריאת שמע** אז דאס איז א מצוה בפני עצמה, **נישט** אין הלכות חמץ ומצה — וואס ווייזט אז ער האלט אז דאס געהערט נישט צום סיפור יציאת מצרים פון ליל הסדר.

2) דער קשר (אדער מאנגל דערפון) צו די מעשה פון בני ברק

וואס איז דער קשר צווישן דעם מאמר פון ר' אלעזר בן עזריה און די מעשה אז זיי זענען אויפגעווען א גאנצע נאכט? דער מסקנא איז אז **ס'איז נישט אמת'דיג א המשך.** די הגדה האט עס אריינגעשטעלט ווייל ס'קאנעקט זיך — מ'דערמאנט ר' אלעזר בן עזריה, דערמאנט מען עפעס פון אים וועגן יציאת מצרים. אבער **„אמר להם" שטייט נישט אין אונזערע נוסחאות** — ס'איז נישט ממש א המשך פון דער מעשה.

3) דאס איז א משנה אין ברכות, נישט אייגנטלעך פון דער הגדה

דאס איז א **משנה אין מסכת ברכות** (פרק א) וואס רעדט פון דעם ענין צו מ'ליינט פרשת „ויאמר" (דריטע פרשה פון קריאת שמע) ביינאכט — ווייל דארט שטייט יציאת מצרים. די שאלה איז צו מ'זאגט „ויאמר" ביינאכט (ווייל ציצית איז נישט נוהג ביינאכט — „וראיתם אותו"), און ר' אלעזר בן עזריה זאגט מ'זאגט עס ווייל **„מזכירין יציאת מצרים בלילות"**. דאס איז דער אמת'ער קאנטעקסט.

4) דער רמב"ם'ס שיטה: פרשת ציצית ביינאכט איז וועגן יציאת מצרים, נישט וועגן ציצית

דער רמב"ם לערנט אז דאס וואס מ'זאגט פרשת ציצית ביינאכט איז נישט וועגן מצוות ציצית (ווייל ציצית איז נישט נוהג בלילה — „וראיתם אותו"), נאר וועגן יציאת מצרים וואס שטייט דארט („אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים"). ס'איז דא מערערע סיבות פארוואס מ'זאגט די פרשה, און יציאת מצרים איז איינע פון זיי.

5) הלכות קומען נישט פון פסוקים — א וויכטיגער יסוד

דא זעט מען דעם יסוד אז הלכות קומען נישט פון די פסוקים און נישט פון וויאזוי מ'איז דורש די פסוקים. **ראיה:** די משנה האט שוין פריער (פאר בן זומא'ס דרשה) געזאגט אז מ'זאגט יציאת מצרים בלילה. רבי אלעזר בן עזריה האט שוין געהאלטן דעם דין פאר ער האט געטראפן דעם רמז אין פסוק. דער דרש איז נישט די מקור פון דער הלכה.

פסוקים ברענגט מען פאר צוויי ריזענס:

1. אלס א רמז/אסמכתא — נישט אלס מקור פון דער הלכה

2. כדי „אפצווייזן" — ווייל יעדער האט מורא פון א פסוק וואס קען סותר זיין, דארף מען מדייק זיין

משל: ווען די גמרא זוכט א ראיה אז אתרוג איז אתרוג — דאס איז א „מחכמת הכתוב" אז עס איז מרמז, אבער דער דין קומט נישט פון דעם לימוד.

6) טייטש פון „ולא זכיתי"

ס'ווערט דיסקוטירט וואס מיינט „לא זכיתי": איין פשט — ער האט נישט געקענט ברענגען א ראיה פון א פסוק (לשון זכות). אן אנדער פשט — „לא נצחתי" — לשון ניצוח בדין, ער האט נישט געקענט איבערצייגן די חכמים. נאך א פשט: א גאנצע נאכט האבן זיי זיך מתווכח געווען, און „לא זכיתי" = איך בין נישט אנגעקומען ביז סוף נאכט צו באווייזן מיין שיטה.

7) דער רמב"ם'ס שיטה: יציאת מצרים בלילה איז מדרבנן, נישט מדאורייתא

לויט דעם רמב"ם קען מען נישט מאכן נייע דאורייתא'ס דורך דרשות. אלעמאל ווען מ'לערנט עפעס אויס פון א פסוק בלייבט עס אונטער „דברי סופרים." דעריבער איז יציאת מצרים בלילה מדרבנן. דער פסוק איז בלויז א **רמז** (אסמכתא), נישט א מקור. **דער רמב"ן** טייטשט אויך אז ווען מ'טרעפט א פסוק איז עס נאר א רמז, עס ווערט נישט דערפון א דאורייתא.

8) הלכה ווי רבי אלעזר בן עזריה — א קשיא

לכאורה דארף די הלכה זיין ווי די חכמים (יחיד ורבים — הלכה כרבים), נישט ווי רבי אלעזר בן עזריה. ווער זאגט אז ס'איז בכלל הלכה ווי אים?

תירוצים:

1. אפשר פסק'נט דער רמב"ם עס בתור דרבנן — „ס'קאסט נישט קיין געלט."

2. דער **רשב"ץ** ברענגט אז די חכמים זענען אויך בעצם מודה צו דעם דין; זיי האבן נאר נישט מסכים געווען צו דעם דיוק אין פסוק, אבער דער עיקר דין אז מ'זאגט יציאת מצרים בלילה — דערצו שטימען אלע צו.

9) חיפזון דמצרים vs. חיפזון דישראל — דער יסוד פון רבי אלעזר בן עזריה'ס שיטה

די גמרא (ברכות ט.) ברענגט: **רבי אלעזר בן עזריה לערנט פון „ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה" — מה להלן עד חצות אף כאן עד חצות.** רבי עקיבא לערנט פון „בחיפזון" — עד שעת חיפזון, וואס איז אינדערפרי.

- **רבי אלעזר בן עזריה האלט חיפזון דמצרים** — דער עיקר מאמענט פון יציאת מצרים איז געווען ביינאכט, ווען די מצרים האבן געדרונגען אויף די אידן ארויסצוגיין. דערפאר האלט ער אז קרבן פסח מוז געגעסן ווערן פאר חצות, און דערפאר האלט ער אז מ'דארף דערמאנען יציאת מצרים **בלילות.**

- **רבי עקיבא האלט חיפזון דישראל** — די אידן זענען בפועל ארויסגעגאנגען אינדערפרי. ממילא האלט ער אז מ'קען עסן קרבן פסח ביז אינדערפרי, און עיקר יציאת מצרים איז בייטאג. דערפאר דארף ער נישט דעם פסוק „למען תזכור... כל ימי חייך" פאר לילות — ער נוצט עס פאר **להביא ימות המשיח.**

דער חידוש: רבי אלעזר בן עזריה האט **בעצם שוין געהאלטן** אז מ'דארף דערמאנען יציאת מצרים בלילות — נישט ווייל בן זומא האט אים משכנע געווען, נאר ווייל ער האלט בכלל אז עיקר יציאת מצרים איז ביינאכט (חיפזון דמצרים). **דער דרשה פון בן זומא („כל ימי חייך — להביא הלילות") איז נאר געווען א דיוק כדי צו משכנע זיין די חכמים**, אבער רבי אלעזר בן עזריה'ס אייגענע יסוד איז פון אנדערשוואו.

10) פארבינדונג צווישן לילות-זכירה און ביטול בימות המשיח

דער וואס האלט אז מ'דארף דערמאנען יציאת מצרים בלילות (רבי אלעזר בן עזריה) האלט אז בימות המשיח וועט מען **נישט מער דארפן** דערמאנען יציאת מצרים (ווייל „כל ימי חייך" ווערט גענוצט פאר לילות, נישט פאר ימות המשיח). דער וואס האלט אז מ'דארף נישט בלילות (חכמים) נוצט „כל ימי חייך" פאר ימות המשיח — און דערפאר בלייבט יציאת מצרים אויך דעמאלט.

וואס הייסט „בטל ווערן" לעתיד לבוא: באזירט אויף דער גמרא „לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים" — יציאת מצרים ווערט נישט לגמרי בטל, נאר **טפל** צו די נייע נסים. אזוי ווי יעקב'ס נאמען איז נישט בטל געווארן נאר טפל צו ישראל. די נייע גאולה ווערט דער עיקר, און יציאת מצרים בלייבט א טפל.

11) אויטענטיציטעט פון דער מעשה אין דער הגדה

די מעשה אין דער הגדה (ווי עס ווערט צוזאמגעלייגט מיט רבי אלעזר בן עזריה) איז „זיכער נישט עכט געווען" — נישט פונקטליך אזוי געשען. עס איז א משנה אין ברכות, און די הגדה לייגט צוזאם פארשידענע דעות „סתם צו מאכן די מעשה שענער."

רש"י'ס שיטה: רש"י זאגט בפירוש אז די מעשה מיט רבי אלעזר בן עזריה („כבן שבעים שנה") איז געווען „ביום" — ער איז געווען שבעים יאר, און ער האט מדמה געווען. רש"י זאגט דאס סיי אין ברכות סיי דא.

12) בן זומא

בן זומא'ס ערשטע נאמען איז **שמעון** — שמעון בן זומא (אזוי ווי שמעון בן עזאי).

13) דער אור שמח'ס שיטה

דער **אור שמח** האלט אז לויט דעם רמב"ם איז זכירת יציאת מצרים בכל יום **נישט א מצוה דאורייתא, נאר דרבנן.** דאס שטימט מיט דער שיטה אז דער רמב"ם ציילט עס נישט אלס א באזונדערע מצוה. דער אור שמח ברענגט א יסוד אז „מצוות זכירה" איז נישט קיין מצוה (דאורייתא) לויט דעם רמב"ם. עס ווערט אבער געפרעגט: אויב אזוי, וואלט פסח אויך געדארפט בטל ווערן — וואס איז נישט גוט.

14) [דיגרעסיע: תיקון חצות — נאר פאר פשוט'ע אידן]

דער עיקר פון זכירת יציאת מצרים (און חורבן בית המקדש) איז דורך **לערנען**, נישט דורך זאגן א פארמולירטן נוסח. דער נוסח אין סידור (ווי תיקון חצות) איז נאר פאר די וואס קענען נישט לערנען. א מעשה ווערט דערציילט פון א צדיק וואס האט געפרעגט אן איד צו ער זאגט תיקון חצות, און ווען דער איד האט געזאגט יא, האט דער צדיק געפרעגט: „ביסט שוין אמאל געווען אין ירושלים? ווי קענסטו זאגן 'עירך ירושלים' אז דו ווייסט נישט וואס דו רעדסט?"

ז) „ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא."

פשט: מען הייבט אן דעם סיפור-חלק פון דער הגדה מיט דעם לשון „ברוך המקום."

חידושים און הסברות:

1. **צי „ברוך המקום" איז א מין ברכת התורה:** ווייל מען הייבט אן צו לערנען תורה (די הגדה), דארף מען א ברכה. דער ענטפער: עס איז נישט ממש א ברכת התורה מיט שם ומלכות („ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם"), נאר א שבח-לשון אזוי ווי ברכת התורה.

2. **דער רמב"ם זאגט נאר איין מאל „ברוך המקום"**, אין אונזערע הגדות שטייט צוויי מאל.

3. **א חידוש:** ווען מען זאגט „ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל," איז מען אפשר שוין **יוצא דעם גאנצן סיפור יציאת מצרים** — ווייל דער רמב"ם זאגט צום סוף פון דער הגדה „ויבואו למקום עבודתו," דאס הייסט אז דער תכלית פון יציאת מצרים איז געווען צו באקומען די תורה. מען האט נישט געקענט באקומען די תורה אן ארויסגיין פון מצרים.

4. **„המקום" אלס לשון חז"ל:** אין בבלי זאגט מען „רחמנא", אבער אין פריערדיגע ברייתות און מדרשי חכמים זאגט מען „המקום" אדער „הקדוש ברוך הוא". חז"ל אליין ערקלערן: „למה קוראים אותו המקום? שהוא מקומו של עולם."

ח) „כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול."

פשט: די תורה רעדט וועגן פיר טיפן קינדער/מענטשן.

חידושים און הסברות:

1) דער גאנצער אפשניט איז בעצם הלכה

דער גאנצער אפשניט פון ארבעה בנים איז **בעצם הלכה** (מדרש הלכה), נישט סתם הגדה. מען זאגט „תורה'לעך" דערויף ווייל מען ווייל נישט לערנען, אבער עס איז טאקע הלכה.

2) „מה הוא אומר" — ווער רעדט?

עס ווערט דיסקוטירט צי דאס מיינט „וואס זאגט דער חכם" אדער „וואס זאגט די תורה וועגן אים." דער מסקנא: עס מיינט וואס **דער חכם אליין** זאגט, ווייל ביי „שאינו יודע לשאול" שטייט „את פתח לו" (נישט „מה יאמר") — אויב עס וואלט געמיינט וואס די תורה זאגט וועגן אים, וואלט געדארפט שטיין דער זעלבער לשון ביי אלע פיר.

3) די ארבע בנים זענען נישט ליטעראלע זין ביים טיש

א גרויסער חידוש: די ארבע בנים זענען נישט ווי מ'לערנט אונז — א טאטע מיט פיר קינדער זיצן ביים טיש. ס'איז פשוט פיר סארטן מצוות/סיטואציות — א מצוה ווי צו לערנען פאר חכמים, א מצוה ווי צו לערנען פאר רשעים, א.א.וו. „בן" מיינט נישט ליטעראל א זון, אזוי ווי דער רמב"ם זאגט „בנו למדו" מיינט לערנען תורה פאר אידן בכלל. עס איז דא אן ענין פון קדימה (חכם פאר רשע, רשע פאר תם), אבער ס'איז נישט באגרעניצט צו א טאטע-

זון סיטואציע. ר' עקיבא מיט זיינע חברים האבן אויך מקיים געווען סיפור יציאת מצרים צוזאמען.

ט) דער חכם — „ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח"

דער רמב"ם'ס ווערטער (גירסא): „ואף אתה אמור לו **כהלכות** הפסח" (נישט „בהלכות").

פשט: דעם חכם ענטפערט מען מיט הלכות הפסח.

חידושים און הסברות:

1. דער חכם איז א **בעל תלמוד**, נישט נאר א בעל מקרא. ער דארף נישט קיין פסק — ער קען שוין הלכות הפסח. מען זאגט אים **משנה און תלמוד** — די טיפע הלכות.

2. דאס פאסט מיט דער הלכה פון **הלכות חג בחג** — מען זאל רעדן הלכות וואס זענען נוגע צום יום טוב.

י) דער רשע — „מה העבודה הזאת לכם"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „רשע מה הוא אומר, מה העבודה הזאת לכם. לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר."

פשט: דער רשע שטויסט זיך אפ פון דער כלל ישראל מיט זיין שאלה „לכם."

חידושים און הסברות:

1) „הקהה את שיניו"

דאס ווארט „הקהה" מיינט ליטעראלי **שטומפיג מאכן** אין זיין לשון (זיינע ציין).

2) דער ענטפער איז מיט דער זעלבער מטבע

ער זאגט „לכם," מען ענטפערט „לי ולא לו." דאס איז א **טשעפע צוריק**, נישט א שטראף. „דו זאגסט לכם, איך זאג לי — נא פראבלעם."

3) „אילו היה שם לא היה נגאל"

דאס מיינט: „אה, דו ביסט נישט א חלק? קיין פראבלעם, דו קענסט בלייבן אין מצרים." עס איז א שארפע אמת, נישט א „האק." **א רשע קען פארנע

מען שארפע אמת.** „האגס זאלן די חסידישע אידן באקומען — זיי דארפן האגס."

4) מען וויל טאקע אז דער רשע זאל זיין א חלק

אויב מען וואלט נישט געוואלט אז ער זאל זיין א חלק, וואלט מען אים בכלל נישט אנגעהויבן. עס איז נאר א טשעפע, נישט א פארווארפונג.

5) „כופר בעיקר" — וואס מיינט „עיקר"?

„עיקר" מיינט נישט „עיקרי אמונה" (ווי די י"ג עיקרים), נאר „עיקר" מיינט אלעמאל דער רבונו של עולם אליין — „דער דבר העיקרי" כביכול. א „סערטש" האט אויפגעוויזן אז „עיקר" אין חז"ל מיינט אלעמאל דעם אויבערשטן.

6) פארוואס איז „מה העבודה הזאת לכם" כפירה בעיקר?

דער רשע שטויסט זיך אפ פון די אידן, נישט פון דעם אויבערשטן — פארוואס הייסט ער „כופר בעיקר"? דער תירוץ: „עבודה" מיינט „עבודת ה'" — ווען ער פרעגט „וואס איז די עבודה", לייקנט ער כביכול דעם „נעבד" (דעם וואס מ'דינט).

7) „אילו היה שם לא היה נגאל" — דער פשוט'ער פשט

ס'מיינט נישט א ליטעראלער רשע וואס קומט צום סדר. דער פשוט'ע פשט: במשך הדורות פארגעסט מען, און מענטשן פרעגן „מה העבודה הזאת לכם" — ס'איז געווען דריי טויזנט יאר צוריק, וואס איז דאס נוגע? דער ענטפער: ווען דו וואלסט דארט געווען מיט דיין אטיטוד, וואלסטו נישט ניגאל געווארן. ס'איז א ווארענונג אז מ'טאר נישט פארגעסן.

8) דער רשע בן — „הגדול" און יצר הרע

דער רשע בן רעדט לכאורה פון איינעם וואס איז נארוואס געווארן אכצן — ער איז אן „הגדול", ביז יעצט האט ער נישט געהאט קיין יצר הרע, ערשט יעצט איז ארויפגעקומען דער יצר הרע. דאס ווייזט אז „חכם" מיינט נישט דווקא א קינד קעגן אן ערוואקסענער.

9) דער פסוק'ס ענטפער vs. דער הגדה'ס ענטפער

לויט'ן פסוק איז דער ענטפער „ואמרתם זבח פסח הוא לה'", אבער **די הגדה האט געסקיפט יענעם ענטפער** און אנשטאט דעם געברענגט אן אנדער פסוק — „בעבור זה עשה ה' לי". אין חסידות זאגט מען אז מ'ענטפערט נישט דעם רשע'ס שאלה, מ'לאזט זיך אראפ צו זיין לעוול. אבער דער פשט'ער פשט בלייבט שווער, און מ'דארף זיך מוטשען מיט די פארשידענע גרסאות אין ספרי, ירושלמי, וכדומה.

10) [דיגרעסיע: „וחמושים עלו" — צי אכציג פראצענט אידן זענען אומגעקומען]

דער מדרש אז „וחמושים עלו" מיינט נאר א פינפטל פון אידן זענען ארויס פון מצרים ווערט **שטארק פארווארפן**: אויב אזוי, איז יציאת מצרים נישט עכט א נס — נאר א קליינע חלק איז גראטעוועט געווארן. אויב אזוי, איז דער רשע גערעכט — ער קען זאגן „איך סימפאטייז מיט די אכציג פראצענט." עס ווערט געזאגט אז דאס איז נישט אן אמת'דיגע חז"ל, עס שטייט אין ערגעץ נישט אין א פארלעסלעכן מקור. א כלל ווערט ציטירט: מען קען זאגן אויף זאכן וואס שטייען אז זיי שטייען נישט, אויב ס'איז נישט קיין תורה.

יא) דער תם — „מה זאת"

פשט: דעם תם ענטפערט מען מיט דער מעשה (סיפור יציאת מצרים).

חידוש: דער חילוק צווישן די פיר בנים — וואס יעדער באקומט:

- דער **חכם** באקומט **הלכות הפסח**
- דער **רשע** באקומט **שבחים** (תוכחה/הקהה את שיניו)
- דער **תם** באקומט **די מעשה** (סיפור יציאת מצרים)
- דער **שאינו יודע לשאול** — „את פתח לו"

יב) שאינו יודע לשאול — „את פתח לו"

דער רמב"ם'ס ווערטער: ביי דעם קינד וואס ווייסט נישט צו פרעגן — „את פתח לו."

פשט: ביי דעם קינד וואס ווייסט נישט צו פרעגן, מוז דער טאטע אליין אנהייבן.

חידושים און הסברות:

1. **„את פתח לו" מיינט: דו הייב אן די שאלה, דו הייב אן עפענען די זאכן.** דו ווארטסט נישט אז ער זאל פרעגן, ווייל ער פרעגט נישט.

2. **„את פתח לו" איז לכאורה דער מקור פון דעם דין פון תכלת ואגוזים** (מ'טוט שינויים כדי דאס קינד זאל פרעגן). „פתח" מיינט אזוי ווי „פתח ואמר" — דו הייבסט אן די קאנווערסאציע אליינס.

3. **יעדע זאך דארף האבן אן התחלה, א פתח.** מ'קען נישט סתם אנהייבן דערציילן. ס'דארף זיין אדער א שאלה אלס פתיחה, אדער א פסוק אלס פתיחה. ביי דעם קינד וואס פרעגט נישט, דארפסטו אליין שאפן דעם פתח. און ס'קען טאקע זיין אז **מאכן אז ער זאל שואל זיין** (דורך תכלת ואגוזים) איז א חלק פון „את פתח לו".

4. **דער פסוק פון שאינו יודע לשאול איז דער זעלבער פסוק ווי ביים רשע** — „בעבור זה עשה ה' לי".

5. **[באמערקונג וועגן חינוך:]** ווען מ'האט א קינד וואס איז „אין טראבל" — דער רמב"ם זאגט אז דו דארפסט טרעפן א וועג צו רעדן צו אים. ס'זענען צוויי מעגלעכקייטן: אדער מ'זאגט דו טוסט וואס דו קענסט, אדער אז ביי א

„משוגענער" קינד ביסטו פטור פון מחנך זיין. אבער ס'זעט אויס אז דער רמב"ם גייט אין דעם מדרש הגדה'ס ריכטונג — אז מ'דארף טרעפן א וועג.

יג) „כל המרבה לספר" — צוויי עקסטרעמען

חידוש: עס זענען דא **צוויי מיני סדר נאכטס**: (1) „כל המרבה לספר הרי זה משובח" — דער איין עקסטרעם, מען זאל מרבה זיין; (2) דער אנדערער עקסטרעם — אפילו ווען מען האט א רשע, תם, שאינו יודע לשאול, דארף מען זיך באשעפטיגן מיט זיי. די תורה האט שוין **פארזען** אז עס וועט זיין שווערע צייטן, און מען זאל נישט פארלירן ווערן — „ס'שטייט שוין אין פסוק."

יד) „יכול מראש חודש, תלמוד לומר ביום ההוא..."

דער רמב"ם'ס ווערטער: „והגדת לבנך — יכול מראש חודש, תלמוד לומר 'ביום ההוא'. אי ביום ההוא, יכול מבעוד יום, תלמוד לומר 'בעבור זה' — בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך."

פשט: מ'לערנט פון פסוקים אז דער חיוב פון סיפור יציאת מצרים איז נישט פון ראש חודש ניסן, נישט ביי טאג, נאר ביינאכט ווען מצה ומרור ליגן פאר דיר.

חידושים און הסברות:

1. **פארוואס איז די הוה אמינא „מראש חודש"?** ווייל דער פסוק איז אין פרשת בא, וואס רעדט פון דער גאנצער ענין פון יציאת מצרים, און ס'האט עפעס צו טון מיט דעם חודש — „החודש הזה לכם".

2. **וואס מיינט „בעבור זה" = מצה ומרור?** דער לימוד איז ווייל **„זה" איז משמע עפעס א מוחש'דיגע זאך וואס מ'קען ווייזן** — עפעס פיזיש וואס ליגט פאר דיר. דאס איז דער בעסטער תירוץ.

3. **דער פשט אין „בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים":** „בעבור זה" — אני עושה (די מצוות), כי עשה ה' לי (ביי יציאת מצרים). דאס הייסט: איך טו די מצוות ווייל הקב"ה האט מיר ארויסגעפירט פון מצרים. דאס איז דער פשוט'ער טייטש.

טו) דער כללות'דיגער סדר פון דער הגדה — א סטרוקטורעלע באמערקונג

חידוש: פון „עבדים היינו" ביז „מתחילה עובדי עבודה זרה" איז בעצם א המשך — **א סוגיא וועגן דעם חיוב פון סיפור יציאת מצרים.** דאס כולל: ווי לאנג ס'איז, פאר וועמען ס'איז, וואס איז דער מקור, ארבעה בנים, „יכול מראש חודש", וכדומה. ס'זענען פארשידענע מאמרים וועגן דער סוגיא.

דער סדר פון דער הגדה איז נישט אין א לאגישן סדר — ס'האט זיך אריינגעצויגן אין פארשידענע סוגיות אינמיטן. מ'פרעגט מה נשתנה, ענטפערט מען עבדים היינו אדער מתחילה — און די גאנצע שטיקל אינמיטן (ארבעה בנים, יכול מראש חודש, וכו') האט מען זיך אריינגעצויגן אין די סוגיא. עס איז געמאכט געווארן א הגדה מסודר מיט א קעפל „מצות הגדה" — אז דער גאנצער ערשטער חלק הגדה איז א סוגיא וועגן דעם חיוב.

טז) „מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו" — מיט דעם פסוק פון יהושע כ"ד.

פשט: מ'דערציילט אז אונזערע אבות זענען געווען עובדי עבודה זרה און דער אויבערשטער האט אונז מקרב געווען.

חידושים און הסברות:

1) צוויי פשטים אין „מתחילה"

„מתחילה עובדי עבודה זרה" קען דינען אלס נאך א תירוץ אויף דער פראגע פארוואס מ'עסט מצה און פארוואס מ'דערציילט — ס'איז נישט בלויז „ארמי אובד אבי", נאר אויך דער יסוד אז אונזערע אבות זענען געווען עובדי עבודה זרה און דער אויבערשטער האט אונז מקרב געווען.

2) דער לשון „ועכשיו" — א המשכה פון דעמאלט ביז היינט

„ועכשיו" איז דאך געשריבן טויזנטער יארן נאך דעם מאורע — ס'וואלט געדארפט שטיין „ואחר כך"? דער חידוש: „ועכשיו" מיינט אז פון דעמאלט אן ביז היינט איז איין לאנגע המשכה — „כולי חדא" — אז אידן זענען די זרע פון צדיקים. א איד דארף אלעמאל זיין אין דעם „ועכשיו", אין דעם מצב פון „קרבנו המקום לעבודתו".

3) דער פסוק פון יהושע — „בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם"

„כה אמר ה' אלקי ישראל, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים." מ'פרעגט: „מעולם" מיינט דאך „אייביג" — אבער די וועלט איז נישט קדמון? מ'ענטפערט: „מעולם" מיינט דא „פון אמאל" / „אריגינעל" — נישט אייביג אין דעם זין פון „לעולם ועד".

4) „ויעבדו אלהים אחרים" — תרח מיט נחור, אבער נישט אברהם?

לויט'ן פשט האט תרח אויך געהאט א „בן חכם" (אברהם) און א „בן רשע" (נחור). אבער דער **רמב"ם אין הלכות עבודה זרה** זאגט אז „אברהם עצמו מן העובדים היה" — אברהם אליין איז אויך געווען א עובד עבודה זרה אין אנהויב, ביז ער האט דערקענט דעם אמת. **אברהם האט אליין איינגעזען דעם אייבערשטן, נישט אז דער אייבערשטער האט אים „גענומען."**

5) „אברהם עבר הנהר"

די הייליגע צדיקים טייטשן אז אברהם איז „עבר הנהר" — ער איז אריבער דעם טייך (מעטאפאריש — ער איז אריבער פון עבודה זרה צו אמונה), בעת נארמאלע מענטשן זאגן פשוט „ער איז געווען מיין טאטע".

6) דער אייבערשטער אלס „מקום" — ער פירט אן פלעצער

דער אייבערשטער קומט ארויס אין די פסוקים אלס דער וואס פירט אן פלעצער — ער האט זיי געלייגט קודם אין עבר הנהר, דערנאך „וילכו שניהם בכל ארץ כנען". ער האט זיי גענומען און געברענגט צו ארץ ישראל. **דער אייבערשטער ווערט דא גערופן „מקום ברוך" ווייל ער ראנט די פלאץ.**

7) דער פאטערן פון צדיק/רשע אין יעדער דור

ביי אברהם — אברהם און נחור (נחור איז דער רשע); ביי יצחק — יעקב און עשו (עשו איז דער רשע/מסית). **יעדע דור פאלט אוועק דער רשע, און מיר פאוקעסן זיך אויף די צדיקים** — „ויעקב ובניו ירדו מצרים."

יז) „ברוך שומר הבטחתו לישראל"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „ברוך שומר הבטחתו לישראל ברוך הוא, שהקב"ה חישב את הקץ..."

פשט: מ'לויבט דעם אויבערשטן וואס היט זיין הבטחה צו ישראל.

חידושים און הסברות:

1) נוסח-חילוקים

אין געוויסע נוסחאות שטייט „עמו" נאך „לישראל" און אין אנדערע נישט. אויך: אין אונזער הגדה שטייט „חישב את הקץ" (פאסט טענס), בעת אין אנדערע נוסחאות שטייט „מחשב את הקץ" (פרעזענט טענס) — מיט א שמייכל: „ער מחשב יעצט די נייע קץ."

יח) „והיא שעמדה לאבותינו ולנו"

דער רמב"ם'ס ווערטער: „והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם."

פשט: די הבטחה פון דעם אויבערשטן שטייט אונז ביי אין יעדער דור.

חידושים און הסברות:

1) „והיא" מיט א ה"א (לשון נקבה) vs. „והוא" מיט א ו' (לשון זכר)

„והיא" גייט אויף **די הבטחה** (לשון נקבה).

2) גרויסע קשיא: וואו שטייט אין דער הבטחה „בכל דור ודור"?

אין דער הבטחה צו אברהם שטייט גארנישט וועגן „בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו"! די הבטחה רעדט נאר וועגן „ועבדום וענו אותם" פאר א ספעציפישע צייט (400 יאר). **פון וואו נעמט מען אז די הבטחה גייט אויף אלע דורות?**

מעגליכע תירוצים:

א. **„שהקב"ה מחשב את הקץ"** — דער אייבערשטער רעכנט אויס א קץ פאר **יעדע צרה**, נישט נאר פאר מצרים. דאס איז נישט דירעקט פון דער הבטחה צו אברהם, אבער ס'איז דער אייבערשטער'ס מנהג.

ב. **„ארץ לא להם" — ס'שטייט נישט וועלכע לאנד!** אפשר מיינט די הבטחה אז **יעדע מאל וואס אידן זענען אין אן „ארץ לא להם"** (א לאנד וואס איז נישט זייערע), איז דא א הבטחה אז הקב"ה וועט מציל זיין. דאס איז א **גוטע פשט** — ס'איז נישט באגרעניצט צו מצרים.

ג. **דער מדרש** — ס'איז א מדרש וואס זאגט אז ס'גייט אויף היינט אויך. דער אייבערשטער איז „שומר הבטחתו" אין **לאנג-טערם**, נישט איינמאליג.

3) דער „vicious cycle" פון רדיפות

אלעס האט זיך אנגעהויבן מיט פרעה — פרעה האט געמאכט אידן צו „וויקטימס", און דאס האט א סייקל אנגעהויבן וואו יעדער קעניג זעט אז מ'קען אידן טשעפען. **דער אייבערשטער נעמט אחריות דערויף** — ער האט געשיקט אידן אין מצרים, און דערפאר איז ער מחויב צו ראטעווען אין יעדער דור. ס'איז א **צוויי-זייטיגע פארפליכטונג:** אזוי ווי אידן דארפן האלטן תורה, דארף דער אייבערשטער אויך האלטן זיין הבטחה.

4) „שומר הבטחתו" — לאנג-טערם

„שומר הבטחתו" מיינט אז **ער היט די הבטחה אין לאנג-טערם**, נישט אז ער האט עס איינמאל מקיים געווען ביי יציאת מצרים. **ער איז נאך אלץ שומר.**

5) יציאת מצרים בלילה — א טיפערע באדייטונג

פארוואס איז אזוי וויכטיג אז **יציאת מצרים איז מחויב בלילה?** ווייל **„לילה" רעפרעזענטירט דעם לאנגן גלות**, און מיר ווילן מחייב זיין אז **דער אייבערשטער דארף אויך געדענקען יציאת מצרים אין דער לאנגער לילה — „שכולה לילה"** — דער גלות וואס איז ווי איין לאנגע נאכט. דאס הייסט: די חיוב פון זכירת יציאת מצרים בלילה איז נישט נאר אונזער חיוב, נאר ס'איז א דערמאנונג אז דער אייבערשטער זאל אויך געדענקען זיין הבטחה אין דער „לילה" פון גלות.

תמלול מלא

די מצוה פון סיפור יציאת מצרים — פאר וועמען און פארוואס יעדעס יאר?

א) די יסוד-שאלה: פארוואס דארף מען פארציילן יעדעס יאר אויב מ'ווייסט שוין?

דאס האלטן מיר דא אינמיטן די הגדה ארבעט.

וואס איך האב געזאגט איז, אז לכאורה די קשיא וואס מ'וויל וויסן, צו די שאלה איז פעיק, צו די אפילו, ס'איז שוין א גרויסע קשיא. אוודאי איז די מצוה צו פארציילן פאר די וואס ווייסן נישט, פאר די נעקסטע דורות. פשוט'ע טייטש אין די פסוק, **"כי יאמרו לכם מחר"** — מחר מיינט נישט, אזוויי דער מדרש זאגט אויך, מחר מיינט נישט מארגן, ס'מיינט לדורות. **"כי לא היית שם"**, ער ווייסט דאך נישט.

יעצט ווילסטו וויסן צו אונז זענען מקיים דאס? יא, אוודאי זענען מיר מקיים דאס. וויאזוי טוט מען דאס זאגן פאר די נעקסטע דור? מ'זאגט איינמאל א יאר, איינמאל א טאג, איך ווייס נישט. איי, יענער האט שוין געהערט לעצטע יאר? אקעי, זיין ברודער האט נישט געהערט. מ'מוז נישט... יעדע מאל איז מען מחזק און מ'מערט שוין פאר די נעקסטע דור.

דער פשוט'ער פשט: מ'געט איבער מדור לדור

עקזעקטלי, דאס איז וואס איך זאג. אז די מצוה איז צו זאגן פאר די נעקסטע דור. איי, גראדע דער וואס איך רעד מיט ווייסט שוין? אויב יא, וואלט געווען גענוג אז מ'טוט עס איינמאל, אזוויי בר מצוה. דאס איז וואס דו זאגסט, דאס ארבעט נישט אזוי. מ'דארף עס אריינגראבן הונדערט מאל, פרעגלען... ניין, איך וויל נישט פרעגלען. מ'דארף עס אריינלייגן אפאר מאל ביז ס'ווערט א שטיקעלע... מ'דארף נישט אנקומען צו דעם.

דער פשט איז הכי פשוט אז מ'זאגט פאר די דורות שליהוי שאלמלא זאלן וויסן דאס וואס מ'טוט פסח. גראדע דו ווייסט נישט? אקעי, מ'חזר'ט עס אז דו זאלסט וויסן גוט אז דו זאלסט קענען זאגן פאר דיינע קינדער. מ'דארף נישט אנקומען צו אלע זאכן צו אלע זאכן וואס דו פרעגסט. איך ווייס וואס דו פרעגסט. אקעי, ס'גייט אבער אזוי.

קעגן איבער-קאמפליצירן: כח השכחה, כלי יקר, און אנדערע דרשות

די כח השכחה זאל זאכן ווערן פארגעסן, און מ'צוברעכט מיט דעם די מדה, יא, דורכמאכן די מדה. איך דארף נישט אפילו אנקומען צו די פייער פארט. ווייל מ'קען נישט זאגן אז דער כלי יקר צו מצרים מיינט צו זאגן אז ער זאל ארפאפארן אין ארץ ישראל. איך ווייס נישט אויב דער כלי יקר צו מצרים מיינט צו זאגן אז ער זאל אראפפארן אין ארץ ישראל. אקעי, איך ווייס נישט. אני מיין אז דאס איז אן אנדערע נוסח. אני מיין אז דאס איז נישט די זעלבע נוסח. ס'איז צוויי אנדערע נוסחאות,ביידע זאגן. צוויי אנדערע נוסחאות.

און דערפאר גייט די הגדה איז געפשט'לט, די נעקסטע דורות ווייסן נישט, דארף מען עס זאגן. ווען זאגט מען עס? איינמאל א יאר. איך ווייס נישט, ווען גייט מען עס מאכן, איינמאל א יובל? איינמאל אין לעבן? ס'איז נישט קיין זאך. מ'מאכט עס אזוי.

דיסקוסיע: פארוואס נישט מאכן א מיטל-וועג?

Speaker 1: ביי דעם מאל ווילסטו... ביי דעם מאל פארלירסטו די פשוט'ע זאך וואס איך זאג. דעמאלטס מאכסטו עס מער קאמפליקירט. ס'איז א שכחה, ס'איז אריינברענגען אין הארץ אלע מיני תורות. איך וויל דוקא זאגן אן דעם. יא יא, ס'איז אן אנדערע וועג פון זאגן די זעלבע זאך. איך וויל נישט זאגן דאס. איך וויל זאגן א זאך הכי פשוט. מ'געט איבער מדור לדור פאר די קינדער.

פרעגסטו מיר א קשיא, גראדע דער אינגל האט שוין געהערט נעכטן. אקעי, וואס זאל איך אים זאגן אזוי ווי דו זאגסט פאר יעדער מצוה? ס'איז נישט קיין תירוץ אויף אזא זאך, ס'איז נישטא קיין שום זאך וואס מ'געט איבער אזוי. אפשר איז דא ערגעץ א סאסייעטי וואס ארבעט אזוי, אבער ביי אונז ארבעט עס נישט אזוי. מ'זאגט איבער יעדע יאר, אזוי גייט עס אריבער. וויאזוי גייט עס אריבער? יעדע פסח האט מען עס געזאגט. האסט אן אנדערע וועג וויאזוי ס'איז אריבערגעגאנגען? איך קען הערן, אפשר האסטו אן אנדערע וועג, אבער דאס איז די וועג וויאזוי אונז טוען עס.

ב) "אפילו כולנו חכמים" — א "לא פלוג" פרינציפ

ממילא, ממילא, אפילו ווען ס'איז דא פונקט איינמאל וואס דאס קינד ווייסט יא, טוט מען עס נאך אלץ אויף דעם אופן, ווייל מ'שפילט מען קען ליב ער

וויסט נישט. ווייל די מצוה איז פאר דער וואס ווייסט נישט, די מצוה איז נישט פאר דער וואס ווייסט יא.

א כלל גדול בתורה: יעדע מצוה האט איר נארמאלער ציור

אזויווי יעדע מצוה אין די וועלט האט די עיקר צורך, און נאכדעם איז דא אזעלכע... מ'דארף אביסל פארשטיין פארוואס ס'איז נישט אנדערש. ס'איז נישט אנדערש. ס'איז נישט קיין... לאמיר זאגן, ווער ס'האט מחליט געווען — דאס זאגט ער נאר פון אחרונים — ווער ס'האט מחליט געווען אז פסח איז די צייט וואס מ'פארציילט וועגן דעם, סוכות איז נישטא אזא מצוה, ס'איז נישטא אזא מצוה אין ערגעץ. ס'איז שטייט, שטייט, מעג שטיין אסאך זאכן. איך רעד נישט פון וואס ס'שטייט. וואס ס'שטייט מעג שטיין. איך זאג דיר ווער ס'האט מחליט געווען אז מ'פארציילט פסח און נישט סוכות, האט ער מחליט געווען אז יעצט געבט מען עס אפ.

פרעגסטו א קשיא, וואס איז מיט די אלע מצוות וואס מ'זאגט נאך מצוות אין אגלי דיזע זאכן? נו פראבלעם, ס'העלפט אפשר צו, אבער דאס איז נישט מיין פראבלעם יעצט. די פראבלעם איז נאר, אויב אזוי, פארוואס פרעגט מען די שאלה? טאקע וועגן דעם. ווייל איך זאג דיר, יעדע מצוה אין די וועלט האט אזוי ווי ס'איז דא די אופן וויאזוי מ'דארף עס טון, און ס'איז דא אזא זייטיגע, אזויווי א קעיס וואס איז נישט ממש, אבער ער איז שוין בכלל, טוט מען עס שוין אויף דעם אופן.

ס'איז געמאכט פאר דער וואס ווייסט נישט. ווער ווייסט נישט? די קינדער. אן וואס מ'האט עס נישט געטון, טראכט אריין, אן וואס מ'וואלט נישט געטון קיינמאל די שפיל, וואלט ער קיינמאל נישט געווען. סאו, פרעגסט א קשיא, דער אינגל האט שוין געהערט לעצטע יאר. ס'איז נישטא אזא מיטל וועג.

ביישפילן פון אנדערע מצוות: לולב, רעגן, און אנדערע

סאו, יא, ווייל דו קענסט עס נישט טראכטן פאר א מיטל וועג. וואס זאל איך מאכן? אזוי איז יעדע מצוה. ס'איז נישט די ערשטע זאך וואס איז אזוי. מ'זאגט פאר דער וואס ווייסט נישט, און דער וואס ווייסט יא, שנארעט אזוי. יעדע סינגל מצוה און יעדע סינגל זאך אין די וועלט האט אזויווי די "לא פלוג" פארט דערפון. מ'טוט עס שוין אזויווי ס'באלאנגט. ס'איז נישט קיין גרויסע פראבלעם.

אונז אלעמאל האבן זיינע פשטים, דער איז דער מער... דאס איז נישט קיין טעם אמת, מיר רעדן נישט יעצט, יעדער איינער איז פון די וואס זענען מחלק געווען. איך רעד נישט יעצט פון די וואס זענען מחלק געווען, און ס'איז דא א מצוה באמת. ער קען זאגן אז ס'איז נישטא אזא מצוה, ער קען זאגן אסאך זאכן. איך זאג דיר די וואס זענען אזוי מחלק געווען. איך רעד דיר נאר אין דעם פרט. דער רמב"ם, אדער מ'ווייסט נישט ווער, די משנה.

דאס זאג איך דיר, דאס איז א כלל גדול בתורה. אויף יעדע מצוה מאכט מען זיך אזוי משוגע. א קארטן איז פלוצים... ס'איז שוין צוועלף און א האלב, און יענער וואונדערט זיך, דאס איז שוין אזא עדזש קעיס, דאס איז שוין פונקט. איך דארף עס מאכן ערגעץ אזוי, דא קאר אויף. איך האב וואס צו מאכן צו טרעפן די וואס שטימט נישט. אבער די וויץ גייט אזוי, און לולב איז געמאכט געווארן, וואס האב איך צו טון מיט דעם? טו מיר עפעס, איך דארף עס מאכן עניוועיס, מיר פריטענדן אביסל.

ס'איז נישטא קיין... איך ווייס, וואס איז נאך א זאך וואס מ'זאגט? איך ווייס, מ'בעט פאר רעגן. וואס איז אויב איינער דארף נישט פונקט רעגן? ס'איז דאך שוין א נוסח. ס'איז דאך אזוי די סדר. אונז מאכט, פארוואס איז די נוסח אזוי? ווייל די נארמאלע קעיס, די עיקר, וואס דו ווילסט רופן די פאראדיגמאטיק קעיס, די עיקר מהלך, איז ווען ס'איז א נארמאלע פאל, ווען מ'ווייסט טאקע נישט. דו האסט פונקט איינער וואס ווייסט יא, איז א יוצא מן הכלל, און דו גייסט נישט אפפרעגן...

איך ווייס נישט וועגן דעם, קען זיין, אבער וואטעווער איט איז, די נארמאלע ציור איז נישט אזוי. דו ביסט נישט נארמאל, וואס זאל איך טון? איך זאל מאכן פאר דיר א ספעציעלע נוסח און דיך פוטר'ן? קען נישט זיין אזוי. דו פאר ווייטער מיט די נארמאלע נוסח.

די שארפקייט פון "אפילו כולנו חכמים"

די גאנצע "אפילו כולנו חכמים", איך נעם אראפ די, איך רוין די גאנצע עוקץ, די גאנצע שארפקייט פון די "אפילו כולנו חכמים". **"אפילו כולנו חכמים"** איז א וועג פון זאגן, אפילו דו ביסט א... דו פונקט דארפסט נישט די מצוה, נו פראבלעם, דו זאלסט עס טון פאר דיר עניוועיס. אזוי ווי אלע מצוות.

יעדע מאל ווען א מענטש זאגט "די טעם המצוה איז נישט נוגע פאר מיר, ווייל איך בין שוין א נארמאלער", ס'גייט אונז יא אן. נישט וועגן דעם זאל מען פארדרייען און זאגן א מצוה איז נישט וועגן די טעם. אוודאי איז עס וועגן די טעם. ס'איז נאר די טעם איז אויף די נארמאלע אופן. פארוואס דו האסט פונקט געטראפן עפעס פאר איין חכם? אה, שוין געמאכט.

וויפיל אזעלכע חכמים זענען דא, פליז? ס'איז נישטא אזויפיל חכמים. אונז זענען דא "כולנו חכמים", אונז מיינען אז ס'איז נישטא אזויפיל חכמים. ניין, מ'קען טייטשן "כולנו חכמים", די גאנצע וועלט וויל געווען חכמים, כ'ווייס. אויב די גאנצע וועלט וואלטן געמאכט א חכמה וואלט טאקע נישט געווען קיין הלכה, דאס זיך וויל איך אויפוויזן. איך וויל נישט אוועקנעמען דעם פשוט'ן פשט, איך וויל אויך פארשטיין אז דאס וואס איז דא אמאל א יוצא מן הכלל, אדער אפשר א סאך יוצא מן הכלל'ס, פארשטערט נישט. מ'פארט ווייטער מיט דעם נורמאלן מהלך. That's all.

ג) "וכל המרבה לספר ביציאת מצרים" — לספר אדער הלכות?

שוין, דאס איז די איינציגסטע זאך וואס איך האב געזאגט. ס'איז דא אזוי פיל נוסחאות, ס'פרעגט זיך א קשיא, וואס זאגט אים? מ'האט געמאכט אזא נוסח, ווייסט דאך, קיין געשטרוידער פון די וועלט. אוקעי, שלום יעצט האלטן מיר... וואו האלטן מיר anyways? אהה... ביי אבודרהם ביי אינו... ביי ערך דה דאקא... מעשיות.

דער אבודרהם'ס הסבר וועגן דעם רמב"ם'ס נוסח

אה, סאו דער אבודרהם גייט אזוי: ווען דער נוסח וואלט ווען דער רמב"ם אליין געשריבן וואלט ער געשריבן "מעשה בחכמים שהיו יושבין", אבער ער האט געוואלט אין עפעס זיך מוזן האלטן צו דעם חותם, דער רמב"ם האט נישט געשריבן די גאנצע זאך. קען זיין ער האט געמאכט א קליינע טויש, איך ווייס אפילו נישט. ס'קען פשוט זיין אז ער האט ממש געגאנגען צו און געפרעגט זיין מאמע פאר די סידור, אבער מראיך מיינסט...

Speaker 2: יא, יא. ביי מיר שטייט אויך אזוי... ס'איז נישט דער לשון "המרבה לספר", "המרבה לספר"... וויאזוי שטייט אין אונזער הגדה? **"וכל המרבה לספר ביציאת מצרים"** אדער **"וכל המרבה לספר ביציאת מצרים"**?

Speaker 1: יא, מיינער מיינט "וכל המרבה" דאס זעלבע זאך... אבער מיינער מיינט דאס די זעלבע זאך. אבער מ'קען דא מאכן א משמעות פארקערט פון די וואס זאגן מ'זאל לערנען הלכות און מ'זאל רעדן וועגן הלכות, ווייל מ'קען דאס געווען אזוי: "פליקלו ענחם, קלארע רבנים, קען די מושבי קורא", מייל עס קען מאכן מיט יארן פול פיל פילים.

תוספתא פסחים — "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח"

דער גאות מימין איז דא, ברענגט די תוספתא, יא, זעסט די תוספתא אין מסכת פסחים. יא, נו. רעדט וועגן הלכה, יא, וועגן לערנען הלכה. קוק וואס ער זאגט: **"חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח"**, פילע בעלענען פאר עצמם, וועגן די תוספתא פסח כול עלי. "שהיו בבית", העלא, דו סקיפסט די נעם מנחת. נו, בני ברק איז בני ברק. אפשר איז עס געווען אין די בני ברק'ס פון אמאל. ס'איז געווען א גרויסע בני ברק.

Speaker 2: ניין, ס'איז נישט געווען. ס'איז געווען א גרויסע בני ברק, און מ'דארף דערמאנען אז ער האט געגעבן זיין דינער פאר אים. זיי האבן אויסגעגעבן די דינער פאר גמילות חסדים.

דיסקוסיע: צוויי ענליכע מעשיות

Speaker 1: אבער לכאורה, אויב איז אזוי, קען מען זאגן אז די מעשה איז להוציא מדעת... ס'איז אן אנדערע מעשה. ס'איז אן אנדערע מעשה. צדיקים זאגן די ווערטער.

Speaker 2: ניין, ניין. די רבי זאגט אפילו אין סקווירא. איך האב נישט געזאגט יעצט לערנען רחמנות וועגן די זקנים זענען געווען. די ארבעה בנים זענען געווען, די רבי זאגט אז מ'האט רחמנות אויף אונז. קען מען דאס נישט זאגן אויף די פינף תנאים? אבער פאר ניין, **מצוה לספר ביציאת מצרים**.

Speaker 1: איך ווייס נישט. איך ווייס נישט.

Speaker 2: ניין, ניין, ס'איז נישט. אבער מ'גייט דאך דא מיט דעם אז מ'זאל מסביר זיין יציאת מצרים. נישט אז מ'זאל ארויסברענגען די חסרונות פון די היינטיגע דורות.

Speaker 1: איך ווייס נישט. איך ווייס נישט. לאו דוקא. לאו דוקא. איך ווייס נישט. אפשר איז דא א מחלוקת. איך מיין אז זיי זענען געשטימט אפילו קל וחומר חכמים.

Speaker 2: ניין, ניין, מ'דארף אנקומען צו די צדיקים. דו ווילסט זאגן תורה'ליך? תורה'ליך האב איך שוין געהערט. דו ווילסט זאגן אז ס'איז מוכרח, איז עס נישט זייער ווייט פון מוכרח. לכאורה מיינט עס דאך אז דו זאגסט, "אונז זענען געגאנגען אין חדר, אונז ווייסן שוין די מעשה, דארף מען עס ענייוועיס פארציילן." ס'איז נישט קיין סתירה אויב איינער וועט זאגן אז ס'איז א מצוה. ביי מיר שטייט יא **"לספר ביציאת מצרים"**. איך פארשטיי נישט. ס'שטייט **מצוה לספר ביציאת מצרים**, איך בין מרבה ביציאת מצרים. אה, איך ווייס נישט וואס דער לשון... אה, ס'איז אפשר אזוי. איך ווייס נישט. די הלכות הפסח, איך ווייס נישט. ס'קען זיין אז דער...

באַרדיטשובער'ס תורה

דער בארדיטשובער האט זיכער געזאגט **"כל המרבה ביציאת מצרים"** מיינט אז מ'גייט ארויס פון מצרים יעדע יאר פסח. ממש מ'איז מרבה אין די ארויסגיין פון מצרים.

Speaker 2: אויף וואס זאל מען מרבה זיין? מ'איז שוין ארויסגעגאנגען.

Speaker 1: ניין, מ'קאכט זיך אין די יציאה, מ'גייט נאכאמאל ארויס און נאכאמאל ארויס.

"עד קרות הגבר" — די תלמידים זענען געקומען

בקיצור, **עד קרות הגבר**. און ס'שטייט די מעשה **"באו לפנינו ואנחנו הולכים לבית המדרש"**. יא? ס'שטייט נישט אז די תלמידים זענען געקומען. ס'איז אן אנדערע מעשה. ס'איז נאך א מעשה, אן ענליכע מעשה.

Speaker 2: די תלמידים זענען אריין, זיי האבן געזאגט **"רבותינו, הגיע זמן קריאת שמע של שחרית"**.

Speaker 1: א ענליכע מעשה. יא. אבער ס'קען זיין אז דער עובד זאגט, איך ווייס שוין אויב ס'איז טאקע א מחלוקת, דא זאלן זיין גלות המחלוקת אפשר. אבער דער וואס ער טוט פוק הלכות הפסח, האלט ער אז דאס איז דער סיפור.

הלכות הפסח אינמיטן די מעשה אין חומש

ביי די ווערי, אפילו אין די תורה, אין די חומש, אין די חומש פון פרשת בא שטייט אלע הלכות הפסח אינמיטן די מעשה. זעט אויס אז ס'איז א פארט פון די מעשה.

סיפור יציאת מצרים: צווישן מעשה און הלכה

הלכות הפסח אלס חלק פון די סיפור

די הלכות הפסח, איך ווייס נישט, ס'קען זיין אז דער בעלזער רב האט זיכער געזאגט **"כל המרבה בסיפור יציאת מצרים"** מיינט אז מ'גייט זיך ארויס פון מצרים יעדע יאר פסח. מ'דארף ממש מתמרח זיין אין די ארויסגיין פון מצרים. וואס מ'דארף נאך אלעם, מ'דארף שוין ארויסגיין.

א קיצור, ער האט א גרויסע גברא, איך גיב אים, ס'שטייט די מעשה, איך בין לפניו ונתנו לו הלכה לבית המדרש, יא? דארט שטייט נישט אז די תלמידים זענען געקומען, ס'איז אן אנדערע מעשה. ס'איז נאך א מעשה. אן ענליכע מעשה. אבער ס'קען זיין אז דער וואס זאגט, איך ווייס אז ס'איז טאקע א מחלוקת, אבער דער וואס ער תופס הלכות הפסח, האלט ער אז דאס איז די סיפור.

ביי די ווערי, אפילו אין די תורה, אין די חומש, אין פרשת בא, שטייט אלע הלכות הפסח אינמיטן די מעשה. זעהט אויס אז ס'איז פארט פון די מעשה. די הלכות הפסח איז דאך טאקע א חלק פון די מעשה, ווייל די ערשטע מאל איז די הלכות געווען פאר די נס, ווייל פסח מצרים האט שוין געהאט די הלכות. יא, קען אויך זיין אז כדי יעדער איינער טוט לפי ענינו. איינער זאל זיין בהגדה, איינער בהלכה, איך זעה נישט אז ס'איז נישט מוכרח אז דו האסט דא א פראבלעם מיט דעם.

האט ער ענייוועי דערמאנט די ענין פון דערציילן הלכות, פון לערנען הלכות? ניין, נאר **"אשר יגאלנו"**. דער רמב"ם האט עס נישט געברענגט. דער רמב"ם האט די גאנצע צייט גערעדט וועגן כפשוטו, וועגן די סיפור. דער רמב"ם האט מען נישט געזען די סיפור. וואס וועט ער טון מיט דער שטיקל הגדה וואס האט הלכות הפסח? סאו איי דאונט נאו. אפשר האט דער רמב"ם געהאלטן אז ער איז מחלוקת און ער האט נישט געברענגט די שיטה, די נקודה. איך ווייס נישט.

איך וויל עפעס פארשטיין אז די לערנען הלכות פאר די וואס...

די מדרש: בעלי מקרא, בעלי משנה, בעלי תלמוד

זעירא דמן תחתנא, יא? האסטו דא למשל וואס מ'זאגט שבת הגדול דרשה, יא? שטייט אין ספרים הקדושים, אין שולחן ערוך מגן אברהם וואטעווער, שטייט אז מ'זאל זאגן די הלכות הנהגות הצריכות למעשה, און נישט כמו שנהגו עכשיו זאגן א פלפול, יא?

האבן שוין די רבי'ס געזאגט אז ער מיינט אז מ'דארף שפירן אז מ'פירט זיך יעצט, אבער... יא. סאו וואס איז דער פשט? פשט איז יעדער נוטה לפי ערכו, אויב ס'איז א בית המדרש פון מענטשן וואס... זאגט ער א פלפול. אויב ס'איז א בית המדרש פון מענטשן וואס ווייסן... איך זעה נישט אזא שטארקע סתירה אין די ריאליטי, וויאזוי איז געווארן בכלל די זאך אז מ'זאגט א פלפול? סתם וואס ס'איז געווען תלמידי חכמים, און זיי האבן געווען בארד. ער האט גארנישט געזאגט, און נאך ביי ליל הסדר איז שוין צו שפעט צו זאגן הלכות פסח, סתם הלכה למעשה.

עקזעקטלי, ס'מיינט נישט סתם רעדן, נישט צו רעכענען ביי קורבן פסח, ס'זאל מען אמורא... ניין, ס'מיינט סתם די הלכה למעשה. אזוי ווי די משנה, וואטעווער די משנה איז עוסק, פסוקים און די... אזוי ווי איך פארשטיי, איך טראכט, איך דארף קוקן נאך פלעצער... אה, איך האב דא א מדרש, יא צדיק, קוק אין דעם מדרש. איך האב דא א מדרש, דו קענסט מיין מדרש? דאס איז מיין ראיה. מיין מדרש פון איינעם פון די תנאים, ניין ניין צדיק, ניין, שטייט אזוי, יא?

די גמרא אין סנהדרין: הקורא פסוק בבית המשתאות

וואס טוט מען ווען... וויאזוי איז דאס די... יא, אמרו לו, ס'איז א גמרא אין סנהדרין. יא, מ'זאל נישט סתם נוצן די תורה פאר א קנא, פאר משתאות. וואס טוט מען ווען מ'מאכט א משתה? יא? אמרו לו, האט דער אייבערשטער געזאגט, די תורה קאמפלעינט אז די אידן נוצן עס, וואס זאל ער זיי טון? זיי דארפן דאך עפעס טון! האט ער געזאגט אזוי, וואס האט ער געזאגט? נעמען איין פסוק משיר השירים און עס זינגען, זאל ער טאקע לערנען. ניין, וואס זאגט ער? וואס זאגט ער? נו, אם, אם...

אם בעל מקרא הוא יעסוק בתורה נביאים וכתובים, אם בעל משנה הוא יעסוק במשנה הלכות ואגדות, אם בעל תלמוד הוא יעסוק בהלכות פסח בפסח, עצרת בעצרת, חג בחג.

סאו קומט אויס אז ס'ווענדט זיך, אויב ער איז א בעל מקרא איז ער עוסק אין מקרא. אבער וואס הייסט עוסק אין מקרא?

ניין, נישט שירה שירים. זיי רעדן פון איינער וואס מאכט א משתה, ער זינגט א פסוק וואס איז נישט אויסגעבעט אין תורה. ער ברענגט א פסוק, איך גלייב איך נישט.

"הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו". וואס מיינט דאס? ווען דו זינגסט יעצט עפעס פון פסח, דו זינגסט עפעס מענינא, דו זינגסט בלא זמנו. וואס מיינט דאס? דאס האט זיי צאמגעברענגט אהער אין פסח. ניין, ווייל ס'שטייט בלא זמנו. **"הקורא פסוק בבית המשתאות בלא זמנו"**. ווען דו זינגסט, דו ביסט מכבד דעם עולם מיט א פסוק, זינגסטו א פסוק וואס איז מענינא של חג. זייער גוט. יא, ווייל דער המשך איז **"הקורא פסוק בזמנו"**. וואס מיינט דאס? מיר מאכן קידוש, זאגן מיר דאך א פסוק בזמנו. דאס איז דאך די קיום. אה, דארט איז א קידוש של פסח. וואס איז א קידוש של פסח? א משתה? וואס איז די הגדרה פון פסח? איז נישט א משתה? וואס אויף דעם, ס'איז א משתה, יא, מ'נעמט א כוס, מ'זאגט אויף דעם פסוקים מיט **"ארמי אובד אבי"**, וואטעווער איט איז. דאס איז א פסוק בזמנו. אבער וואס איז איינער ווייסט נישט, זינגט ער וואס? זינגט ער חוקים מן התורה. דאס איז די נעקסטע שטיקל, **"כל הקורא פסוק בזמנו"**. דאס איז די גמרא אין די סוגיא. אפשר די אנדערע שטיקלעך וואס איך האב געברענגט אויך, אבער איך מיין אז דאס איז די...

פארשטאנד פון די דריי לעוועלס

סאו לכאורה, אין בעלי תלמוד אין מיין, די בעלי תלמוד דא זענען נישט אזוי גוט אין מקרא. פארוואס? ווייל ער זאגט דאך **"הלומד תורה מפי אחד"**. דעמאלטס קען ער טון אזוי ווי די פריערדיגע. לכאורה, דעמאלטס קען ער מאכן די... דער בעל תלמוד האט נישט געקענט, ער האט נישט געוואוסט די אלע מדרשים אויף דעם סדר. איך האב נישט געמיינט קיינמאל, איך האב אלעמאל געמיינט אז ס'איז לעוועלס. איך האב אלעמאל געמיינט אז ס'איז לעוועלס, אז דו ווילסט זיין א בעל תלמוד. אדרבה, איך האב געוואלט טרעפן די ראיה.

ר' אליעזר און ר' אלעזר בן עזריה און ר' טרפון זענען געווען לכאורה הלכה'דיגע, נישט אזוי אסאך... ר' עקיבא איז געווען א יונגער. ר' עקיבא, מלך, וואס איז א גוטע... העלאו?

אום, סאו וואס זעסטו דא? אז דו ווילסט לערנען, וואס זאל ער לערנען? נישט פון בעלי תלמוד? ניין, איך האב געוואלט מאכן מיין פשט און טרעפן א ראיה אז רבן גמליאל איז געווען א תלמודיסט, און נאכדעם זאגן אז ר' עקיבא איז נישט תלמוד. אן בעלי, וואס שטייט דא? וואס איז די לשון? אן בעלי משנה. אן בעלי, נאכאמאל, מקראות, לא יפסיק. משנה, שטייט אזוי, **"יעסוק במשנה הלכות ואגדות"**. די בעלי תלמוד איז **הלכות פסח בפסח**. דאס הייסט, ער איז סתם עובר טייטש. איך האב געברענגט די פסוק, איך ווייס שוין איבער די טייטש. בעלי מקרא איז איינער וואס איז עוסק אין מקרא, פארשטיי איך. בעלי משנה אינקלודט שוין הלכות ואגדות. לכאורה משנה מיינט מענטשן וואס קענען נישט הלכות עמוק זיין, זיי קענען נאר פארליינען, זיי קענען זאגן א משנה, א הלכה, אן אגדה אויך. ס'שטייט אין מדרש, ר' אמי ור' אסי זה שעוסק. נאכדעם בעל תלמוד מיינט איינער וואס איז מחדש. און דעמאלטס...

אקעי, אבער נאר זאגן וואס ס'שטייט. ס'גייט זיך ענדיגן אין אפאר מינוט. ווי לאנג איז די גאנצע שיעור שוין מאסט? איך מיין, צוויי שעה?

די מעשה פון בני ברק און די שאלה פון בעלי תלמוד

סאו די זאך איז, רבן גמליאל איז געווען די רבי פון די אנדערע, ר' אליעזר, ר' עקיבא, ר' יהושע? זיי זענען געווען תלמידים פון רבן יוחנן בן זכאי. ניין, דא שטייט אן אנדערע מעשה פון רבן גמליאל... וויאזוי הייסט עס? וואס איז די מעשה פון די הגהות מיימוניות? ס'שטייט נישט ווער נאך, רייט? רבן גמליאל וחכמים.

און מ'דארף טראכטן, ר' עקיבא האט עוסק געווען אין קבלה, איז ער דאך געווען די רבי פון קבלה. אבער ר' אליעזר, ר' יהושע, ר' טרפון, ר' אלעזר בן עזריה, זיי זענען לכאורה בעלי הלכה. סאו, קיצור, ס'שטימט נישט מיט די מאמר פון "אין בעלי מקרא יוצאין". קען זיין אז יעצט רעדט מען שוין לאו דווקא פון די דריי, לאו דווקא פון די דריי. וואס שטימט עס נישט? ווייל אז אברהם איז עוסק געווען אין סיפור יציאת מצרים, איז ער נישט עוסק געווען אין קיין תלמוד.

דיסקוסיע: וואס מיינט "להרבות בסיפור"?

ביי די וועי, אגעין, דיס האול דיוק איז אנלי עקארדינג טו יו, דעט יו דיסיידעד דעט דעטס די דיפערענס. אפשר מיינט עס די זעלבע זאך גאר. ס'קען זיין אז אברהם אבינו האט יא געוואוסט סיפור יציאת מצרים. ס'איז דאך א ספק הכל, לכאורה הכל מודים. מ'קען נישט זאגן אז אברהם אבינו האט נישט געוואוסט די הלכות פון פסח. אז אברהם אבינו קומט אריין אין די סיפור יציאת מצרים, די שאלה איז וואס ער האט געטון. ער האט געטון, לכאורה דארף מען פארשטיין פארוואס איז די הלכה אזוי און אזוי, און ער האט אריינגעגאנגען אין חמשים שערי יציאת מצרים. און דער רמב"ם זאגט, אבער ביז דער רמב"ם האט געזאגט האט מען עס נישט געוואוסט.

אבער להרבות קען מיינען לערנען הלכות. דער רמב"ם איז דער וואס האט מחליט געווען אז פארציילן מיינט ליטעראלי פארציילן. דאס איז דער רמב"ם'ס חידוש. איך ווייס נישט צו דער רמב"ם'ס חידוש איז א פשט, אבער ס'איז נישט אזוי... אבער מען זאגט אזוי ווי איך זאג, אז יעדער איינער זאל זיך קענען די פרשה, מען זאל זיך קענען די ענינים של יום, מ'דארף נישט דווקא פארציילן די מעשה. אויב מ'דארף יא פארציילן די מעשה, דעמאלטס האב איך שוין די גאנצע קשיא.

איך האב א קשיא מנא ביה, ווייל **אמר להם רבי אלעזר בן עזריה** איז דאך נישט א חלק פון די סיפור, דאס איז דאך א פלפול, דאס איז דאך געווען מער א תלמידישע זאך.

אמר להם רבי אלעזר בן עזריה, דאס איז די דיסקאשן וואס זיי האבן געהאט. ער ברענגט אראפ איין שטיקל פון דאס וואס זיי האבן געשמועסט כל הלילה.

ניין, זיכער, דאס זאג איך דיר אז ס'איז נישט די גאנצע...

אבער רבי אלעזר בן עזריה איז א תגובה צו די הגעת בן קריאת שמע של שחרית?

ניין, ניין, ניין. דאס וואס דו זאגסט אז לספר מיינט נישט זאגן הלכות, דאס איז נישט מוכרח, ס'קען זיין אז ס'מיינט לספר צו שמועסן. ער זאגט עס אויך נישט באופן אז ער איז נישט קיין מחלוקת. איך מיין אז דאס וואס ער וויל ברענגען בעיקר איז... גארנישט, הא? וואס וויל ער ברענגען דערפון? גארנישט. ער ברענגט א תוספת, א וויכטיגע תוספת. אפשר וויל ער ברענגען פון דעם אז מ'דארף זיין אויף א גאנצע נאכט? ס'שטייט נישט גערעדט אין ביידע פון דעם. איך ווייס נישט. אקעי.

ס'איז געווען א מעשה, יא. **אמר להם רבי אלעזר בן עזריה**... ניין, ניין, ס'איז געווען די מעשה מיט רבי אליעזר, רבי יהושע, רבי אלעזר בן עזריה, רבי עקיבא, רבי טרפון. דו ווייסט וואס איז די מקור פון דעם אז מ'קען מערב זיין? ניין? אקעי. עניוועיס.

לכאורה די ענין פון מערב זיין... און מרובה זיין אז נאר אויף ליל הסדר. ער זאגט אז די משנה רעכנט אויס צווישן אייזלגורן און שענער, ווייל שענער איז נישט קיין כשר. וכנער, ווייל שענער שטייט אין די ספר המקנה.

מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מסובין בבני ברק

המעשה אין בני ברק – פשט און חקירות

Speaker 1:

דו האסט נישט אזוי ווי, ס'איז נישט פון די "כל הגורם שאלה עם שיעור". די משנה רעכנט נישט אויס "כל הגורם שאלה עם שיעור". ס'איז נישט קיין קשיא. ס'איז נישט קיין קשיא.

אקעי, **מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי אלעזר בן עזריה ורבי עקיבא ורבי טרפון**. די גרופע פון תלמידי חכמים, רבי אליעזר הגדול, רבי

יהושע, רבי אלעזר בן עזריה, רבי עקיבא, און רבי טרפון, וואס זענען געזעסן אין בני ברק.

ווער איז געווען דער בעל הבית אין בני ברק?

ווער פון די חכמים האט געוואוינט אין בני ברק? ווער איז געווען די האוסט? כאילו, מ'דארף אביסל קוקן אין די מפרשים וואס ברענגען די אינפארמאציע. סתם קען מען געוואויר ווערן ווער ביי וועמען זיי זענען געווען. אבער דא שטייט אז זיי זענען געווען בבית דין, און דא שטייט נישט קיין נאמען ביי וועמען זיי זענען געווען.

זיי זענען געווען אין בני ברק ביי איינעם. ווער איז געווען דער בעל הבית? פארוואס זאגט מען נישט צו ס'איז געווען טרפון'ס הויז?

Speaker 2:

אפשר זאגן זיי.

Speaker 1:

איך ברענג נישט קיין מפרשים מיט נקודות וואס זאגן אלע זאכן וואס מ'דארף וויסן. איך ווייס נישט, נעם דאס אדער יענץ אדער יענץ, און קוק אויב ער ברענגט.

Speaker 2:

דאס איז נישט גוט.

Speaker 1:

ניין, אבער דאס, ער ברענגט נישט גארנישט. ס'איז אינטערעסאנט. די "אנציקלופדיה הלכתית רפואית", איך ווייס נישט ווער ס'האט דאס געמאכט, אבער ס'איז אויסגעשטעלט שיין. ס'איז גוט יעצט נאר אז איך האב געמיינט אז ס'איז בעסער. יא. אבער דער מענטש וואס דו האסט מיר געברענגט, ער ברענגט נישט וועגן די מעשה.

וואס האבן זיי געלערנט — הלכות, סיפור, אדער סודות?

Speaker 2:

אה, זעסט, איך האב געוואוסט אז ס'קומט פון דא.

Speaker 1:

זאגט ער, די מכילתא זאגט, **"לא שהיו חבורה של חכמים דוקא עוסקים בהלכות פסח, אלא שאין לומדין אלא עדות"**. מ'לערנט זיך ארויס, דאס איז מיין ראיה. די גאנצע שטיקל "אפילו כולנו" איז געבויט אויף... די שאלה פון פרשת בראשית חנה, ווייל דארט איז עוסק די ענין. איך וויל נאר איך מאך פון דעם א חיוב, ווייל מ'דארף עד שתפנה שנתו. וואס איז די פשט פון די חיוב? איך ווייס נישט.

רבי אליעזר איז נאך געווען אין בית המקדש, רבי יהושע איז געווען... אוקעי.

Speaker 2:

נישט ווייל מ'דארף עס טון, רייט?

Speaker 1:

וואס יא?

Speaker 2:

נישט ווייל מ'דארף עס טון, רייט? מ'רעדט דאך פון די... בית המקדש מ"ה פסחים.

Speaker 1:

ער מיינט דא... און אויך ער צוטימט פארוואס ס'איז עד חצות. עגעין, עד חצות איז לויט... ניין! ניין! ווייל ער האלט אז דער גאנצער חיוב פון פסח איז נאר ביז חצות.

דאס איז אלעס. דער וואס האלט אז דער גאנצער חיוב איז נאר ביז חצות... אונז וואס אונז האלטן, דאס איז תלוי אין דער מחלוקת רבי עקיבא און רבי אלעזר בן עזריה צו דער חיוב איז ביז חצות אדער ביז אינדערפרי צו מיר קענען עסן מצה פון פסח. פסח איז אפשר זיכער דא אז די גזירה אויף מצה. דאס איז די שאלה, דאס איז די חידוש, אקעי. דאס איז די נקודה.

ס'שטייט אויך, ס'איז זייער קלאר אז די אפילו חכמים, ס'איז זייער אינטערעסאנט, ווייל דא שטייט טאקע **מצוה עלינו לספר**. אפשר לספר מיינט פשוט רעדן. און די נוסח פון חכמים, שטייט אלעמאל בקיום הלכות הפסח, נישט חכמים וואס ווייסן די מעשה, יעדער איינער ווייסט די מעשה. סא איך ווייס נישט, און די **מספרים ביציאת מצרים כל אותו הלילה**, איך ווייס נישט אויב ס'מיינט אז זיי האבן גערעדט די מעשיות. קען דאך זיין אזוי ווי דו זאגסט אויב לויט די רמב"ם'ס גירסא אז די **אמר להם רבי אלעזר בן עזריה**, איז משמע על כל פנים אז זיי האבן געלערנט הלכות. יעדער לערנט וואס ער קען. אקעי, יא.

שוין, ער זאגט נישט ווער די היסטאריע פון דער רבי אלעזר מיט רבי יהושע.

Speaker 2:

ער דארף קוקן, אפשר דא רעדן זיי וועגן דעם. דו ווילסט וויסן?

Speaker 1:

איך ווייס נישט וואס ער זאל זאגן תורה לך, דו זאגסט תורה לך, ער זאל זאגן תורה לך.

Speaker 2:

ניין, אבער ער טרייט דאך יא צו ברענגען די עיקר... ניין?

Speaker 1:

ער ברענגט נישט די עיקר וואס די ראשונים זאגן.

די ראשונים זאגן נישט תורה, זיי זאגן פשט. רוב זאגן זיי פשט. אקעי, דא איז דא פארשידענע... לאמיר זען קוקן דא אין די אינטערנעט עס צו זען.

"אפילו כולנו חכמים" — די הוה אמינא אז חכמים זאלן זיין פטור

דיסקוסיע: וואס איז די הוה אמינא לויט דעם רמב"ם?

Speaker 2:

וואס איז די הוה אמינא? אויב אונז ווייסן אז סיפור יציאת מצרים איז ממש א מצוה, וואס זאל זיין די הוה אמינא אז חכמים זאלן זיין פטור?

Speaker 1:

גאנץ א גוטע די. אויב גייט מען נישט ווי די רמב"ם, פארשטייט מען די הגדה, אז ער ווייסט שוין אוודאי די מצות סיפור יציאת מצרים, אבער דאס איז דער וועג וויאזוי מען זאגט עס.

אויב סיפור יציאת מצרים איז נישט קיין מצוה דאורייתא, פארשטייט מען פארוואס זאל זיין א הוה אמינא אז חכמים היודעים את התורה האבן נישט די מצוה. זיי ווייסן שוין. ווייל די גאנצע ענין וואס די תורה זאגט מען זאל געדענקען יציאת מצרים, נישט אז ס'זאל זיין עפעס א מצוה אין סיפור. חכמים וואס ווייסן שוין, זיי זענען קיינער וואס האבן שוין געפראוועט פאר אסאך יארן, אפשר נישט. אויף דעם דארף די בעל הגדה זאגן. אבער לויט די רמב"ם'ס שיטה אז ס'איז א געהעריגע מצוה דאורייתא, וואס איז די הוה אמינא אז חכמים זאלן זיין פטור פון די מצוה? נכון. נכון.

זיי מוטשען זיך דא וועגן די צו צושטעלן די גירסא. על כל פנים, קיינער ברענגט נישט געהעריג.

דער תירוץ פון ר' אברהם חדידה — "למען תזכור"

ווידער ר' אברהם חדידה, ער האט א פשט, נישט קיין שלעכטע פשט. ער זאגט, אז וועגן דעם זאגט מען ווייטער ר' אלעזר בן עזריה, אז ס'איז א חלק פון די ענין פון סיפור יציאת מצרים, **"למען תזכור"**. ווייל זכירת יציאת מצרים איז דאך זיכער אז מ'דארף געדענקען אפילו מ'האט שוין געדענקט נעכטן, דארף מען געדענקען נאכאמאל. אויב איז סיפור טייטש... די אלע חילוקים טרעפן אונז נישט געהעריג. די מהלך איז נישט געשליפן ווייל ווייל ווייל מ'האט געזאגט אז סיפור איז נאר איינמאל, מ'דארף עס זאגן פאר די קינדער. אקעי, דאן קען מען זאגן אז די תורה איז שוין. אבער אז מ'זעט די

ווארט "זכירה", זכירה מיינט דאך ווייטער. לויט ווי די רמב"ם האט אונז געלערנט, יא.

בקיצור, זיי האבן עוסק געווען במצות סיפור כל אותו הלילה. דאס איז דאך וואס דו זאגסט, וואס איז אינטערעסאנט, ווייל ס'איז א גאנצע נאכט, דארף עס דאך זיין ביז חצות, אקעי. אבער דער שו"ע זאגט דאס, און דאס איז זיכער א פלוגתא און א חומרא. ממילא מיינט עס אז די עיקר מצוה איז סיפור יציאת מצרים.

אקעי.

"עד שבאו תלמידיהם" – זמן קריאת שמע של שחרית

עד שבאו תלמידיהם און... דער פאנעוועזשער רב, ר' יחזקאל לעווינשטיין, האט געזאגט אלע ווערטלעך וואס ער האט געברענגט, איך קען עס נישט פארשרייבן שנעל. יחזקאל לעווינשטיין איז דאך געווען א בעל מעשה מרכבה.

דיסקוסיע: האבן זיי געלערנט מעשה מרכבה?

:Speaker 2

זיי זענען עוסק געווען אין מעשה מרכבה.

:Speaker 1

יחזקאל לעווינשטיין זאגט אז מען קען זען אז זיי זענען עוסק געווען אין מעשה מרכבה, נאר זיי זענען עוסק געווען אין די פשטות פון די סיפור.

:Speaker 2

יא, אבער דאס איז סתם דיוקים, אביו. זיי זענען יא עוסק געווען אין מעשה מרכבה.

:Speaker 1

ס'פאלט דיר גארנישט נישט איין. איך פארשטיי נישט וואו דו רעדסט. ס'איז נישט געבויט אויף גארנישט. די פשטות פון די מקרא פון די בעלי הגדה איז אז מ'פארציילט סיפור יציאת מצרים, נישט קיין הלכות.

:Speaker 2

יאכלנו וישתה, יאכלנו וישתה.

:Speaker 1

איך בין נישט משוכנע. אזוויוי דער מדרש זאגט, מ'קען לערנען הלכות, מ'קען לערנען אגדה, מ'קען לערנען סודות. איך זע נישט וואס איז די גרויסע חידוש.

"כל המרבה לספר" – וואס מיינט "מרבה"?

איך מיין גראדע אז די פשוט'ע טייטש, אזוי מיין איך האב איך מדייק געווען פון רמב"ם, אז די פשוט'ע טייטש פון **"כל המרבה"** איז אז ס'איז דא אסאך נוסחאות אין די הגדה. איינער האט א לענגערע הגדה, איינער האט א קורצע הגדה. זאגט מען אז מ'איז יוצא מיט אפאר סעקונדס. ווילסט זאגן א לענגערע נוסח? איז דא א לענגערע נוסח.

ער ברענגט דא פון די ערוגת הבושם, איך ווייס נישט ווער דאס איז, אז **"כל המרבה לספר הרי זה משובח"** מיינט צו זאגן, ס'איז נישט גענוג אז מ'זאגט איבער וואס מ'ווייסט שוין נאר מ'דארף מחדש זיין א דבר. אזוויוי א בעל דרשן איז מחדש א דבר. פונקט פארקערט, **"הרי זה משובח"** איז נאר וואס דו ווייסט פאר זיכער וואס איז געשען. דו קענסט נישט זאגן קיין נייע זאכן.

אקעי, שוין, לאמיר גיין ווייטער.

זמן קריאת שמע של שחרית – ווען איז דאס?

בקיצור, די חידושים זענען אנגעקומען ביז אינדערפרי. די זמן קריאת שמע של שחרית, וואס איז ווען? ווען איז זמן קריאת שמע של שחרית? "קריאת הגבר" שטייט ביי רבינו אברהם בן הרמב"ם, דאכט זיך. דארט שטייט אבער נישט "באו תלמידיו", און דא איז עפעס געקומען די תלמידים און געזאגט. שטייט נישט די תלמידים האבן געזאגט.

אקעי. זמן קריאת שמע של שחרית איז ביי די נץ החמה, ס'איז שפעטער ווי קריאת הגבר. ווייל לכאורה ותיקין עוגין נסן אין נץ החמה, רייט? יא. ס'קומט אן די זמן צו באלד די נץ החמה, לכאורה.

איז מען מחויב צו בלייבן אויף כל הלילה?

די זאך אז מ'דארף א גאנצע נאכט, דאס איז עפעס... ס'שטייט אז מ'איז מחויב? פשוט דארף מען זאל טיילן א מנהג. וואו שטייט אז מ'איז מחויב? "כל הלילה", "כל הלילה" מיינט ווי לאנג? א גאנצע נאכט? אבער ווער זאגט אז מ'דארף זיין אויף א גאנצע נאכט? פארוואס איז נישט אין שולחן ערוך געזאגט אז מ'דארף זיין אויף א גאנצע נאכט? פון וואו איז דאס גענומען?

:Speaker 2

דו ווילסט עפעס זאגן?

:Speaker 1

ס'שטייט נישט אין שולחן ערוך. ס'שטייט נישט אז מ'דארף זיין אויף א גאנצע נאכט. יא, איך האב געטראכט פון נישט אהין. אז ס'שטייט נישט אין שולחן ערוך.

סדר פון די חכמים – פארוואס קומט רבי עקיבא צום סוף?

די תולדות יעקב יוסף פרעגט, רבי עקיבא איז געווען דער גדול הדור, און אזוי ווי אסאך מאל נאר גאר פערט, רבי עקיבא איז געווען א חבר. רעכנט מען דארט אויס קודם **"מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע... רבי אלעזר בן עזריה... רבי עקיבא..."**, רבי עקיבא קומט צום סוף. רבי עקיבא איז דאך געווען גרעסער ווי די אלע אנדערע, ווי ס'שטייט אין תוספות. ווייל רבי אליעזר בן עזריה איז געווען א בעל מיוחס, "עשירי לעזרא", און ער איז געווען אן עשיר, אזוי זאגט תוספות. אבער די קשיא איז נאר האלט, פארוואס רעכנט ער אויס רבי יהושע און רבי אליעזר?

ער זאגט נישט פון וואו קומט די זאך אז מ'דארף זיין אויף א גאנצע נאכט, און דארט איז דאס עפעס דאך נאר א מעשה. ביי די ווערי, די מעשה מיט ר' אליעזר... מ'זעט אז דער כלל איז אז ס'איז דא איינער וואס האט א שיעור למעלה. וואס איז די פראבלעם? וואס איז די מקור פון בלייבן אויף א גאנצע נאכט?

סיפור יציאת מצרים כל הלילה – די מעשה פון בני ברק און זכירת יציאת מצרים בלילות

די מעשה פון רבי אלעזר בן עזריה אין בני ברק

וויאזוי ווערט מען? מ'זעט אז רבי אלעזר בן עזריה... ער גיבט נישט גארנישט. פארוואס ווייסטו יעצט? ס'איז רבי אלעזר בן עזריה. מ'זעט אז רבי אלעזר בן עזריה איז געווען מיט זיינע קינדער, תלמידים הנקראים בנים, אין א פלאץ וואס הייסט ברק. וואו איז ער געווען? ער האט געזאגט עפעס א מאמר תורה? ניין, ער האט געבענטשט.

פארוואס? לאז זייך האבן מיט תורה. תורה איז מיר אינטערעסאנט. די קיצור המעשה איז אזוי, אז דא די תוספתא זאגט, אה, די לשון התוספתא "חייב אדם". אזוי ברענגט ער? ער ברענגט נישט די לשון אזוי? דער רב, די הגהות מיימוניות האט עס נישט געברענגט אזוי? "תניא בתוספתא חייב אדם"? יא, אבער וואס זאגט ער? "חייב אדם לעסוק בהלכות הפסח". וואו זעט איר אז דאס איז א גאנצע נאכט?

מחלוקת גירסאות אין דער תוספתא

ניין, דאס ווענדט זיך אין די גירסא. ניין, אבער זיי ברענגען אז "חייב אדם כל הלילה". אפילו בניו ובני ביתו. ס'שטייט נישט געהעריג די גירסא ביי מיר. שטעלט זיך א פראגע, צו איז די חיוב א גאנצע נאכט, אדער די חיוב... ניין, ניין. בכלל, בכלל, פארוואס זאל מען זיין מחויב א גאנצע נאכט אויף דעם? וואס איז די חיוב דאס? וואו האבן מיר געהערט אזא זאך אז מ'דארף טון א גאנצע נאכט? איך פארשטיי נישט.

דער רבנו יונה ברענגט די תוספתא, ער זאגט נישט "חייב" א גאנצע נאכט. ער זאגט אז מ'איז חייב לעסוק אפילו בניו ובני ביתו. רבנו יונה ברענגט די

מעשה אז זיי האבן געטון א גאנצע נאכט, אבער ער זאגט נישט "חייב" א גאנצע נאכט. די אנדערע מענטשן זע איך לייגן צו, די... זיי זענען גורס אדער האבן אזוי פארשטאנען אז די תוספתא זאגט אז מ'איז מחויב צו זיין אויף א גאנצע נאכט. דאס איז די מקור דאך, אזוי זאגט רבנו יונה, ער זאגט אז מ'דארף א גאנצע נאכט, "ולא נרדמו". אינטערעסאנט.

דער רמב"ם זאגט בכלל נישט. ניין, ער זאגט נישט אז "כל המרבה" איז זייער גוט. ער זאגט נישט אז מ'דארף נישט גיין שלאפן.

דער מהר"ל'ס קשיא: וויאזוי מצער זיין אויף יום טוב?

דער מהר"ל באדערט א קשיא, וויאזוי האבן זיי זיך געמעגט מצער זיין? ס'איז דאך יום טוב, מ'גייט זיך מצער זיין און זיך האלטן וואך? ס'איז זייער פאני. מ'זאל זאגן אז ס'איז דא א דין אז מ'זאל זיין וואך. אזוי שטייט, ס'שטייט "כל הלילה". אין אונזער נוסח הספר שטייט "כל הלילה". ס'איז דא וואס ברענגען דעם גרסא. אינטערעסאנט.

וואס זאגט דער הייליגער ראבי'ה? א גרויסער בעל מוסר איז ער. איך זע נישט אז ס'שטייט "כל הלילה". "כן הוא ויש נוהגין בשאר ראשונים". די וואס זאגן ביז חצות זאגן זיי דאס. איינער נירלי. ס'מאכט נישט קיין סענס אז ס'זאל זיין א חיוב. זיי ברענגען די ראש און די... ס'איז זייער פאני.

דער ראש'ס פירוש: "כל הלילה" מיינט ביז מ'שלאפט איין

סאו די זעפטע, אגב, ס'איז דא א גרסא, ס'איז געווען ראשונים וואס די גרסא איז געווען "כל הלילה". איז געקומען דער ראש און ער האט געזאגט, "כל הלילה" מיינט ביז מ'שלאפט איין. העלא? מיינט ביז מ'שלאפט איין. האסט אמאל געהערט אזא זאך? מחלוקת אונז פון אונז.

וואס זאל זיין אזא חיוב א גאנצע נאכט? דאך שטייט "ויש לעיין למה אין נוהגין כן". אבער אדרבה, די "כל הלילה" איז פארקערט. אז די זמן איז, אז אויב מ'האט נישט אנגעקומען צו מאכן סיפור יציאת מצרים בשעת'ן סדר, קען מען ביז צופרי צולייגן. דאס איז דאך פשוט, אזוי ווי יעדע מצוה. כל דבר הנעשה בלילה, שטייט א משנה אין מגילה.

ניין, ס'איז דאך דא די הלכות אז מ'דארף עס זיין על מצות ומרורים, שונים עליו, זאגט דער רמ"א. אבער ס'איז נישט דא אזא חיוב. אפשר יא. דער חיוב איז ביינאכט. אבער קען מען עס נישט געבן די גאנצע צייט? מ'דארף רעדן פון סיפור יציאת מצרים. א גאנצע נאכט איז די מצוה.

די מעשה איז נישט קיין ראיה פאר א חיוב

ניין, אבער ער ברענגט אבער די מעשה. די מעשה איז יא אז זיי זענען געווען א גאנצע נאכט, אבער די מעשה איז אז ס'איז א חיוב? ס'איז נישט אז איינמאל געשען ווערט א חיוב. ס'איז נישט אז אויב ס'איז געווען יעדע יאר א חיוב אז ס'איז געווען אזא מעשה, רייט? קען דאך נישט זיין. די מעשה ווייזט אז ס'איז געווען א ספעציעלע זאך. ס'איז געווען צוויי מאל, איינמאל מיט רבי אלעזר בן עזריה און איינמאל מיט רבי אליעזר. צוויי מאל געשען. ס'איז שוואך.

אפשר פארקערט, אפשר פון דעם עס איז דא צוויי מעשיות. ווייל זעט מען אז דער הערן האט זיך אזוי געפירט. יא, לכאורה.

דער עיקר פון די מעשה: "עד שבאו תלמידיהם"

דער ספעשעלטי פון דער מעשיות איז, לכאורה, מען זעט דא אזוי מען זענען געווען אזוי ארייגעטון אין דעם עד שיבואו תלמידיהם. איך האב נישט אויגעזיכט די הוצר צו זיין דער מצווה אין עד שיבואו תלמידיהם. נאכאמאל... איך געווען דארפן אז זייער מעשיות זענען געקומען. איי דארנט נאו, איי דארנט נאו. ס'שטייט נישט נמשכו ביציאת מצרים. מען דארף מדייק זיין, ס'שטייט נישט.

עמאלט וואס שטייט? אויב עס טארפט נישט. אויך דער גרויסער געבער, ר' פסארט, ביז עפעס האט עס געסטארפט. אז פון זייער זייט האבן זיי געקענט... לכאורה, אויב ווייל מען זאגן אז עס טארפט א מעשה וואס זענען פארצייילט בשבחן של חכמים איז, אז מען האט ניטאמאל איינגעגרימבעלט. ס'האט געפערט, עפעס א אהינל, אדער א תלמיד זאל זיי ווייל אויפוועקן. זיי האבן געווען אריינגעטונג. ס'איז א ענין און די אלס סיפור, מען זענען די גמרא באצייילט. ס'איז פער שבחן של חכמים, ווי שטארק זיי זענען געווען אריינגעטורענט.

אבער עס זענען שטייט נישט, מען קען אזוי לערנען. ס'איז עס געווען עפעס וואס עס האט זיי געשטערט. ס'איז נישט געווען אז זיי האבן געזעהן, אה, מורח א שענשו... ס'איז די ארייט שבוי די צווייטע מאל, די ערשטע נישט. איידע קרויסע געבער, איז כפשוטה. ביז אינדערפרי, עס זענען געגאנגען אינדער פריער און דאווענען. ניין, ס'איז מיינט נישט דאס. ס'איז מיינט פשוט' איז מיין. ס'איז מיינט נישט טיילס.

דער צווייטער מיינט, ס'א 400 שבוער, עס איז מש tryna. תרביuição, איז די משומותי אז זיי האבן אינעם פארטירן אז זיי האבן נישט געכאפט די לעסן געווארן אינדערפרי. ס'איז אויך כעדעי, ס'קען מען לערנען אז ס'איז פשוט!!!! דע מיל קען די בישנה'דיש'ס אינדערפרי! אבער די גרויסע געהויגן, גלייב איך נישט אז ס'איז מיינט די רע byly'סט מ'איז אזא? נאר גלייב איך נישט אז ס'איז אויך ער מיינט אז... זיי האבן געהערט פשוט. דו מיינט, פשוט ביז אינדערפרי. דו קענסט אויך אזוי לערנען ווילסט. איך ווייס נישט. איך הער.

משכי שמעתתא — מ'קען זיך פארטון אין לערנען

סאו וואס זאל מען לערנען? מען זאל זיך ארייגעטון. יעדע זאך שטייט אזוי משכי שמעתתא. ניין, סאווי א כלל אינדער גמרא, אז מ'לערנען קען מען זיך פארטון. פארגעסט וואס איז אייגסט איז. א נארמאלע זאך. ניין, יא. עס זעט נישט צו דיך אסאך מאל. עס זעט דאס מדיקת חמוך שטייט. אה, זייער גוט. דא מיין משכי שמעתתא. זייער גוט.

אויף די נעקסטע נאכט, דארף מען לערנען א גאנצע נאכט. אויף פאר דעם דאס דארף מען משכי שמעתתא. דא מיין משכי שמעתתא. עס איז שפעט, יא? איך האב א צוגעפענען דענער שלשים יום קודם החג. עס טאל זאגן, וואס מען מענט נאר אז עס זאל א דינג קדימה, אויב איינער קענען פרעגן. יא. אבער אסאך זאגן, וואס עס זאל נען, מען זאל לערנען די הילכסטע חג. באזאגט זיי נאך צו קיין א גאנצע נאכט. אויב מען האט שוין געלערנט פון פאפירן, לערנט מען עס סתם אזוי.

דיגרעסיע: שאגת אריות און מחותנים

איך האב נישט געהערט קיין שאגת אריות מיט קיין מחותנים דעמאלטס צו מאכן פאפירן. דו ווייסט, דו ווייסט אז ס'איז געווען א שאגת אריה פון יענע צייט, דו ווייסט? א שאגת אריה פון רבי גמליאל, איך מיין. ס'קען נישט זיין?

א נאכט איז נישט צו לאנג

א נאכט איז נישט צו לאנג, ביי די ווי. דו ווייסט אז א נאכט איז נישט צו לאנג? מענטשן מיינען "א גאנצע נאכט". א גאנצע נאכט איז אפאר שעה, קום אהער. ס'זעט אייביג אויס לענגער ווי ס'איז, ווייל ווען מ'איז מיד פארלירט מען די תחושה פון צייט, איז עס קלאר קורצער. ניין, אמת'דיג, ווען א מענטש זיצט אויף איין פלאץ זעקס שעה בייטאג און ער לערנט, פילט ער נישט מורא'דיג לאנג. ווען ער טוט עס פון צוועלף אזייגער ביז זעקס אזייגער בייטאג, ס'סאונדס ווי ס'איז פאר אייביג. פארוואס? ווייל דו ביסט מיד. אקעי, דו ביסט מיד. און ניין, ס'איז... כל הלילה כולו.

און וואס איז די טובה וואס טוט מען? בקיצור, איך פארשטיי נישט וויאזוי מענטשן האבן מחליט געווען צו זיין אויף א גאנצע נאכט. ס'איז עפעס א שטות, ס'איז א חיוב. ס'איז עפעס מער ווי ס'האט זיך געמאכט. ס'איז נישט קיין ענין לויט די שיעור. מצד אחד איז איינער שואל למטה, מצד שני, איך מיין אז איינער האט געפרעגט א שאלה למטה פונקטליך אפשר צו מ'איז מחויב בגניזה אויף אזעלכע שיעורים, אזעלכע זאכן. אבער... אקעי, נעקסט.

"אמר להם רבי אלעזר בן עזריה" — זכירת יציאת מצרים בלילות

וואס האט רבי אלעזר בן עזריה דא געזאגט, און ווי קומט דאס דא אריין? **אמר להם רבי אלעזר בן עזריה, "הרי אני כבן שבעים שנה ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות". אהא. עד שדרשה בן זומא, "שנאמר,**

'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך'. 'ימי חייך' - הימים, 'כל ימי חייך' - להביא את הלילות".

דאס הייסט, רבי אלעזר בן עזריה האט געזאגט אז בייטאג איז זיכער א מצוה צו דערמאנען יציאת מצרים. ס'מיינט נישט סיפור יציאת מצרים, ס'מיינט עפעס אן ענין פון זכירת יציאת מצרים בכל יום ויום, אן אנדערע מצוה. איי, צו דערמאנען די מצוה? אין הלכות קריאת שמע ברענגט דער רמב"ם אז ס'איז א מצוה בפני עצמה.

אמר להם רבי אלעזר בן עזריה, "הרי אני כבן שבעים שנה, ולא זכיתי שתאמר יציאת מצרים בלילות, עד שדרשה בן זומא, שנאמר 'למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך'. 'ימי חייך' - הימים, 'כל ימי חייך' - להביא את הלילות. וחכמים אומרים: 'ימי חייך' - העולם הזה, 'כל ימי חייך' - להביא לימות המשיח".

דיסקוסיע: דער קשר צו די מעשה פון בני ברק

ביי זיי האבן זיי געהאלטן אז ס'איז נישטא קיין מצוה ביינאכט.

\- עקזעקטלי, ווייל ביי קריאת שמע רעדט מען פון עפעס אנדערש. איז וואס דעמאלטס האבן זיי געטון? איז וואס זיי האבן געטון די איין נאכט, די איין נאכט פון פסח האבן זיי יא געטון. ווען מ'וואלט געטון יעדע נאכט, וואלט מען נישט...

\- ניין, מ'דארף נישט עפעס מקשר זיין. וואס איז די קשר צווישן דעם און דאס אז זיי זענען אויפגעווען א גאנצע נאכט און געלערנט?

\- ס'האט נישט קיין שייכות?

\- איך ווייס נישט. "אמר להם רבי אלעזר בן עזריה" - רעדט אויס א המשך פון די מעשה.

\- אה, די הגדה האט געמאכט כלי א המשך. איך מיין נישט אז ס'איז טאקע שוין די הגדה דערציילט אז ס'מאכט עס כדי א המשך.

\- די הגדה איז אגדות, יא. די הגדה איז אגדות, און אונזערע הגדות שטייט נישט "אמר להם".

\- ניין.

\- סתם, אזוי ווי מ'דערמאנט רבי אלעזר בן עזריה, דערמאנט מען עפעס פון סיפור יציאת מצרים.

\- אבוויעסלי, אבוויעסלי, יא. ניין. עקזעקטלי, יא.

\- אה, עקזעקטלי. איך ווייס נישט. ס'קען זיין, איך טרעכט אז ס'קען זיין אז ס'איז בכלל נישט קיין הכרח. מ'דארף געדענקען אז דאס איז דא א... אה, האב איך פריער געזאגט, "כל המרבה לספר הרי זה משובח".

\- און וואס?

\- "כל המרבה לספר הרי זה משובח".

\- זייער גוט. אבער יעצט רעדט מען פון א חיוב אזוי.

דאס איז א משנה אין ברכות

דאס איז א משנה אין ברכות. רבותי, לאמיר זיין "ריעל". ס'איז א משנה אין ברכות.

\- יא, אמת? ס'איז א משנה אין ברכות? זייער גוט.

\- און די משנה רעדט זיך פון... פון זאגן פרשת...

\- אמת ויציב.

\- אמת ויציב? די משנה רעדט פון דעם ענין וואס מ'ליינט דריי פרשיות קריאת שמע ביינאכט. "ויאמר".

\- אזוי, דאס איז די משנה. אמת?

\- ס'איז דא א שאלה אויף ציצית, ווייל ציצית איז מען נישט מחוייב בעצם ביינאכט.

\- מ'ליינט עס נישט וועגן ציצית.

\- דאס איז א גוטע. די משנה זאגט "מזכירין יציאת מצרים בלילות". דאס איז די לשון פון די משנה. דאס איז די פשט. און דאס זאגט "מזכירין יציאת מצרים בלילות". זאגט די משנה פון רבי אלעזר בן עזריה. דאס איז די משנה. לא פחות ולא יותר.

וואס רעדט זיך די משנה פון? די הגדה האט אריינגעשטעלט דא א משנה ווייל ס'קאנעקט זיך, אבער לכאורה איז עס נישט אמת'דיג פון די הגדה. מ'מיינט? און דער רמב"ם לערנט אז ס'איז נישט רמב"ם.

זכרת יציאת מצרים בלילות – די משנה פון רבי אלעזר בן עזריה און דער רמב"ם'ס שיטה

די משנה "מזכירין יציאת מצרים בלילות"

Speaker 1: דאס איז א גוטע ראיה.

די משנה זאגט **"מזכירין יציאת מצרים בלילות"**. דארט שטייט לכאורה נישט די משנה רעדט וועגן די פרשה. דאס איז וואס "מזכירין יציאת מצרים בלילות". די משנה פון רבי אלעזר בן עזריה. דאס איז וואס די משנה זאגט. לא פחות ולא יותר.

וואס רעדט זיך די משנה פון? די הגדה האט אריינגעשטעלט דא א משנה ווייל ס'קאנעקט זיך, אבער לכאורה איז עס נישט אמת'דיג פון די הגדה, רייט?

דער רמב"ם'ס שיטה: פרשת ציצית ביינאכט איז וועגן יציאת מצרים, נישט וועגן ציצית

און דער רמב"ם לערנט אז יציאת מצרים איז נישט וועגן ציצית. פארוואס נישט? ווייל ער זאגט ווייל ציצית איז דאך נישט בלילה, ווייל ס'שטייט **"וראיתם אותו"**. אבער וויבאלד מ'וויל ברענגען יציאת מצרים, זאגט מען עס יא.

אבער ס'איז זייער אן אינטערעסאנטע זאך, ווייל אויב ציצית איז כדי צו ברענגען יציאת מצרים, און מ'דארף נישט גיין ציצית ביינאכט, האסטו דא א נייע בעיה אז די מצוה איז נישט בלילה.

Speaker 2: ניין, ניין, מ'ברענגט פשוט א קליינע... ס'איז דא אפאר ריזענס פארוואס מ'זאגט די פרשה. איינע פון די ריזענס...

Speaker 1: ניין, ניין, אבער מ'ליינט עס נישט וועגן די מצוות ציצית. די כלל איז אז מ'ליינט עס נישט וועגן מצוות ציצית. מ'ליינט עס וועגן יציאת מצרים. וועגן כמה אנדערע ריזענס.

אבער דאס איז איינע פון די סיבות פארוואס מ'זאגט די פרשה מיט ציצית, איז ווייל ס'שטייט דארט **"אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים"**, און דאס איז אלעס.

לכאורה זאגט מען עס נישט ביינאכט, אבער מ'זאגט עס יא ביינאכט, ווייל מ'האט געגעבן א מחלוקת. רבי אלעזר בן עזריה האט געזאגט אז ס'איז דא א רמז אז מ'זאל ליינען קריאת שמע און מ'זאל זאגן יציאת מצרים ביינאכט, ביז ס'איז געקומען בן זומא.

הלכות קומען נישט פון פסוקים – א וויכטיגער יסוד

דא זעט מען, ביי די וועי, דא זעט מען די זאך אז יא, אז פשט איז נישט אז די הלכות קומען פון די פסוקים, רייט? אז די הלכות קומען פון וויאזוי מ'איז מדרש די פסוקים. ניין, אז זיי קומען נישט פון וויאזוי מ'איז מדרש די פסוקים.

ווייל די משנה האט שוין פריער געזאגט, די משנה האט שוין פריער געזאגט אז מ'ליינט יציאת מצרים בלילה, רייט? פארשטייסט?

Speaker 2: איך האב נישט געהערט עגזעקטלי, אדער טייטשן לא זכיתי לא נצחתי, איך האב נישט געקענט ברענגען א פרוף, איך האב געהאלטן אזוי אן דעם אויכעט.

Speaker 1: פסוקים ברענגט מען פאר איינע פון צוויי ריזענס.

Speaker 2: דער רמב"ם זאגט די טייטשן עבויס אנדערשט.

Speaker 1: זיי א גוט, ווייל די ווי די זאגסט האסט אזוי גוט, ווייל דער רמב"ם זאגט מצוה... ווי זאגט דער רמב"ם... מ'נאכט זאגן ביום ובלילה... שטימען?

Speaker 2: די רעדסט פון וואס?

Speaker 1: ווען ר' אלעזר בן עזריה האט געמאכט די חיוב נאך פאר ער האט געטראפן די דרש, פשעט אלע מעשה האט עס נישט ממש ארויסגעלערנט.

Speaker 2: עגזעקטלי.

Speaker 1: האט ר' אלעזר בן עזריה געזאגט, **איך בין כבן שבעים שנה**, נישט בן שבעים שנה ממש, נאר ווייל ער איז די מעשה פונעם פארי תפילת השחר. נישט די ים דרש אז עס זעדט די דרש אויף מילצוח פונעם עשה נישט און מולצוה את די ה' בעת עובדים. און מוזי חסי און עס זאגט נישט. עס האט דער ים חסי די הלכה ים דרש וואס דער זאגט די ה' דהייד שואו עס זאגט נישט. און עס דער השי זאגט די דאמאלסט האט געזאגט דער דרש, אז עס זאגט פראדישו בן ר' האטשא צא ים דרש, בכל מיין ווי איז די באתשא האט זיך בשוין במשך פון יארים געקענען איינפירן די תקנה. איך בין נאר קובע איש די תקנה.

Speaker 2: ניין, ניין.

Speaker 1: עס זאגט, דאס איז די טשט די ווארט, **ולא זכיתי**? טויפרי טייטש. אין דבר איז טשט? וואס עס זאגן בכל איז אינ' ולא זכיתי, און איך האב איך און נישט קאר מיר זון? עס איז אינזשטווי אים געווען, וואס? זיין איז נישט געדירן קיין פסוק. אדער מר".

דיסקוסיע: וואס מיינט "לא זכיתי"?

לשון זכות איז נישט געווען געווען – ס'הייסט, זאגט די זגעת הרב מים, בערשים משניות זיין איך האב געוואוסט אז א זכנ"א א זכנ"א א זכנ"א צו וויסן דער רמז אין דער פסוק.

א אנדערע פשט קען זיין זכנ"א א זכנ"א א זאגט ער, רבי דוד, ניצט ער זאגט ער, רבי דוד, **"וזרח השמש"**, דאס איז נישט קלאר.

אה, ס'איז דא וואס זאגן אז ס'איז מלשון "ניצח בדין", ווי ער זאגט אויף גוי. אבער וואס איז די ווארט? וואס איז די ווארט?

איז קודם כל אזוי, איז וואס איז די פשט אז די אנדערע וואס האבן געזאגט, פארוואס פרעגט דער רמב"ם די קשיא, פארוואס דארף מען זאגן קריאת שמע? וואס איז די פשט? לכאורה איז קלאר אז מ'דארף יא, ער האט דאך געזאגט. אדער ער האט זיך געהאלטן אז מ'זאגט. נאר וואס?

דער רמב"ם'ס שיטה: יציאת מצרים בלילה איז מדרבנן, נישט מדאורייתא

צוויי זאכן, אדער אזוי ווי דער רמב"ם האט געזאגט אז אסאך זאכן, איך וועל אפשר טאקע וועגן דעם האט דער רמב"ם נישט געהאלטן אז ס'איז א מצוה, ווייל ער האט פארשטאנען אז דער פסוק איז נישט קיין אמת'דיגער פסוק. ס'איז דא מדרבנן, זאגט דער רמב"ם, מדרבנן, אבער נישט מדאורייתא, אמת'דיג.

און ער האט פשוט געברענגט דעם פסוק אז מ'זאל זאגן קריאת שמע, מ'זאל זאגן יציאת מצרים ביינאכט. דאס איז איין זאך. רייט? דאס איז איין זאך.

פארוואס האט ער אויך געזאגט מדרבנן? אזוי ווי אנדערע האבן געזאגט, ער האט געזאגט אז מ'מאכט פאר א דאורייתא, לויט ווי אזוי ער קען נישט מאכן קיין דאורייתא'ס.

און אויב ס'וואלט געווען, הער אויס, לויט דעם רמב"ם, מ'קען נישט מאכן קיין דאורייתא'ס, קען מען נישט מאכן, פארוואס נישט? ווייל אלעמאל ווען מ'לערנט עפעס אויס פון א פסוק, בלייבט עס אונטער דברי סופרים, מ'קען נישט מאכן נייע דאורייתא'ס.

וואס קען מען יא טון? מ'קען מאכן דרבנן'ס.

וואס איז אן אנדערע זאך וואס מ'קען טון? ווען מ'זוכט פסוקים, וואס טוט מען? וואס זאגט די גמרא ווען מ'זוכט א ראיה אז אתרוג איז אתרוג? וואס טוט די גמרא דארט?

גארנישט! די תורה ס'איז דא אזא ענין א מחכמת הכתוב אז ס'איז מרמז, און ס'איז נאר א רמז, און ס'קומט נישט פון דעם לימוד. אמת? אזוי טייטשט דער רמב"ן בלוז החושי. ס'איז נישט געווארן יעצט מיט דעם איינס וואס מ'האט געטראפן א פסוק. ס'איז נאר א רמז.

הלכה ווי רבי אלעזר בן עזריה – א קשיא

ביי די וועי, אז די הלכה איז ווי רבי אלעזר בן עזריה, לכאורה דארף זיין די הלכה ווי די חכמים, אזוי ווי יחיד ורבים, ניין? און ווער זאגט אז ס'איז בכלל די הלכה ווי רבי אלעזר בן עזריה? לכאורה דארף מען נישט.

Speaker 2: די געסט איז זיכער פעיק אין די סענס אז די הגדה לייגט עס צוזאם, ס'איז נישט ריעלי געווען. אבער אויב נישט קען מען זאגן אז די דעה פון די חכמים האבן זיי מסכים געווען, נישט קיין חילוקי דעות.

Speaker 1: איך פארשטיי נישט, ס'איז דא אן אלטע חילוק.

Speaker 2: עניוועיס, די מעשה איז זיכער נישט עכט געווען, איך מיין ס'איז נישט פונקטליך אזוי געשען. ס'איז א משנה אין ברכות, די דעות וואס די הגדה לייגט זיי צוזאם, סתם צו מאכן די מעשה שענער, לכל הדעות, לפי פירושי, לפי דעתי, איך ווייס נישט.

Speaker 1: קיצור, איך פארשטיי נישט וואס ער זאגט.

Speaker 2: אה, ער מיינט צו זאגן פארקערט, זייער גוט. ס'איז דא וואס לערנען אז נאכדעם וואס מ'האט געטראפן די לימוד האט מען יא, אבער ס'שטימט נישט.

Speaker 1: זיי אלע זאגן אז דאס איז א כינוי לרבנן, לשון נצוח. אזוי זאגן דאך מפרשים דא. אז וואס וועט מען ענטפערן?

לויט דעם קומט אויס, עניוועיס, וואס איך זאג איז די צווייטע זאך. אדער פשט אז יעדער איינער איז מסכים אז ס'איז נישט מדאורייתא, איך מיין אז דער רמב"ם האלט אפשר ס'איז נישט מדאורייתא, I don't know exactly.

אדער איז פשט עפעס אנדערש. אדער איז פשט אז פסוקים ברענגט מען כדי צו אפוייזן, פארשטייסט? יעדער איינער האט דאך מורא פון א פסוק, איך דארף מדייק זיין אין די פסוק. אבער אמת'דיג האלט איך אזוי סתם אזוי. פארוואס האלט איך אזוי סתם אזוי? איך ווייס נישט.

דיסקוסיע: די מחלוקת צווישן רבי אלעזר בן עזריה און די חכמים

אדער אפשר, כולי נחתי, אבער ס'שטייט דאך **"חכמים אומרים"**, איך פארשטיי נישט. נאכדעם וואס זיי האבן געברענגט די פסוק האבן זיי מודה געווען?

ניין, זיי האבן נישט מודה געווען. ס'שטייט דאך **"חכמים אומרים... לעתיד לבוא"**. סאו, איך פארשטיי נישט. איך פארשטיי נישט וואס... וויאזוי איז די הלכה? די הלכה איז אז מ'דארף זאגן יציאת מצרים ביינאכט?

איך מיין אז דער רמב"ם פסק'נט דאס פארט. אפשר פסק'נט ער עס בתור דרבנן, ס'קאסט נישט קיין געלט. אפשר נישט בתור דאורייתא.

רש"י'ס שיטה וועגן די מעשה

אויך האט רש"י דאך געזאגט בפירוש אז ס'איז נישט געווען אין די נאכט. רש"י זאגט אז דאס איז געווען "ביום", וואס איז געווען שבעים שנה, וואס ער האט מדמה געווען דארט. רש"י סיי אין ברכות און סיי דא.

Speaker 2: וואס איז די תמיה אויף די מעשה? ס'איז דאך געווען פסח.

Speaker 1: אלזא נישט, ס'קאסט נישט קיין געלט. גייען מיר בעקווארדס. נאכאמאל, די מעשה איז אן עובדא געווען דארט. ס'איז אויך געווען פסח. אז דו ווילסט שוין.

Speaker 2: ס'איז נישט געווען פסח.

Speaker 1: יא, יא, איך הער. איך הער. ווייל מ'קען דאס זאגן... זייער שיין.

סיכום: די רשב"ע'ס תירוץ

ברוך המקום ברוך הוא, ברוך המקום ברוך הוא. ס'איז דא טאקע וואס זאגן אז די חכמים זענען אויך בעצם מודה, דער רשב"ע ברענגט ער. זיי האבן נאר נישט מסכים געווען צו די דיוק. אבער בעצם איז ער שוין...

דיון אין רבי אלעזר בן עזריה'ס שיטה וועגן זכירת יציאת מצרים — חיפזון דמצרים און ימות המשיח

דער יסוד פון רבי אלעזר בן עזריה'ס שיטה: חיפזון דמצרים

Speaker 1:

ס'איז דא טאקע וואס זאגן אז די חכמים זענען אויך געווען בעצם מודה. די רשב"א ברענגט ער, זיי האבן נאר נישט מסכים געווען צו זיין דיוק, אבער בעצם... ניין, ס'איז שווער. ס'איז נישט אזוי משמע, אזוי זאגט ער אויכעט. ס'איז נישט אזא גוטע פשט. אבער אזוי איז דא וואס ווילן טענה'ן.

ס'מאכט סענס, יא, רבי אלעזר בן עזריה איז דער וואס האלט אז מ'דארף ביז חצות. פארוואס? ווייל ער האלט חיפזון דמצרים, שטימט? יא? רבי אלעזר בן עזריה איז דער וואס זאגט אז מ'דארף עסן די מצה פאר חצות, די פסח פאר חצות, ווייל מ'לערנט חיפזון דמצרים, רייט? יא? שטימט? דו ווייסט פון וואס איך רעד וועגן?

Speaker 2:

ניין.

Speaker 1:

ס'איז א גמרא אין ברכות, ס'איז דא אזא פלאץ. ס'איז דא אזא פלאץ וואס זאגט אזוי. די גמרא זאגט אזוי, איינס. הער אויס. דאס איז ווייל די... וויאזוי הייסט עס? ס'איז א גמרא אין... רייט? א גמרא אין ברכות דף ט' עמוד א'. די גמרא רעדט צו מ'איז מחויב צו עסן די קרבן פסח פאר חצות.

"ואכלו את הבשר בלילה הזה". רבי אלעזר בן עזריה אומר, נאמר כאן "בלילה הזה" ונאמר להלן "ועברתי בארץ מצרים בלילה הזה", מה להלן עד חצות, אף כאן עד חצות. רבי עקיבא אומר, נאמר כאן "בלילה הזה" ונאמר להלן "כי אם הצאן והבקר יעמדו", מה להלן עד הבוקר, אף כאן עד הבוקר. אמר רבי עקיבא, אם כן למה נאמר "בחיפזון"? עד שעת חיפזון.

איז די גמרא מסביר, עקא ביניהו, אז מ'איז געווען געאונס. מ'רעדט דאך נישט פון קיין שום יואל צו נאכגיין די אידן. **"ותחזק מצרים על העם"** שטייט דאך פסוק מפורש. זיי האבן נישט נאכגעלאפן, זיי האבן גערעדט צו די אידן זיי זאלן ארויסגיין.

רבי עקיבא סובר "חפזון ישראל", די אידן זענען ארויסגעלאפן. ממילא האלט ער אז מ'קען ביז אינדערפרי, ווייל דעמאלטס זענען די אידן ארויסגעגאנגען בפועל, לויט די אידן.

דער פארבינד צווישן חיפזון דמצרים און זכירת יציאת מצרים בלילות

על כל פנים, וואס איז דאך פונעם ענין? איז דאך ווייל דער פסוק וואס רבי אלעזר בן עזריה זאגט, דאס זאגן דאך שוין די ראשונים, די ראשונים שרייבן שוין דאס וואס ער זאגט. רבי אלעזר בן עזריה וואס ער זאגט אז מ'דארף מזכיר זיין יציאת מצרים בלילה, דאס קומט פון דעם וואס באמת איז דא א פסוק, ס'שטייט דאך **"אשר הוצאתיך מארץ מצרים לילה"**, איז דאך א פסוק. און הגם אויף דעם פסוק דארף מען זיך מעטשן לויט רבי עקיבא, לויט איין וועג וויאזוי מ'האט געלערנט דארט דעמאלטס, איז דאס געווען.

על כל פנים, ס'איז נישט ממש געשטאנען ווי אין רמב"ם. ניין, ס'איז נישט געשטאנען, ס'איז געשטאנען "בבהלתך", אז ס'איז ארויין ביינאכט, וואס דעמאלטס איז ער געווען. שטימט. און וועגן דעם האלט ער טאקע נאר ביז חצות, און וועגן דעם דארף מען דאך ענדיגן די מצה פאר חצות. זייער גוט.

אבער רבי עקיבא, ער האלט אז ער מיינט "חפזון דישראל", ממילא האלט ער אז מ'דארף עס טאג און נאכט, ממילא איז ער מחייב, וואס ער זאגט אז **"כל ימי חייך"** איז להביא ימות המשיח, נישט לאו דווקא ביינאכט. יא,

שטימט. ממילא קען ער... ממילא דארף ער נישט יענעם פסוק, מ'קען עס ארויסלערנען פון אן אנדערע פסוק, מ'דארף נישט יענע פסוק, ווייל אונז ווייסן נישט אז מ'קען עס ארויסלערנען פון דעם.

ניין, ער זאגט, וועגן דעם האלט ער אז די יציאת מצרים איז געווען בייטאג, עיקר יציאת מצרים איז בייטאג. ס'איז א מחלוקת צו עיקר יציאת מצרים, צו עיקר וואס איז נוגע צו אונז דא, איך ווייס וואס. די גמרא זאגט "הכל מודים" אז ס'איז דא א חילוק, אבער למעשה, ביי אים איז עס געווען אינדערפרי. און דערמאנען ס'פאסירט ביז אינדערפרי. די חיפזון מיינט אז ביז אינדערפרי, און די מצב וואס ס'קאנעקט מיט די חיפזון, איך ווייס נישט פונקטליך וויאזוי ס'קאנעקט זיך. אבער על כל פנים, לויט דעם האלט ער אז עיקר הזכרת יציאת מצרים איז א בוקר.

דער דיוק פון בן זומא איז נאר צו משכנע זיין די חכמים

לויט דעם קען מען אויך פארשטיין, די תלמידים זענען געקומען און געזאגט אז מ'דארף זאגן קריאת שמע של שחרית. קריאת שמע קומט דאך אויך די הזכרת יציאת מצרים של שחרית. איז אלע שיטות ביז יעצט איז געווען לויט די שיטה פון רבי אלעזר בן עזריה אז ביינאכט, אבער יעצט איז שוין אינדערפרי, איז לכל הדעות דארף מען דערמאנען יציאת מצרים, דארף מען זאגן קריאת שמע. ס'איז שוין צופיל תורות, אין עני קעיס, צו קאמפליצירטע הלכות.

אין עני קעיס, דאס איז נאר א ראיה צו מסביר זיין אז רבי אלעזר בן עזריה האט געהאלטן אז מ'דארף ביינאכט שוין פאר ער האט געהאלטן דעם קול. דער קול איז נאר א דיוק צו משכנע זיין די חכמים, אבער ער אליין האט געהאלטן אזוי ווייל ער האט בכלל געהאלטן אז די יציאת מצרים איז געווען עיקר ביינאכט.

דיגרעסיע: בר כוכבא און בני ברק

ס'איז דאך דא די סברא אז רבי עקיבא האט געהאלטן אז בן כוזיבא איז משיח, אבער זיי האבן געדארפט משכנע זיין אז **"כל חכם לב ימותו משיח"**, אז אויך יעצט דארף מען... ס'קען זיין אז זיי זענען געווען אין בני ברק ווייל דאס איז געווען לעבן די גרעניץ, כדי צו קענען ה"ו אנטלויפן פון בני ברק צו די מורדי בר כוכבא. דאס ווייס איך נישט.

דער דיון וועגן ימות המשיח און ביטול זכירת יציאת מצרים

און אויף דעם זאגט די גמרא אז מ'זאל זיין אז ס'גייט נישט בטל ווערן, ס'גייט יא בטל ווערן, די שאלה איז צו ס'גייט טאקע בטל ווערן לעתיד לבוא בימות המשיח. יא.

מ'דארף קאנעקטן פארוואס די אפילו איז נאר עיקר, אז ס'איז זיכער אז די לעתיד לבוא וועט יציאת מצרים זיין נאר רשות. ס'האט צו טון עפעס, ס'האט צו טון מיט דעם.

דיסקוסיע: פורים און די נייע נסים לעתיד לבוא

Speaker 2:

ארון האט געזאגט ער זאל אים. פורים מיינט מען היינט, פורים מיינט מען נישט אזוי מיין איך. פורים מיינט מען צו זאגן די לעצטיגע נסים, די היינטיגע נסים. אזוי האב איך מורא. אזוי האב איך מורא.

Speaker 1:

אה, לויט דעם שטימט עס זייער גוט, ווייל דאס וואס די גמרא זאגט וויאזוי גייט מען דערמאנען לעתיד לבוא די נייע נסים, **"הנה ימים באים"**, יא, יענע גאנצע סוגיא, **"לא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני ישראל מארץ מצרים"**. ניין, זיי זענען טפל, אזוי ווי יעקב, אברהם און אברהם וכו', ס'בלייבט א טפל. אין דעם איז פורים די עיקר, אדער וואטעווער, לעתיד לבוא איז די עיקר, און דאס איז א טפל. אין דעם היינט וואס אונז טוען די גאולה, דאס קאנעקט זיך אלס דורכ'ן עניו. היינט וואס אונז טוען איז נאר איבער די עובד, און ס'באלאנגט צו יציאת מצרים. לעתיד לבוא, ווען די ישועה וועט זיין א ברייטע ישועה, וועט מען נישט רעדן וועגן מצרים אזויפיל.

דיסקוסיע: דער פארבינד צווישן לילות-זכירה און ביטול בימות המשיח

מ'קען אפשר מאכן, לויט די חכמה קען מען מאכן, וואס רבי אלעזר בן עזריה נישט. דער וואס זאגט אז לעתיד לבוא וועט משיח פעלן נישט אויס, און רבי אלעזר בן עזריה האלט אז מ'גייט נאר דערמאנען די נייע נסים. דער זאגט אז דער וואס האלט אז מ'דארף ביינאכט זאגן יציאת מצרים האלט אז ווען משיח וועט קומען דארף מען נישט. פארוואס? איך ווייס נישט. ס'איז דא א סברה אין דעם? איך ווייס נישט פארוואס. א דרעק סברה, מיין איך צו זאגן. וויל... וואס איז די טייטש? אויף ער האלט אז די חיפזון מיינט ביינאכט, די חיפזון איז דאך די מצרים. אויב רבי אלעזר בן עזריה וואלט געהאלטן ווי רבי עקיבא, וואלט זיין חשבון געקענט שטימען אז... פארקערט. אויב די חיפזון איז די מצרים, איז איי דאונט נאו, איך האב נישט קיין תירוץ אין דעם יעצט. ס'איז גוט. טראכט אבער אז ס'האט צו טון מיט דעם. ס'איז נישט נתקן געווארן דארט? ס'איז גוט, איך ווייס נישט. לאמיר עס אוועקלייגן. מ'קען מיר אפשר פרעגן.

סיום דער ענין פון רבי אלעזר בן עזריה

אקעי, שוין, עד כאן די ענין פון רבי אלעזר בן עזריה. אקעי. ברוך המקום, שוין. יעצט קען מען אנהייבן די הגדה.

דיסקוסיע: פארוואס האבן די תלמידים געזאגט מ'דארף זאגן קריאת שמע?

אבער איך וויל נאר קודם איינס, אביסל אנדערש. וואס איז דאס? מ'דארף מבאר זיין אז זיי זענען עוסק געווען כל הלילה אין הלכות, זיי האבן נישט דערמאנט אפילו די אייבערשטער האט ארויסגענומען אידן פון מצרים. און ס'קומען די תלמידים און זאגן, **"רבותינו, ס'קומט שוין צופרי, מ'דארף דערמאנען מנחה וכו', כהיום הזה, אשר הוציא ה' אתכם מארץ מצרים".**

מ'דארף נישט! אויב מ'איז יוצא מיט הלכות, קען מען יוצא זיין אינדערפרי אויך מיט הלכות. די גמרא זאגט מפורש אז רבי איז חוזר געווען א שמועה צוויי הונדערט מאל. אז מ'איז יוצא מיט דעם.

Speaker 2:

ניין, אבער דאס איז נישט די הלכה, דאס איז נישט די הלכה. אלעמאל דערמאנט מען. שטאייט נישט. מ'רעדט הלכות, איך לייען נישט ספרים.

Speaker 1:

האסטו שוין געווען אזא זאך אז ס'איז געווען א חסיד וואס דערמאנט אייביג אז ס'איז געווען א פייער, א פייער, א פייער? אודאי נישט. מ'איז יוצא אזא זאך.

Speaker 2:

שמע, ניין, אודאי נישט. אודאי נישט. ס'איז א חלק, ער רעדט דאך, ער דערמאנט דאך. לאמיר שוין הערן פון דעם. די גמרא זאגט בפירוש אז מ'איז יוצא. מ'קען לערנען.

Speaker 1:

שמע, דאס איז פשוט אונזערע חסידים וואס פלעגן זאגן תיקון חצות, זיי האבן געזאגט "נחם", "רחם", נישט "נחם". דאס וואס מ'דארף זאגן די נוסח וואס שטייט אין סידור, דאס איז נאר די פשוט'ע אידן וואס זיי קענען נישט לערנען.

דיגרעסיע: די מעשה מיט תיקון חצות און ירושלים

איך האב אמאל געהערט אז א צדיק האט געפרעגט א איד צו ער זאגט תיקון חצות, האט ער געזאגט יא, ער זאגט. ער האט אים געפרעגט צו ער איז שוין געווען אמאל אין ירושלים, האט ער געזאגט ניין. האט ער געזאגט, "אז דו זאגסט תיקון חצות, וויאזוי קענסטו זאגן 'עירך ירושלים'? דו ווייסט נישט וואס דו רעדסט." אבער דאס איז אן אנדערע מעשה.

איך האב געהערט אז ס'איז געווען א פונקטליכע צאל, ער האט געמיינט צו ברענגען די גאולה אלס א מנין. הונדערט פראצענט. אבער אוודאי, דער גאנצער זאך וואס מ'דארף זאגן די נוסח איז נאר דער וואס ווייסט נישט. פון דעם זעט מען פונקט פארקערט, א חכמה.

דיסקוסיע: דער חילוק צווישן קריאת שמע און תפילה

Speaker 2:

קריאת שמע. יא, ס'איז טאקע א קשיא, פארוואס דארף מען זאגן קריאת שמע? יא, איך ווייס נישט. זיי רעדן וועגן דעם, באט איך ווייס נישט קלאר.

Speaker 1:

קריאת שמע איז א מצוה דאורייתא, ס'גייט אריין אין די זאך פון עוסק במצוה פטור מן המצוה. אבער דא פון קריאת שמע, לכאורה איז מען נישט פטור. אזוי זעט אויס. אזוי זעט אויס. אבער מ'ווייסט אז די גמרא זאגט דאך יא, אז ר' שמעון וחבריו זענען פטור פון קריאת שמע.

Speaker 2:

נישט פון קריאת שמע, פון תפילה.

Speaker 1:

פון תפילה, אה. קריאת שמע זענען זיי מחויב, וועגן דעם זאגט ער "תלמידים אין קבר זרובבל". ס'שטייט נישט יגיעות ביי תפילה. ס'איז זייער וויכטיג.

Speaker 2:

וואס איז קודם? ס'איז נישט קיין חילוק, ער דארף דאווענען, ער דארף נישט.

דער אור שמח'ס שיטה וועגן מצוות זכירה

בקיצור, דער אור שמח זאגט טאקע אז דער רמב"ם האלט אז ס'איז נישטא קיין מצוות שכחה בכל יום ווי איך טענה, נאר מיט די רבנן. און ער ברענגט אז לויט עפעס אזא יסוד קומט אויס אז דער מצוות שכחה איז נישט קיין מצוה.

Speaker 2:

אקעי, סאו די מיטווך'דיגע איז בטל? ווירד. לכאורה פסח האט אויך געדארפט בטל ווערן. איך ווייס נישט. נישט גוט. נישט קיין גוטע אפשען.

מעבר צום עיקר פון דער הגדה

Speaker 1:

אקעי, לעטס קאנטיניו.

אקעי, סאו יעצט גייען מיר אנהייבן מיט פיילן די דארק האודער, אקעי? ברוך המקום.

דער רמב"ם'ס הגדה: ברוך המקום, ארבעה בנים, און דער חכם'ס תפקיד

ברוך המקום — הקדמה צו דער הגדה

Speaker 1: אקעי, סאו די מצוה הצדקה איז בטל? ווירד. לכל הפחות וועט אויך בטל ווערן, איך ווייס נישט, נישט גוט, נישט קיין גוטע פשט. אקעי, לעטס קאנטיניו.

שוין, יעצט גייט מען אנהייבן צו פיילן די הגדה, אקעי. **ברוך המקום**. ברוך המקום איז ברכת התורה? מען דארף דאך זאגן ברכת התורה, מען הייבט אן צו לערנען. זאגט מען ברוך המקום. זעסט, איך קען אויך יעצט אריינזאגן, דו האסט געמיינט אז מען דארף זאגן ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם? איך קען זאגן **ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא**. דער רמב"ם האט דאך קערעקטערייזט די תורה, ברוך המקום איז דאס פלא וואס די תורה האט געמענעדזשט צו זיין פאר יעדן איינעם. די שוואכע מיט די תורה, די זעלבע תורה איז גוט פאר יעדן. על פי דרש. א פשוט'ע טייטש, מ'מיינט נישט צו ברכת התורה, מ'הייבט אן צו לערנען, אזוויי ברכת התורה.

אקעי, **ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא**. זעסט, יעדע מאל וואס מ'גייט לערנען גייט מען זאגן א ברכה וואס איז קאנעקטעד מיט דעם. ביי אונז שטייט צוויי מאל ברוך המקום, דער רמב"ם זאגט נישט צוויי מאל.

בעצם קען זיין אז ווען מ'זאגט די ווערטער **ברוך המקום שנתן תורה לעמו ישראל ברוך הוא**, איז מען יוצא גאנץ סיפור יציאת מצרים, ווייל דער רמב"ם זאגט צום סוף "ויבואו למקום עבודתו", צום סוף האבן מיר באקומען די תורה, מ'האט נישט געקענט באקומען די תורה אן ארויסגיין פון מצרים.

כנגד ארבעה בנים דברה תורה

אקעי, קודם גייט מען לערנען. זעסט, ביידע ביי אונזערע הגדות איז אויך דא הלכות, זיי האבן שוין די גאנצע שטיקל, ס'איז בעצם נישט קיין הגדה, ס'איז הלכה, מ'זאגט תורה'לעך אויף דעם ווייל מ'וויל נישט לערנען, אבער ס'איז בעצם הלכה, די אלע מדרש הלכה. **כנגד ארבעה בנים דברה תורה: אחד חכם, ואחד רשע, ואחד תם, ואחד שאינו יודע לשאול.** די תורה רעדט וועגן אלע בנים.

דיסקוסיע: "מה הוא אומר" — וואס זאגט דער חכם אדער וואס זאגט די תורה?

Speaker 1: **חכם מה הוא אומר?** וואס זאגט דער פסוק אויף דעם? וואס זאגט דער חכם?

Speaker 2: ניין, ניין, ניין, דער פסוק זאגט, דער פסוק קוואוט'ט דאך זיינע שאלות.

Speaker 1: אה, וואס זאגט דער חכם?

Speaker 2: יא.

Speaker 1: ס'מיינט יא, ווייל דער פסוק... ער זאגט דברי תורה, די תורה האט גערעדט, "מה יאמר", וואס האט די תורה גערעדט. אבער דא וואלט געדארפט שטיין "בחכם מה יאמר", אדער עפעס אזוי. אלע חכמים האבן געזאגט... און ס'איז גערעכט, ווייל ס'שטייט דאך **"שאינו יודע לשאול את פתח לו"**, ס'שטייט נישט "מה יאמר". אויב וואלט עס געמיינט וואס זאגט די תורה וועגן אים, וואלט געדארפט שטיין די זעלבע לשון.

דער חכם — כהלכות הפסח

אקעי, איך מיין אז פשוט פשט מיינט עס אזוי ווי ער זאגט, אז דא שטימט זייער גוט אז פאר'ן חכם זאל מען טון הלכות, כידוע, די בעסטע זאך איז מען לערנט הלכות, אזוווי רבן גמליאל האט געטון, און אזוווי אויך רבי עקיבא האט געטון, ווייל מ'זעט דאך "אמר להם רבי אלעזר בן עזריה", מ'האט זיך נאכדעם געקאכט אין מצוות סיפור יציאת מצרים, און די הלכה פון סיפור יציאת מצרים בלילות. און דו זעסט אויך דער חכם זאגט מען אים **"ואף אתה אמור לו כהלכות הפסח"**. "בהלכות" שטייט ביי מיר.

Speaker 2: כאב, ס'שטייט אין דער רמב"ם, די גירסא פון דער רמב"ם.

Speaker 1: די יענע גירסא איז פעיק.

Speaker 2: יא?

Speaker 1: יא. איך האב נישט געוואוסט פון דעם, איך ווייס, ס'איז פעיק, עפעס איז פעיק.

די סוגיא פון רבי עקיבא וחבריו

אבער דאס איז א גוטע פשט, אז ס'זעט אויס אז די מצוה מיט'ן מבחר איז אז זיי לערנען די טיפע תורה, די הלכות הפסח. און דאס איז וואס רבן גמליאל האט געטון, און דאס איז וואס רבי עקיבא וחבריו האבן געטון, לויט די גירסא פון דער רמב"ם "אמר להם רבי אלעזר בן עזריה", אז זיי האבן זיך געקאכט אין די סוגיא יענע נאכט.

ס'איז זייער גוט אויך, ווייל ביי די הלכות חג בחג זעט אויס אז ס'איז דא א הלכות חג בחג כללי, און נאכאמאל דא הלכות חג בחג פרטי, אז די צווייטע טאג יום טוב זאל מען רעדן הלכות וואס איז נוגע די צווייטע טאג יום טוב. אבער דא האבן זיי זיך גערעדט ממש וועגן דעם, ס'איז דא א מצוה, זיי זענען געזיצן א גאנצע נאכט און זיי זענען געווען עוסק אין די הלכות פון די מצוה פון סיפור יציאת מצרים ביינאכט.

דיסקוסיע: הלכות חג בחג — כללי און פרטי

Speaker 2: ס'איז דא א הלכה פון לערנען עניני שלוש רגלים בחג, און דא ממש וואס איז נוגע יעצט, מ'זאל רעדן וואס איז נוגע די צווייטע טאג יום טוב, וואס איז נוגע יעצט.

Speaker 1: יא, אבער נישט בתורת פסיקה וואס צו טון. אבער דא האבן זיי זיך געקאכט, ס'איז נישט נוגע יעצט, ווייל ליל פסח איז זיכער א מצוה פון סיפור לויט'ן רמב"ם, אבער זיי האבן זיך געקאכט אין עפעס וואס איז נוגע, עס איז יעצט ביינאכט, איז יעצט דארף מען דן זיין די סוגיא צו ביינאכט דארף מען מזכיר זיין יציאת מצרים. ס'קען זיין אז די סוגיא האט געדויערט א גאנצע נאכט, זיי האבן געברענגט אלע מיני ראיות אהין און צוריק, און אונזערע אבות להעביר האבן געמאכט א שארט ווערזשאן.

Speaker 2: נו נו.

Speaker 1: ווייל לא זכיתי קען אויך מיינען אז א גאנצע נאכט האבן זיי זיך מתווכח געווען, און לא זכיתי, איך בין נישט אנגעקומען ביז סוף נאכט.

בן זומא'ס נאמען

Speaker 1: אקעי, וואו איז דא? וואו ווייסטו דא? ווייל בן זומא איז נישט געווען איינער פון די חכמים דארטן. דארף מען אים אריינלייגן. לאמיר אים אריינלייגן אין די מעשה.

Speaker 2: איז שיין.

Speaker 1: ס'קען זיין, מ'ווערט דא געוואר די ערשטע נאמען פון בן זומא, וואס שטייט נישט אין אנדערע פלעצער, ער האט געהייסן ר' שמעון בן זומא. איך מיין אז מ'ווייסט אז ער האט שמעון געהייסן.

Speaker 2: יא, שמעון איז געווען די גורם מיט אים. מ'ווייסט נישט זיין ערשטע נאמען? בן זומא שטייט, מ'ווייסט נישט זיין ערשטע נאמען.

Speaker 1: ניין, בן זומא איז א באקאנטע נאמען. איך ווייס נישט צו יא אדער דו ווייסט נישט. איך מיין אז מ'ווייסט יא. ער האט געהייסן שמעון בן זומא. איך ווייס נישט צו ס'שטייט אין גוגל, איך ווייס נישט. וויאזוי ווייסט מען אז ער האט געהייסן שמעון? ס'שטייט ערגעץ. שמעון בן זומא, שמעון בן עזאי, יא.

ס'איז דא א טייטש אז בן זומא זאגט **"איזהו חכם הלומד מכל אדם"**, ווייל ער האט געקענט לערנען אפילו פון עבדים, בן עזאי איז געווען יונג. עניוועיס. ס'שטייט אין מסכת אבות, איך זאג סתם, בן זומא אומר, **"איזהו חכם הלומד מכל אדם"**. אקעי.

דער רשע — "מה העבודה הזאת לכם"

דאס איז דער חכם. **רשע מה הוא אומר, "מה העבודה הזאת לכם"**. וואס איז פשט פון די גאנצע זאך?

דיסקוסיע: פארוואס פרעגט מען נישט קיין פסק בהלכות הפסח?

Speaker 2: איי, ביי הלכות הפסח, פארוואס פרעגט מען נישט קיין פסק בהלכות הפסח? ער רעדט דאך פון הלכות הפסח.

Speaker 1: דאס איז דאך די רבנים. א חכם דארף נישט קיין פסק. א חכם קען כהלכות הפסח. איר חכם מיינט נישט מקרא, ער איז נישט קיין בעל מקרא. ער איז א בעל תלמוד. ער איז נישט קיין בעל מקרא, ער דארף א פסק. אבער מ'זאגט אים משנה, מ'זאגט אים תלמוד. א משנה. מ'זאגט אים די הלכות הפסח, מ'זאגט אים די משנה, די הלכה. כהלכות הפסח מיינט דאך נישט דאס. כהלכות הפסח שטייט דאך.

Speaker 2: ניין, ניין, דו ביסט נישט ריכטיג. אבער וואס איז די ענין? ער פרעגט דאך די דין פון די משנה וואס שטייט שוין, **"אין מפטירין אחר הפסח אפיקומן"**.

"כפר בעיקר" — דער רשע האט זיך ארויסגענומען

Speaker 1: **ורשע מה הוא אומר מה העבודה הזאת לכם, לכם ולא לו, ולפי שהוציא את עצמו מן הכלל כפר בעיקר.**

Speaker 2: יא, דאס איז א טעות וואס דו זאגסט. עס שטייט פלעין כפר.

Speaker 1: דו געדענקסט וואס מיר האבן גערעדט?

Speaker 2: יא, הוציא את עצמו מן הכלל, כפר בעיקר. מיט דעם וואס ער זאגט "לכם", מיינט אז ער האט נישט די זאך פון יראת עצמו כאילו יצא ממצרים, און ער איז נישט קיין חלק פון די זאך.

Speaker 1: ניין, די ווארט איז, ביי די וועי, די ווארט "הקהה" מיינט ליטעראלי שטומפיג אין זיין לשון. פארוואס זאגט ער "לכם"? פארוואס זאגט ער "לכם" און עס איז משמע אז ער האט זיך ארויסגענומען? ווער ביסטו? ביסט נישט פארט פון די זאך? ער איז שוין איינמאל פארט. ער איז אפילו נישט א תלמיד.

Speaker 2: יא.

"לי ולא לו" — א טשעפע צוריק

Speaker 1: איז, מ'ענטפערט אים מיט די זעלבע מטבע. **"לי ולא לו"**. וואס איז די שטארקע? **"ואילו היה שם לא היה נגאל"**. מ'שטעכט אים. ס'איז גארנישט, ס'איז נישט קיין טענה. אויך מיר א טענה דאס. ס'איז א טשעפע. דו קענסט אים צוריקטשעפען. דו האסט געמיינט די ערשטע טשעפע?

Speaker 2: ניין.

Speaker 1: ס'איז א ליבליכע טשעפע. איך מיין, מיט אן עובד ה' קענסטו נישט, אויב ס'וועט מיר איינער אנפאנגען זאגן, "טאטע, איך וויל דיר זאגן סיי וואספארא זאך", וועל איך ווערן נערוועז און אוועקלויפן. זייער גוט. דו ביסט א שארפע, דו ביסט א שארפע, מ'רעדט שארף. זייער גוט. איך האב שוין געזאגט אזוי וואס איינער האט מיר ערשט געזאגט. ס'שטייט נישט, נישט אזוי ווי די ליובאוויטשער זאגן, א רשע, געב אים א האג. האק אים שוין קאפ אריין, האג. ער זוכט האגס? האגס זאלן די חסידישע אידן באקומען. זיי דארפן האגס. א רשע קען פארנעמען שארפע אמת. דו זאגסט "לכם", איך זאג "לי". נא פראבלעם. "לכם", "לי", דו, יענער, אונז, ענק. ענק פרומע, און ענק פרייע. ענק זענען די ענק.

עניוועיס, איך האב געוואלט זאגן אז א גוטע לייגט ער צו, **"אילו היה שם לא היה נגאל"**. אה, דו ביסט נישט? ניין, ס'מיינט אזוי, אה, דו ביסט נישט? נא פראבלעם, דו קענסט בלייבן אין מצרים. וואס מאכט מען ווייטער? בלייבן אין מצרים ווייטער.

דיסקוסיע: "וחמושים עלו" — צי אכציג פראצענט אידן זענען אומגעקומען?

Speaker 2: ס'שטימט מיט דעם **"וחמושים עלו"**, אז נישט אלע אידן זענען ארויסגעגאנגען.

Speaker 1: ניין, ניין, קראנט איז נישט קיין זיכערע זאך. חס ושלום, יענע חמושים עלו דארף מען אויספארשן. ס'שטייט נישט, מ'דארף עס פארברענען. מ'דארף עס פארברענען, ס'שטייט נישט אזוי. את אשר תאפה אפו, דו מוזט נאכאמאל עס ארײנלייגן. קען נישט זיין. איך גלייב נישט אז דו האסט עס געזאגט.

Speaker 2: יא, אז דו האסט מיר נישט געזאגט.

Speaker 1: ווייל דעמאלט קומט אויס אז ס'איז נישט עכט געווען א נס ווען ס'איז געווען יציאת מצרים, ווייל ס'איז נאר א קליינע חלק פון די אידן זענען גערעטעוועט געווארן. ס'איז נישט קיין נארמאלע זאך.

אבער אויך מער פון דעם, ווייל אויב זאגסטו אזוי, דעמאלטס ביסטו טאקע גערעכט פאר די רשע. די רשע זאגט, "איך האב סימפאטי מיט די אכציג פראצענט." אונז ווילן דאך נישט, אונז ווילן אז די רשע זאל יא פילן א חלק. ס'איז נאר א טשעפע. אויב וואלט מען נישט געזוכט אז די רשע זאל זיין חלק אין "לי ולא לו", וואלט מען אים בכלל נישט אנגעהויבן. ער האט דאך יא א חלק, אונז ווילן אים נאר געבן א טשעפע. די גאנצע שיידא פון חלק און נישט חלק איז מאדערן. ער איז א רשע, און ס'קומט זיך אים א פאטש. ווען איך זאג די רשע, וואלט איך געזאגט, "איך סימפאטייז מיט די אכציג פראצענט וואס זענען נישט גערעטעוועט געווארן, און איך בין פון זייערע, איך באווייין זיי, איך פראווע היינט תשעה באב ווייל אכציג פראצענט." אבער דו האסט נישט ליב די חמישים.

עניוועי, ס'איז יא. איך זאג דיר א כלל, ס'איז שטותים. מ'דארף עוקר זיין א שורש. אפילו **"והיא שעמדה לאבותינו"**, ווייסטו ווי די רבי זאגט, מ'קען זאגן אויף זאכן וואס שטייען אז זיי שטייען נישט אויב ס'איז נישט קיין תורה. איך זאג אז דאס איז נישט קיין אמת'דיגע חז"ל, ס'שטייט אין ערגעץ נישט. ס'איז עפעס א מסקיל האט עס אריינגעשריבן. חוץ די גמרא פון ערליכע אידן, תלמידי חכמים. ווי נאר זאל די זאך אריינגיין? אפילו ר' משה תלמיד חכם.

Speaker 2: יא, אבער די זאך איז, דו דארפסט אלעס פארענטפערן אויף איינמאל? ס'איז דאך דא א תלמיד חכם וואס האט עס געשריבן.

"שלא אחד בלבד עמד עלינו" — צוויי מיני סדר נאכטס

Speaker 1: עניוועי, דאס איז "דורכים ולילות". זייער גוט. אליהו, **"שלא אחד בלבד עמד עלינו"**. אה, ס'שטייט מורא'דיגע זאכן דארט. ס'איז אינטערעסאנט. איך מיין, אפשר איז עס אזוי ווי מ'האט אנגעהויבן, אפילו **"כל המרבה לספר הרי זה משובח"**, דאס איז איין עקסטרעם. און די אנדערע עקסטרעם איז אפילו ווען ס'איז נישט, און דו ביסט עוסק מיט רשע, חכם, תם, שאינו יודע לשאול. צוויי מיני סדר נאכטס. איך מיין אז די פשוט'ע אידיע פון דעם איז עפעס אזוי ווי אז די פסוק האט שוין פארזען אז ס'גייט זיין אמאל שלום, און דו זאלסט נישט ווערן פארלוירן. ס'שטייט שוין אין פסוק אויך. דו האסט געמיינט אז דו ביסט די ערשטע וואס זאגט א ווארט וואס איז נחמה. ס'איז נישט די ערשטע.

Speaker 2: יא, דאס איז נישט קיין חסיד'ישע טייטש.

Speaker 1: אה, ס'איז א פשוט'ע טייטש.

Speaker 2: יא, ס'איז א פשוט'ע טייטש.

Speaker 1: ניין, אבער ס'איז פשוט טייטש אז ער איז א למדן, ער איז געווען א גאנצע צייט, און לפי דעת איז ער נישט געווען אויף א מלמד'ל, דאס איז דער זעלבער מקור.

ארבעה בנים, שאינו יודע לשאול, ויכול מראש חודש

המשך: דער רשע בן — פשוט'ער טייטש

אז די פשוט'ע אידיע פון דעם איז פשוט אזוי ווי דער פסוק האט שוין פארזען אז ס'גייט זיין אמאל רשעים, מיר ווערן פארלוירן, ס'שטייט שוין אין פסוק אויך. ער האט געמיינט אז דו ביסט דער ערשטער וואס זאגט א ווארט, דער וואס איז נאך אים... דו ביסט נישט דער ערשטער! יא, דאס איז נישט קיין חסיד'ישע טייטש. ניין, ס'איז א פשוט'ע טייטש. יא, ס'איז א פשוט'ע טייטש.

ניין, אבער ס'איז א פשוט'ע טייטש וואס זאגט אז מ'לערנט דאך די גאנצע צייט, און לפי דעתו של בן עובד מלמדו, דאס איז אזוי ווי דער מקור, און לפי דעתו של רשע שרייט מען אים אן. אקעי, דער טעם זאגט מען אזוי, ס'איז א פשוט'ע שאלה, **"מה העבודה הזאת לכם?"** איז א פשוט'ע תשובה. זייער גוט, אמת.

דער רשע בן — "הגדול" און יצר הרע

און מ'זעט דא אויך, מ'רעדט דאך דא לכאורה איבער איינער וואס איז נארוואס געווארן אכצן, יא? איך מיין, ער איז אן הגדול, יא? מ'לויבט נישט אויף דאך נאך נישט קיין יצר הרע, נאך נישט קיין רשע. נאר יעצט איז ארויפגעקומען דער יצר הרע. איך הער א שאלה. ער האט א דאגה מיט די שאלה פון יצר הרע. און הכי נמי, דא זעט מען אז ס'איז לאו דווקא א חכם אויך, ס'מיינט נישט דווקא א קינד קעגן אן ערוואקסענער חכם. ס'רעדט דא א...

דער חילוק צווישן די פיר בנים — וואס יעדער באקומט

אבער די שאלה איז, פארוואס דארף מען אים זאגן... א חכם! פארוואס שטייט דווקא אים, דאס קינד וואס פרעגט, אדער שאינו יודע לשאול? אבער יא, מ'איז נישט... יעצט האסטו זיך האבן געכאפט אז דאס איז בעצם די זעלבע הלכה פון יענץ, און כולל די הלכה אז אפילו חכמים שואלין זה לזה,

איז אסאך פשוט'ער אין די נושא. אז די שיעור איז נישט נאר א פראקטישע זאך, אבי ווער נישט נאר...

בײדע! נישט קײן חילוק. איך זאג נאר אז ס'איז אן אנדערע חיוב. דער באקומט הלכות הפסח, א צווייטער באקומט שבחים, א דריטער באקומט די מעשה, און דער פערטער איז ווייל ער פרעגט בכלל נישט, ווייל ס'שטייט נישט קיין שאלה.

שאינו יודע לשאול — "את פתח לו"

יא, **"את פתח לו"** ווייל ס'שטייט נישט קיין שאלה. **"את פתח לו"** מיינט דו הייב אן די שאלה, דו הייב אן עפענען די זאכן. לכאורה די **"את פתח לו"** איז דאס דער מקור פון די תכלת ואגוזים. "פתח" מיינט אזוויי "פתח ואמר", רייט? דו הייבסט אן די קאנווערסעישאן אליינס. דו ווארטסט נישט ער זאל פרעגן א שאלה, ווייל ער פרעגט נישט די שאלה, ער פרעגט נישט.

דיסקוסיע: וואס מיינט "את פתח לו"?

Speaker 1: דו ווילסט אז ער זאל פשוט רעדן צו אים? מיינט דאס אז ער זאל אים דערציילן יציאת מצרים און ס'וועט קומען צו די חכמה זאל ער נישט?

Speaker 2: פשוט, ער דארף אן אנפאנג. ס'איז פשוט. איך מיין דארט ברענגט ער א פסוק, איך ווייס נישט. ער עפענט דאך די פסוקים מיט אים. ס'איז קיין חילוק. איך זאג נישט אז ער טאר נישט. איך זאג פשוט, יעדע זאך דארף האבן אן התחלה. יעדע זאך דארף האבן א פתח. דו קענסט נישט, "העלא, איך זאג דיר א דרשה". אה, ס'שטייט א פסוק, דאס איז די פתיחה. אדער ס'איז א שאלה, דאס איז די פתיחה. דא איז דא איינער וואס פרעגט נישט, דארפסטו אים אליינס עפענען, און ס'קען טאקע זיין אז די... אז דו מאכסט אז ער זאל שואל זיין, איז א חלק פון די נקודה פון דעם **"את פתח לו"**, פון דעם... דו טרעפסט א וועג וויאזוי אים אנצורייטן מיט די תכלת ואגוזים. ס'איז א חילוק?

Speaker 1: איך גלייב אז ער וויל אים מאכן נייגעריג, ער זאל וועלן הערן די סיפור.

Speaker 2: איך האב נישט געזאגט גארנישט וועגן נייגעריג. איך האב נישט געזאגט גארנישט וועגן דעם וואס דו זאגסט. איך זאג אז א סטארי דארף זיך ערגעץ אנהייבן. דו קענסט נישט זאגן און זאגן און זאגן. איך מיין אז ס'איז א נארמאלע זאך. יעדע זאך האט אן התחלה און א סוף און אן אמצע. ס'מאכט נישט קיין סענס צו דערציילן. דאס איז שוין פסיכאלאגיע מיט חינוך, אז ער זאל זיין נייגעריג. איך ווייס נישט. ס'איז יא אויך טעם.

דער פסוק פון שאינו יודע לשאול איז דער זעלבער ווי ביים רשע

אקעי. די פסוק פון די שאינו יודע לשאול איז ביי די ווי די זעלבע פסוק פון די רשע, יא, דו ווייסט? וואס איז די זעלבע פסוק? **"בעבור זה עשה ה' לי"**. די תירוץ איז נישט צווייקלדיג. די תירוץ אויף די רשע, ס'שטייט **"מה העבודה הזאת לכם"**, די תירוץ איז **"ואמרתם זבח פסח הוא לה'"**. די הגדה האט געסקיפט יענע תירוץ בכלל, און ער האט געברענגט אן אנדערע פסוק וואס שטייט **"בעבור זה עשה ה' לי"**.

אין חסידות גייט מען זאגן אז מ'ענטפערט נישט די רשע'ס שאלה. זאגט ער, לאזט זיך אראפ צו א לעוול. אבער ווייסטו וואס, איך ווייס נישט די פשט. דארף מען זיך מוטשען, צו אנדעקן די אנדערע גרסאות, אין ספרי ירושלמי, וויאזוי איז מען מסדר די אלע פסוקים וכדומה. איך ווייס נישט, פשוט פשט ווייס איך נישט אויף די מינוט.

איך וועל דיר א פרייג געבן, פארשטייסט?

אקעי, ווייטער.

"יכול מראש חודש" — ווען איז דער חיוב פון סיפור

"והגדת לבנך" איז **"יכול מראש חודש"**. וואס איך פארשטיי דא, לכאורה דארף זיין אן ענין. איך האב געמאכט די סימנים. ווען **"והגדת לבנך"** איז, דארף זיין א סדר. יא, אבער נישט דערפאר זאגט מען פאר די איינס זייער לשון, נאך א קורצע מיט די צווייטע זייער לשון. יא, נאך א קורצע, **"והגדת לבנך"**. אבער ס'איז שייך מיט די ענין פון ארבעה בנים, כנגד ארבעה בנים. יעצט זאגט ער א נייע זאך, **"והגדת לבנך"**. יא יא, אוודאי, דאס איז שייך.

דער כללות'דיגער סדר פון דער הגדה

זיין סדר איז נישט געווען אין א סדר, נישט געמאכט. איך קען דיר זאגן אז באופן כללי, פון אינמיטן "עבדים היינו", פון "פליגא דרבנן", ביז די ענד פון... ביז "מתחילה", איז בעצם א המשך פון... ס'לערנט די סוגיא פון יציאת מצרים. יא, דאס איז די וועגן די חיוב פון סיפור יציאת מצרים. אלע מיני ענינים וועגן די חיוב. ווי לאנג ס'איז, פאר וועמען ס'איז, וואס די מקור, וכדומה. ס'איז אלץ מער ווייניגער... דאס הייסט, די ענין פון "למדך הכתוב שאין אתה רשאי לפתוח", טוט דאס אויך, ווייל די ערשטע חלק הגדה איז נאר א סוגיא, ס'האט פארשידענע מאמרים וועגן די סוגיא פון יציאת מצרים.

אקעי. פארשטייסט וואס איך זאג? יא. **"והגדת לבנך"**. פשוט, יא. איך האב געשריבן אין מיין הגדה, איך האב געמאכט א הגדה מסודר. ס'שטייט "מצות הגדה". זייער גוט. "מצות הגדה" איז זייער גוט. ס'איז גוט, עפעס כעין פליטת מלחמה. ס'איז געגאנגען ביז דא, ביז דעם, ביז **"והגדת לבנך"**. ס'איז געגאנגען. דברים פשוטים וברורים.

דיסקוסיע: פארוואס "יכול מראש חודש"?

יא. **"והגדת לבנך"**, **"יכול מראש חודש"**. יא. פארוואס **"יכול מראש חודש"**? איך ווייס נישט. פארוואס זאל די הוה אמינא זיין דאס? ווייל ס'שטייט **"בעבור זה"**, דארף מען ברענגען די גאנצע פסוק. אויף דעם פארשטיי איך. אה, דא דארף מען ברענגען די גאנצע פסוק. מ'דארף ברענגען די גאנצע פסוק. מ'פארשטייט נישט קלאר.

Speaker 1: פארוואס זאלן מיר ווייזן מיט די עבודה אויף ראש חודש אזוי? עס האט עפעס צו טון מיט די חודש. וואלט איך געמיינט אז מ'קען שוין אננעמען אויפן חודש.

Speaker 2: אה, איז די פסוק אין פרשת בא, רייט? פאר די גאנצע ענין פון יציאת מצרים.

איי, נו, תלמוד לומר? תלמוד לומר **"ביום ההוא"**, לא אמרתי אלא ביום ההוא. אה, תלמוד לומר **"בעבור זה"**. "זה" גייט דאך נאר ארויף אויף עפעס ספעציפיש. אויף וואס גייט עס ארויף? אויף די "זה", די מצה ומרור, יא?

דיסקוסיע: פארוואס זאגט ער "זה" מיינט מצה ומרור?

פארוואס זאגט ער "זה" מיינט מצה ומרור? וואס איז די לימוד? איך ווייס נישט. דאס איז א גוטע שאלה.

מיר האבן שוין געלערנט פריער וועגן דעם. די פשוט'ע תירוץ איז ווייל "זה" איז משמע עפעס א זאך וואס מ'קען ווייזן, עפעס א מוחש'דיגע זאך. אזוי גוט. איך מיין אז דאס איז די בעסטע תירוץ וואס מ'קען טרעפן.

איי, אפשר שטייט אין פסוק "מרור זה"? ניין. "מצה זו"? ניין. די לשון איז **"בעבור זה"**. די לשון איז **"בעבור זה"**. אהא. די פסוק זאגט דאך דיר אז דו גייסט טון די מצוות פון יום טוב, ווען ס'גייט זיין **"והיה כי ישאלך בנך"**. אקעי, מ'קען הערן אז **"בעבור זה"** איז א חלק פון די סיפור. אז דו האלטסט זיך אינמיטן האבן יעצט מצות, און דיין זון פרעגט דיר, זאגסטו אים אז די סיפור יציאת מצרים איז געווען כדי מ'זאל האבן די מצוות פון יציאת מצרים. און מיר זאלן עס מאכן, און דאס זאלן מיר אגאנצן יאר זיך דערציילן, און דאס וועלן מיר פארקוקן. **"בעבור זה עשה ה' לי"**, איך האב געמאכט א הכנה כדי איך זאל קענען טון אזעלכע גרויסע מצוות. יא?

דאך ווייס איך נישט וואס דאס איז די טייטש. דו זאגסט דאס איז די טייטש. וואס איז די טייטש **"בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים"**? ניין, דאס איז נישט די טייטש. **"בעבור זה"** — אני עושה, כי עשה ה' לי. דאס איז די פשוט'ע טייטש, נישט אזוי? פשוט'ע טייטש, דאס איז א פסוק, מ'דארף נאר זעצן אביסל פריער. אזוי מיין איך איז ממש פשוט'ע טייטש.

סיכום: וואס מיר ווייסן ביז אהער וועגן מצות סיפור

א קיצור, איז דאס ביז אהער ווייסן מיר, וואו! יא, בנים. All the way, ניין, די גאנצע זאך. א קיצור, ניין, ניין, א מינוט, א מינוט. מ'ווייסט די

גאנצע זאך, מ'דארף דערציילן יציאת מצרים ביינאכט, ברוב עם הדרת מלך, אה, צו די קינדער, און אזוי ווייטער. יא, לכאורה די גאנצע זאך וואס מ'דארף זאגן פאר מה נשתנה, ווייל מ'דארף זאגן מתחילה עובדי עבודה זרה. די גאנצע זאך פון ארמי אובד אבי, שטעלט זיך אבער די שאלה, ווייל מתחילה גייט צוריק צו עובדי עבודה זרה.

מ'פרעגט א שאלה, מה נשתנה, ענטפערט מען עבדים היינו, אדער מתחילה. די גאנצע שטיקל אינמיטן האט מען זיך ארייגעצויגן, אזויווי משה חשמ"ת האט זיך ארייגעצויגן אין די סוגיא. ווען און ווען... אזוי האב איך מורא, ווייל ס'מאכט נישט קיין סענס. ס'איז אריבערגעגאנגען א large סדר וואס דארף דארט שטיין פאר אזויפיל. אבער ווען ס'שטייט די חיוב אויף די טאטע ערשט צו פארציילן. יא. אויך, וואס טוט זיך אז ער האט קינדער וואס זענען אין טראבל? זאגט ער דא, דו דארפסט טרעפן א וועג צו רעדן צו זיי. ס'זענען צוויי זאכן, אדער ער זאגט דו קענסט טון וואס דו קענסט טון, אז דו האסט א קינד א משוגע'נער, דו ביסט פטור, דו ביסט פטור פון זיין מחנך זיין. דאס זעט יא אויס ווי מרת אלי' קומט אויף מיט עפעס א הכנה, ס'זעט דא יא אויס אז איך גיי אין די מדרש הגדה, אבער איך טראכט אז די נעקסטע שטיקל, מחילה אבער איך וועל דיר זאגן ווייטער פון די תרוץ, איך האב דאך נישט סתם געהאקט א טשייניק, איך האב דיר געוואלט זאגן. ס'איז דא א תרוץ אז אלע זיידעס זענען געווען צדיקים, און ער איז געווען א ביסל צייט.

אבער פארוואס איך האב אנגעהויבן די גאנצע זאך גייט צוריק צו פארוואס עסט מען יעצט מצה? פארוואס האט מען נישט איינגעטייגט? איר גייט נאך פארשטיין די גאנצע מעשה מיט חלה. ניין, דאס האסטו שוין געלערנט, איך וויל דיר נאר זאגן.

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו — ועכשיו קרבנו המקום לעבודתו

מתחילה עובדי עבודה זרה — צוויי תירוצים אויף דער פראגע פון סיפור יציאת מצרים

אבער איך טראכט אז דער נעקסטער שטיקל, **מתחילה עובדי עבודה זרה**, זאגט מען ווייטער פאר די רשע, איך האב דיר דאך געזאגט הכי השלמנו, איך האב דיר דאך געזאגט דו ביסט נישט דער ערשטער רשע, אונזערע אלע זיידעס זענען געווען רשעים, דו ביסט א צדיק'ל, געב עס אביסל צייט.

אבער פשט אין מתחילה גייט צוריק צו פארוואס עסט מען יעצט מצה? פארוואס איז מען נישט איינגעטונקען אין טערער עסט מען? ס'איז וואס? ארמי אובד אבי? ניין, קיינער פארשטייט נישט ארמי אובד אבי. איינער האט געזאגט מתחילה. ר' שמואל, ס'איז היינט.

סאו, ארמי אובד אבי קען זיין ביידע, זיי האבן געלערנט פריער, איך ווייס נישט, אבער על כל פנים דאס איז נאך א זאך. סאו, ארמי אובד אבי האבן מיר שוין געזאגט איין תירוץ, יעצט קען מען זאגן נאך א תירוץ מער וויניגער, וואס איז **מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו**.

דער לשון "ועכשיו" — א המשכה פון דעמאלט ביז היינט

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו, ועכשיו איז אן אינטערעסאנטע לשון, מ'רעדט דאך פון אפאר טויזנט יאר שפעטער. ועכשיו, כלהרב, כלהרב. ניין, ער מיינט נישט ועכשיו ווען דער בעל המאמר האט געשריבן דעם מאמר, ס'איז דאך אויך אפאר טויזנט יאר נאכדעם. ואחר כך וואלט געדארפט זיין, יא. אבער ועכשיו האלט מען שוין נאך די **קרבנו המקום לעבודתו**. אבער ועכשיו איז יעצט כולי חדא, איין לאנגע המשכה פון דעמאלטס, אז אונז אידן זענען די זרע פון צדיקים.

אזוי ווי יענער זאגט, אונז זענען די מאדערנע אידן, אונז זענען **מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו**. איך ווייס, א איד דארף אלעמאל זיין ועכשיו. ועכשיו, שנאמר, **ויאמר יהושע אל כל העם**, מ'ברענגט א גאנצע לאנגע דרשה פון יהושע דארט, בעסיקלי.

דיסקוסיע: וואס מיינט "כופר בעיקר" — דער באגריף "עיקר"

איך וויל א מינוט צוריקגיין, וואס טייטש דאס ווארט בכבודו ובעצמו? פשטות, וואס הייסט דאס ווארט עיקר? ווייל דער מדרש הגדה איז פארנומען מיט די קאנצעפט פון עיקרי אמונה, די י"ג עיקרים. כופר בעיקר איז יא דא. כופר בעיקר איז יא דא. ווי? איך ווייס נישט. ווי איז כופר בעיקר? קען מען וויכוח'ן. די גמרא זאגט דאך "אחר" איז געווען א כופר בעיקר.

יא, איך מיין אז... וואס איז דער עיקר? וואטעווער דער עיקר איז, כולי כופר בעיקר. איך מיין אז עיקר מיינט... די י"ג עיקרים זענען ריכטיגע זאכן, אבער איך מיין אז כופר בעיקר מיינט אלעמאל דער אייבערשטער, נישט ביי אונז עיקרי אמונה. דער דבר העיקרי. דער דבר העיקרי מיינט כביכול.

אויך די ראשונים כופר בעיקר היו.

פארוואס איז דער רשע א כופר בעיקר?

וואס איז די פשט? פארוואס זאל אונז זאגן אז ער איז כופר בעיקר? פארוואס זאגט ער אז ער איז כופר בעיקר? דער אייבערשטער האט דאך אונז געהייסן מיינען נאר די אידן. איך גלייב אין דעם אייבערשטן, דער אייבערשטער האט מיר גארנישט ליב. ניין, ער האט א פראבלעם מיט דעם אייבערשטן. ער האט נישט קיין פראבלעם מיט די אידן.

דו פרעגסט א גוטע שאלה. איך וויל זאגן אז די גאנצע **"מה העבודה הזאת לכם"** — עפעס איז ער דערווייטערט פון זיי, ער איז נישט געלאדנט אין די עבודה.

עס זעט אויס אז די עבודה, עבודה מיינט עבודה. אה, ניין, ניין, ניין, איין מינוט, איין מינוט. לאמיר זאגן קודם פשוט. איך מיין אז קודם כל, אן הכי נמי. קודם כל, איך ווייס נישט, אפשר איז דאס אויך נאך א שטארקע... אה, כופר דו, אויך מיר א כופר. כופר בעיקר, נישט סתם. ניין, אבער קען זיין אז די ווארט איז אז ער זאגט **"מה העבודה הזאת לכם"**. עבודה מיינט דאך עבודת ה'. כביכול, דו גלייבסט נישט אין דעם נעבד. אזוי האט מען פארשטאנען עס אמאל. אבער עס איז גערעכנט אז די דיוק פון "לכם" איז נישט קיין דיוק. אבער כדי "אונז עובדי ה'", וואס הייסט "אונז עובדי ה'"? אונז עובדי ה'.

די הגדה האט פארשטאנען אז דאס איז די כוונה. די מדרשים מיינט דאך אז קודם איז געווען א רשע א כופר בעיקר, און נאכדעם האט מען געמאכט די דרשה. נישט פארדעם איז געווען די דרשה, און מ'האט איינגעפירט אז ס'איז דא א דרשה. מ'האט געטראפן א וועג וויאזוי צו זאגן אז דער פסוק רעדט שוין פון דעם רשע הידוע, דער רשע וואס אונז קענען. וויאזוי? דו פארשטייסט וואס איך זאג? יעדע רשע איז א כופר בעיקר? וואס איז דאס, ער איז נאך נישט קיין ממש א כופר בעיקר? וואס איז דען, ער איז נאר א צדיק וואס איז נישט קיין כופר בעיקר? ניין, מיר רעדן נישט פון אים. מיר רעדן פון א כופר בעיקר. ער איז נישט קיין תם. ער איז אן אפיקורס. איך ווייס נישט. ווער איז נישט קיין כופר בעיקר, איז אנדערש. א דיפערענט סיטועישאן, איי טינק. אזוי וואלט איך געטראכט.

א כופר בעיקר איז א כופר בעיקר. אבער עיקר מיינט אלעמאל, איך האב געמאכט א סערטש יעצט, עיקר מיינט אלעמאל ברבונו של עולם.

דיסקוסיע: דער רשע וואס קומט צום סדר — "אילו היה שם לא היה נגאל"

איך וויל דיר נאר זאגן, איך קען דיר נאר זאגן די סיפור יציאת מצרים, וואס דו זאגסט פאר דיין רבי'ן איז זייער א לעבעדיגע סיפור. איך האלט שוין אינמיטן אנטלויפן, איך גיי שוין בלייבן אויף חול המועד פסח. ס'איז אזוי ווי א כופר בעיקר וואס קומט אריין. יא, דער רבי קומט אריין און ער זעט אז ס'איז דא א גאנצע מ'גרייט זיך אן אסאך עסן. ער גייט נישט בלייבן, און ער גייט נישט בלייבן, ער גייט זיך קערן, ער גייט מיר נאכאמאל זאגן אלע אנדערע זאכן.

זאלסטו מיר זאגן, אבער פארוואס זאגט ער גיי דיר אריין אין לשון? ער זאגט, דער אויבערשטער האט מיר ארויסגענומען פון מצרים, נישט דיר ארייגערעכנט אין די סיפור יציאת מצרים. וואס האט ער חטא מיט דעם וואס ער זאגט פאר אים? ניין, איך וועל דיר זאגן פשט. ער זאגט, איך וועל דיר זאגן פשט. ער זאגט, **"הקהה את שיניו"**. וואס טוסטו מיר ארויס פון

דא? דו האלטסט דאך דערביי נישט. אבער ער געבט אים א כאפ אריין. פארוואס דו באגלייטסט אים ארויס פון דא? ווייל דו ביסט געווען א ראש וואס איז ארויסגענומען געווארן פון מצרים, דו לוזער, און דו נישט, און גיי דיר ווייטער.

אקעי, דאס איז א גוטע דזשאוק. די פשט איז אבער נישט אזוי. די פשט איז אז אידן ווערן געשטערט פון דעם וואס ס'איז דא מענטשן וואס זענען כופרים, און דער מדרש האט געטראפן א וועג וויאזוי צו זאגן אז ס'שטייט אזוי אין די לשון. און איך האלט אז מ'קען נישט באשטראפן א רשע וואס איז עתיד להיות רשע. ס'מיינט נישט א רשע וואס קומט צום סדר. דאס איז א שיינע מעשה וואס איר האט מיר פארציילט. א רשע וואס קומט נישט צום סדר איז נישט קיין רשע. דא אידן וואס זאגן, "וואס דארף איך די גאנצע הגדה?" און זיי קומען נישט.

אליהו היה שם ולא היה נהנה, דאס איז אויך נישט אמת, ווייל אליהו היה שם וואלט ער נישט געווען קיין כופר. ער וואלט זיך געוואונדערט צום אייבערשטן, און ער וואלט געזען די נסים, און ער וואלט געווארן אן אויס-כופר. ס'איז דא א לשון, ס'איז א לשון מיט א יסוד. אליהו היה שם ולא היה נהנה, ער וואלט זיך געפרייט אז דו ביסט א איד. נו, יעצט גייט ער גיין, ער איז נישט קיין איד.

דער פשט פון "אילו היה שם לא היה נגאל"

איך וויל נאר זאגן אז מ'רעדט נישט פון דעם. איך מיין אז מ'דארף נישט אזוי גיין אזוי טיף. איך דארף טאקע האבן ריאליטי. דאס וואס... לאז מיר געדענקען. וואס איז די פשוט'ע פשט פון די הגדה? וואס איז די פשוט'ע פשט? אז במשך הדורות פארגעסט מען, און מענטשן פרעגן, **"והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבודה הזאת לכם"**. די פשט איז, האט דער מדרש געזען אז דא איז דא פסח שני, און מ'האט געגעבן פון תרומות. וואס ווילסטו? ס'איז געווען דריי טויזנט יאר צוריק אין מצרים. ס'איז טאקע דא אזעלכע וואס זאגן אזוי. וואס טראכט עס א גוטע זאך, ווייל אויב זאגט דאס אז עס איז בלשון בתמי, עס זאגט **"לי ולא לו"**, דאס ביסט דאך מן כן, יא, דו וואלסט דאך אויך געווען אין מצרים. עס איז נישט קיין קשיא, דער "בנים" ווען דאס עס זאגט "בנים", מ'דארף ארויסנעמען "בנים" דא מיינט נישט ליטעראל וואס איז א איד. מיט דער פריערדיגער חזון פון "הללו בנינו בנינו", ווען מיר וואלטן נישט דעמאלט אזוי האבן אויסגעלייזט געווארן, האב איך יעצט אויך געליטן אין מצרים. אפשר איז ער א איד, און אפשר איז ער נישט אויף א נידריגערע איד. **"אילו היה שם לא היה נגאל"**, וואס ביסטו א שוטה? עס מיינט איך יא די? עס ליינט זיך מיט מיר.

עס מיינט צו זאגן אזוי ווי... אז די פראבלעם וואס אונז האבן, ניין, איך וויל דאס זאגן אזוי, ווייל אוודאי ווען ער וואלט געווען יא וואלט יא געווען, אבער די פראבלעם וואס אונז האבן עס איז אזוי לאנג צוריק, עס איז נישט נוגע. ווען דו וואלסט דארט געווען וואלסטו נישט... די פראבלעם פון אונז זענען פשוט די מענטשן וואס געדענקען נאך וואס עס איז געווען, דו האסט פארגעסן. אוקעי.

עפעס אזוי, איך ווייס נישט, פארוואס זאל ער נישט ניגאל זיין? ווייל ער איז א רשע? וואס איז שלעכט א רשע זאל נישט ניגאל זיין? קען זיין. שוין ווען נאך ניגאל, ניין? אזוי וואלט איך געטראכט, איך ווייס נישט, קען זיין אן אנדערע פשט אויך אויף די שטארק.

חידוש: די ארבעה בנים זענען נישט ליטעראל פיר קינדער ביים טיש

איך וויל פשוט... איך מיין חדוש וואס איך האב געלערנט דעם יאר, וואס איך האב נישט געוויסט קיינמאל ביז יעצט, אז די אלע לימודים נישט ווי מען לערנט אונז אלעמאל אז עס איז א טאטע מיט פיר קינדער זיצן. דא איז פשוט פיר סארט מצוות, עס איז דא א מצוה פאר די חכמים, עס איז דא א מצוה פאר די רשעים. נישט פיר סארט... יא, אבער עס רעדט פון די סיטואציע פון "בן", לאו דווקא "בן", אזוי ווי דער רמב"ם זאגט "בנו למדו", עס מיינט לערנען פאר אידן תורה. אבער עס איז דא אן ענין פון קדימה וכדומה, די זעלבע זאך דא, אוודאי איז דא א מצוה א טאטע זאל לערנען פאר זיין זון, אבער אזוי ווי די מענטשן וואס זאגן דעם משל אז... עס איז דא דאך עפעס אן ענין פון קדימה, אז דער חכם קומט פאר דעם רשע, און דער רשע קומט פאר דעם תם. אבער בכלל, דאס אז א טאטע איז... מ'מוז נישט ענטפערן פאר זאגן אז עס איז אן ענין צו גיין צום טאטן פסח, איך ווייס וואס שטייט "בן"... נישט דעם, דער רמב"ם האט מיר נישט געטראפן אזא הלכה. עס איז דא א מצוה צו דערציילן, דער רבי עקיבא מיט די חבירים האבן זיך געזעצט, עס איז נישט... עס שטייט דאך אז עס איז א מצוה, אזוי ווי עס איז א מצוה צו לערנען מיט דעם טאטע, ווייל דער טאטע האט עפעס אן ענין פון קדימה, עפעס א זין אז...

יע, עס פינקטליך איז א גרענט, באט עס איז נישט ממש... עס שטייט דאך, עס איז נישט פשט אז עס איז דא אזוי ווי א... א שלוח חיוב אדער עפעס אזא זאך, אזוי... אזוי זעט מען עפעס לאז... איך האב טאקע מיין טאטע אומגעזיידט, עס איז פערפעקט. אה, דאס איז זיכער מקיים די מצוה פון סיפור יציאת מצרים, און די תורה וואס איך זאג אז "בן" מיינט נישט "בן", איך האב מיינע קינדער, עס זענען שוין טאטעס. ברוך השם, קליינע חכמים ביי אונזערע צייטן. דו האסט דעם... אדער זאג איך דיר, מ'גייט עס איבערגיין נאך אפאר מאל. אקעי.

דער פסוק פון יהושע: "בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם"

מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ועכשיו, אזוי ווי דו זאגסט, **ואחר כך קרבנו המקום לעבודתו.**

ס'איז נישט אינטערעסאנט טאקע. המקום ברוך הוא. ער האט דאך אנגעהויבן מיט ברוך המקום. ס'איז פשוט, מיט די ברוך המקום. ער האט אנגעהויבן מיט ברוך המקום, און ער זאגט המקום ברוך הוא קרבנו לעבודתו. און מ'זעט אין חז"ל אסאך מ'זאל נוצן המקום.

המקום איז לשון חז"ל, ברוך הוא וברוך שמו. יא. ניין, די אמת איז, אסאך מאל זאגן זיי רחמנא, אדער... רחמנא איז אין בבלי, אזוי איז אין גמרא. אבער אין די פריערדיגע ברייתות, מדרשי חכמים, איז המקום. הקדוש ברוך הוא, אדער המקום.

ס'איז זיכער א נארמאלע נוסח אין חז"ל. שקוראים אותו המקום איז נישט קיין מאדנע זאך אז ס'זאל שטיין דא. יא, יא, יא. מקומו של עולם שטייט אין חז"ל אליין. דאס איז די פשט, למה קוראים אותו המקום? ווייל הוא מקומו של עולם. זיי זאגן עס אליינס מסביר זייער נוסח. אבער ס'איז א נוסח וואס זיי נוצן. פונקט ווען ווי, דארף מען טאקע ווערן יענעם גוט און וויסן ווי ס'שטייט.

שנאמר ויאמר יהושע אל כל העם, כה אמר ה' אלקי ישראל. דו לערנסט אז יהושע האט דאס פארציילט אלס א חלק פון סיפור יציאת מצרים? קען זיין, מ'דארף טשעקן. שטימט, אזוי ווי ס'שטייט אין סיפור יציאת מצרים פון יהושע? איך האב עס אריינגעלייגט אזוי, יא. האסטו עס געלערנט? **כה אמר ה' אלקי ישראל**. ס'איז די פסוקים וואס דו זאגסט נאכדעם וואס דו שטארבסט, אז מ'זאל קענען אריינלייגן די פסוקים.

"מעולם" — וואס מיינט דאס?

כה אמר ה' אלקי ישראל, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. בכלל, אבער דו פארשטייסט אז ס'איז נישט א רענדאם זאך וואס ער זאגט דא. ער זאגט עפעס יסודות וואס ער האט געהאלטן איז וויכטיג צו לערנען. מ'דארף פארשטיין אז דאס איז א וויכטיגע סיפור וואס מ'דארף אייביג דערמאנען פאר די קינדער. זיכער יסודות.

ויאמר יהושע אל כל העם, כה אמר ה' אלקי ישראל, בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם. ס'שטייט דא "מעולם", פון א לאנגע צייט. פון אייביג. די וועלט איז נישט קדמון, רייט? ס'איז נישט אייביג געווען עבר הנהר. ס'איז זיכער נישט אייביג געווען, עקזעקטלי. מעולם מיינט פון אמאל, יא. **תרח אבי אב��הם ואבי נחור**. אריגינעל. מעולם קען מיינען אריגינעל. ניין. לעולם, אז דו זאגסט לעולם ועד, לעולם ועד מיינט אייביג. בעצם, אריגינעל. תרח איז געווען אבי אברהם ואבי נחור. יא, תרח האט אויך געהאט א בן חכם

און א בן רשע. **"ויעבדו אלהים אחרים"**, ווער? תרח מיט נחור. אבער נישט אברהם. אברהם האט גלייך... דער רמב"ם זאגט אז אברהם האט...

דער רמב"ם: אברהם עצמו מן העובדים היה

אקעי, דער רמב"ם זאגט... ניין, דער רמב"ם זאגט "אברהם עצמו מן העובדים היה". ווי עובד עבודה זרה. לויט'ן רמב"ם אין הלכות עבודה זרה.

דיסקוסיע וועגן "צא ולמד" און "ברוך שומר הבטחתו" אין דער הגדה

תרח, אברהם, און עבודה זרה

Speaker 1: בעצם, אריגינעל, ניין? איך וויל נאר ליינען די פשט.

תרח איז געווען אבי אברהם ואבי נחור. יא, תרח האט אויך געהאט א בן חכם און א בן רשע. **ויעבדו אלהים אחרים.** ווער? תרח מיט נחור. נישט אברהם, אברהם איז דאך... דער רמב"ם זאגט אז אברהם האט... ניין, דער רמב"ם זאגט אז אברהם עצמו איז געווען אן עובד עבודה זרה. לויט די רמב"ם אין הלכות עבודה זרה שטייט אז ער איז געווען אן עובד עבודה זרה. אויב מ'וויל דא ברענגען א רמב"ם, דארף מען דא ברענגען יענע רמב"ם אויף דעם הלכות עבודה זרה.

אברהם עבר הנהר

על כל פנים, אין קורצן, זאגן די הייליגע צדיקים אז אברהם איז עבר הנהר. יא, און די נארמאלע מענטשן זאגן, "ער איז געווען מיין טאטע". אן אינטערעסאנטע פשט. ס'איז אברהם עבר הנהר. אויך אזא פשט. יא, עבר הנהר.

דער אייבערשטער אלס "מקום" — ער פירט אן פלעצער

עניוועי, ס'איז שטימט דא אז מ'רופט אים דא א מקום ברוך, ווייל דער אייבערשטער פירט דא אן פלעצער, יא? ער האט זיי געלייגט קודם אין עבר הנהר, און ער נעמט זיי צו אנדערע פלעצער דא אין די פסוקים. **וילכו שניהם בכל ארץ כנען.** מ'האט זיי נאכגענומען גלייך און געברענגט צו ארץ ישראל. דער אייבערשטער קומט דא זייער שטארק ארויס אלס איינער וואס ראנט די פלאץ, דער איינער פון די מקום.

וילכו שניהם בכל ארץ כנען וארבה את זרעו. זרעו של אברהם, יא. דו זעעסט אז די אנדערע וואס זענען געגאנגען נאך אלהים אחרים, די אלהים אחרים האבן זיי נישט געמאכט האבן אסאך קינדער. אבער דער אייבערשטער וואס האט גענומען אברהם... ס'איז אביסל אינטערעסאנט, ווייל אברהם האט גענומען דעם אייבערשטן, נישט אזוי אריין. אברהם האט איינגעזעגן אין דעם אייבערשטן. נישט אז דער אייבערשטער האט אים גענומען. ס'שטייט נישט, דו ווייסט אז איין פסוק שטייט אז אברהם האט איינגעזעגן דעם אייבערשטן? דער רמב"ם זאגט אזוי. יעצט רעדן מיר מיט פסוקים.

און ער רעדט נישט דא אז די "אביאך ואקריבך" מיינט נישט אז ער איז געווארן דא א מאמין. ס'איז אן עקסטערע זאך אז דער אייבערשטער האט אים געהייסן, **"לך לך מארצך"**, און ער איז אנגעקומען, **"וילכו שניהם בכל ארץ כנען וארבה את זרעו"**. איך האב געגעבן א מתנה יצחק'ן. **ויתן ליצחק את יעקב ואת עשו.** ס'איז אינטערעסאנט, סאו יצחק... אויף אברהם פארציילט ער אז ער האט געהאט... ווער איז געווען דער מסית פאר אברהם? ס'איז געווען אברהם און נחור. נאכדעם, נאך יעקב איז נאכאמאל יעקב און עשו. אקעי, ס'איז געווען עשו. עשו איז געווען דער מסית, דער רשע עשו. **ויעקב ובניו ירדו מצרים.** וואס איז די פראבלעם? איך מיין, ס'זעט אויס אזוי ווי נחור איז אוט, שפעטער יעקב און עשו, עשו איז אוט. אונז בלייבן, אונז ווילן זיך פאקוסן אויף די וואס זענען צדיקים. יעקב ובניו ירדו מצרים.

"ברוך שומר הבטחתו לישראל" — נוסח-חילוקים

אקעי, זאגט ער ווייטער, **ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו.** ביי אונז אין די הגדה שטייט נישט עמו. ביי דיר שטייט עמו? איך גיי שוין קוקן. ברוך שומר הבטחתו לישראל עמו, ברוך הוא. **שהקב"ה מחשב את הקץ.** אין אונזער הגדה שטייט "חישב את הקץ". ער איז נאך אלץ מחשב, גיי ווייס... ער מחשב יעצט די נייע קץ.

לאז אונז זען וואס דא שטייט: **"והיא שעמדה לאבותינו ולנו, שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו, והקב"ה מצילנו מידם".**

"והיא שעמדה" — וואס איז "והיא"?

און "והיא" - די הבטחה - איז "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו". "והיא" מיט א לשון נקבה. יעצט, פארוואס דארף מען האבן די הבטחה? יא. ס'שטייט "והיא" מיט אן ה"א. וואס איז די ה"א? און דאן איז זיך אריינגעגאנגען אין וואו ס'שטייט "והיא" מיט א יו"ד און מיט א ו'. וואו זעט מען דאס? "והוא שעמדה". וואו שטייט דאס? ביי מיר שטייט בכלל "והיא" אן א ו'.

קען זיין די הבטחה וואס איז געזאגט געווארן פאר אברהם, און ממילא "מצילנו מידם". ס'איז א גרויסע חידוש אז ס'שטייט נישט אין די הבטחה גארנישט וועגן "בכל דור ודור". האסטו באמערקט? אינטערעסאנט, ניין? פארשטייסט מיין שאלה? ממילא, פארוואס פאלט אים איין צו זאגן אז ס'איז דא יעדע דור? צו וואס איז די הבטחה פון אברהם?

די מקור פון "בכל דור ודור"

וואס איז די מקור? ס'איז א מדרש, בעיסיקלי. אבער מ'קען פארשטיין, ווייל וואס איז פשט אז מ'זאגט די גאנצע זאך פאר אברהם? ווייל אברהם, דער אייבערשטער האט ליב אברהם, און דער אייבערשטער זאגט פאר אברהם, "זאלסט וויסן, איך גיי זיך זארגן פאר דיינע קינדערלעך". ווייל וועגן יענע סטארי, דער אייבערשטער איז א ליטוואק, "אה, איך האב נישט גענומען פאר אנדערע זאכן". איך האב געזאגט פאר אברהם, "איך האב דיך ליב, איך גיי העלפן דיינע אייניקלעך". אקעי. ס'איז א חידוש, ניין? ס'איז א חידוש.

אבער ס'זעט אויך אויס "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו, אלא שבכל דור ודור" - איז קלאר אז ס'איז אלץ פאר משיח. אנגעהויבן מיט מצרים, יעצט איז א צווייטע, וואס איז א סייקל פון נאך און נאך מענטשן, און דער אייבערשטער איז די גאנצע צייט ביזי מיט אברהם, און די גאנצע צייט דארף ער עס אויסלייזן. די הבטחה האט זיך נישט געענדיגט. אה, מסתמא דאס מיינט שומר הבטחתו, ער היט די הבטחה אין לאנג טערם, נישט איינמאל.

דיסקוסיע: וואו שטייט די הבטחה וועגן "בכל דור ודור"?

Speaker 2: יא, יא, אבער ווי שטייט די הבטחה? איך ווייס פשוט שטייט צו, **"ועבדום וענו אותם"** פאר א געוויסע צייט, און אין די צייט... סאו פון וואו קומט די אלע איידיעס? גוטע שאלה, ניין?

Speaker 1: ס'קען זיין אז די ווארט איז אז די ווארט ליגט אין די אפשר, אין די ווארט **שהקב"ה מחשב את הקץ.** דער אייבערשטער, יעדע צרה האט עפעס א קץ, און דער אייבערשטער רעכנט אייביג אויס די קץ. דאס איז נישט פאר אברהם, אבער ס'איז דער אייבערשטער וואס אייביג ווען ס'איז דא צרות... אבער ווי איז ער שומר הבטחתו דא? די הבטחה איז דאך... אפשר, אה, איך וועל דיר זאגן א פשוט'ע פשט. ס'שטייט דאך נישט וועלכע לאנד. ס'זאגט נישט מיט מצרים. וועלכע **ארץ לא להם** ס'גייט זיין, איז דא א הבטחה אז הקב"ה וועט מציל זיין. דו כאפסט? ס'איז א גוטע פשט, ניין?

Speaker 2: ניין, ווייל אפאר זאכן שטייט יא, "בערב לעתות ערב יעקב ורד מצרימה". דאס איז אן אנדערע פסוק, צדיק. אין ישעיה. פאסט טענס, רייט? סאו יעדע מאל ווען ס'איז ארץ לא להם... יא. ס'קען זיין ווען די צדיקים האבן געוואלט מאכן זיכער אז ארץ ישראל איז אן ארץ לא להם, די ציונים האבן נישט מיט אונז צו טון, ווייל זיי דארפן מיט אונז ווייטער ארויסלייזן.

Speaker 1: אבער דאס איז אינטערעסאנט, און די ווערטער "שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותינו" מאכט פארוואס דער אייבערשטער איז נאך אלץ מחיה, ווייל ס'האט זיך אנגעהויבן מיט פרעה. ניין, ער מיינט צו זאגן אז ס'איז אנגעגאנגען, ס'שטייט דאך נישט... די סיבה פארוואס ס'קומט א מלך שפעטער און פייניגט די אידן איז ווייל זיי זענען אין די משוגעת, וואס יעדער

איינער קען זיי טשעפען, און זיי זענען די גערודפ'טע אמה. אלעס האט זיך אנגעהויבן מיט פרעה. פארוואס איז ער אזוי געווארן מיט פרעה? זיי זענען שוין געווען וויקטימס אין אלע קעניגן. פארוואס דער אייבערשטער פילט אז ער דארף א המשכה? דער אייבערשטער נעמט כולו אחריות דערויף. פארוואס שטופסטו די שולד אויף היטלער וועגן פרעה? אלזא, דער אייבערשטער איז א שליח אויף די וועלט. "אלה חלקי אלוהים אשר לא ידעו את ה' ואת פרעה". ס'איז א vicious cycle. א מענטש וואס איז געווארן געטשעפעט אין קינדערגארטן, איך ווייס וואס. ער טשעפעט צו פרעה, און די אידן זענען געווען... און ממילא איז אלעמאל די זעלבע רשעות. נאך פרעה איז געקומען אנדערע רשעים וואס זענען ממשיך פרעה, און דער אייבערשטער איז אבער דער זעלבער באשעפער. "בורא שמים וארץ" איז אויף די חסידים. יא, און אונז ווילן אלעס צולייגן צו די הבטחה. דער אייבערשטער איז נישט שולדיג מיט די הבטחה.

דער "vicious cycle" פון רדיפות און דער אייבערשטער'ס אחריות

לכאורה, ווען נישט פרעה וואלט אברהם אבינו געקויפט א real estate bunch אין די מידל איסט, און אונז וואלטן געהאט א לאנד, און ס'איז געווען א געליינטע זאך. וועגן פרעה זענען אונז פארוואגלט אין א לאנד וואס גייט און קומט אין גלות.

איך ווייס נישט, זיי האבן געמאכט א מדרש. דער אייבערשטער האט געמיינט ער קען גיין מיט די פשט מצרים. ניין, ניין, די מדרש זאגט אז ס'גייט היינט אויך, און ס'איז יעצט פלאץ. פארשטייסט? דער אייבערשטער איז שומר תורה. אזוי ווי אונז דארפן האלטן די תורה, דארפן אונז האבן א מדרש וואס זאגט אז איך ווייס וואס דארף ער אויך. ס'איז צוויי-זייטיג. אלע תורה וואס אונז טוען דארפן האבן געהאט א מדרש. דאס איז די זעלבע זאך. אונז דארפן האבן א מדרש אז דער אייבערשטער דארף אונז ראטעווען, און ער גייט אונז ראטעווען.

יציאת מצרים בלילה — א טיפערע באדייטונג

פארוואס איז געווען אזוי וויכטיג צו זאגן אז יציאת מצרים איז מחויב בלילה? ווייל דא איז די לאנגע לילה גלות, און אונז ווילן מחייב זיין אז דער אייבערשטער דארף אויך געדענקען יציאת מצרים אין די לאנגע לילה שכילה לילה.

ס'איז שוין א פחד. דאס איז גראדע אן אמת, ס'איז א חידוש, און מ'דארף פארשטיין וויאזוי דאס צו זאגן. אקעי.